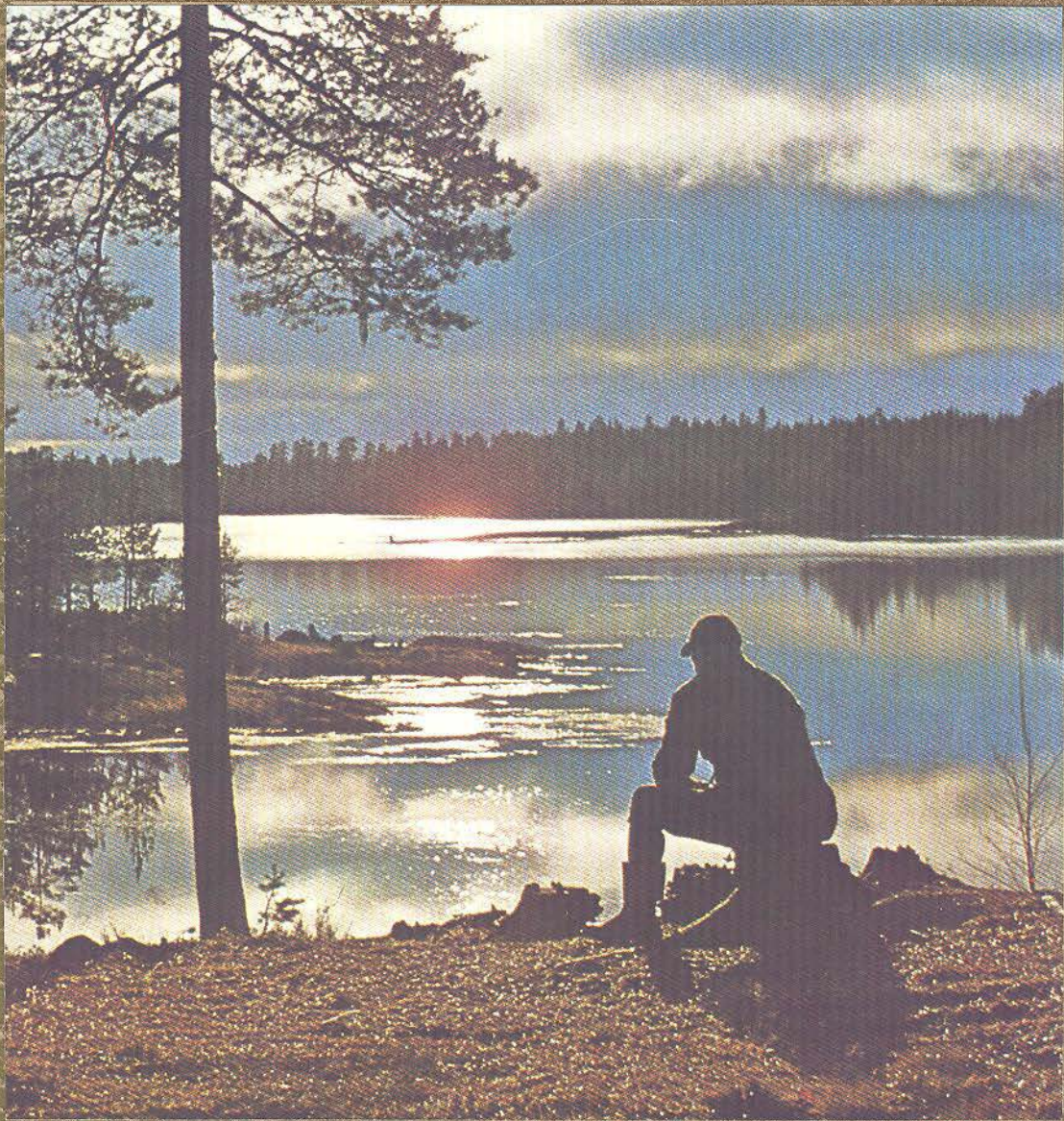

RINGERIKE.

R.V.E.

Denne siden er uten innhold

RINGERIKE

1978

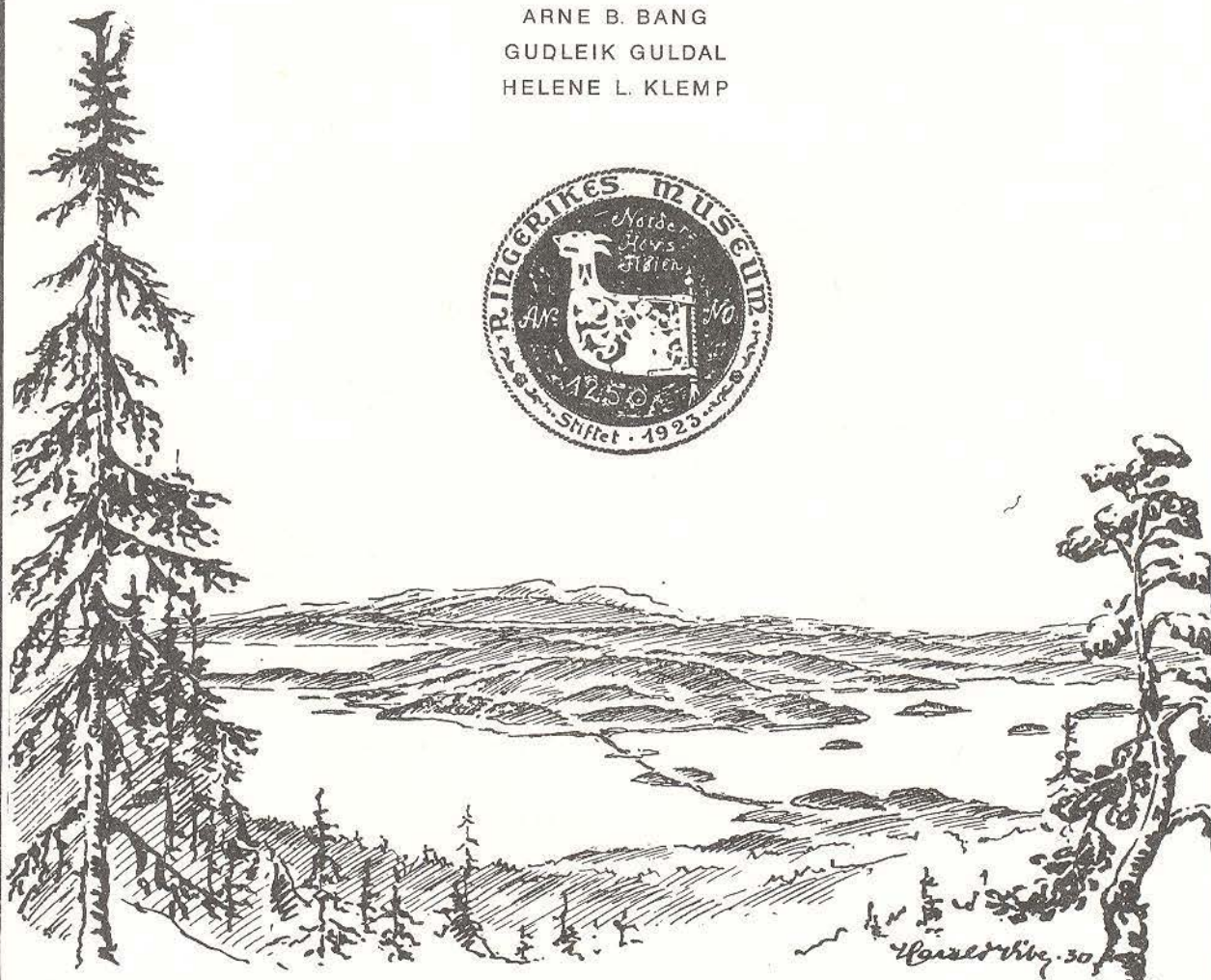
(Hefte nr. 50)

UTGITT AV

RINGERIKE UNGDOMSLAG
RINGERIKES MUSEUM
OG RINGERIKE HISTORIELAG

VED

ARNE B. BANG
GUDLEIK GULDAL
HELENE L. KLEMP

I N N H O L D :

Redaksjonens presentasjon av hefte nr. 50	2
Nils Johannessen: Heftet «Ringerike's» første år	3
Helene L. Klemp: «Storelven». Dikt	5
Einar Heimås Dokken: Hovind, en tidligere kongsgård	6
Sigv. Mjør: Håkon Sødal in memoriam	11
Arne B. Bang: Maleren Harald Vibe på Ringerike	15
Harald Vibe: Ask Sæter	19
Geir Helgen: Et blad av Ringerikes forhistorie	21
Edith Sørensen: Det var engang. Glimt fra Hønefoss i 1920-årene	24
Gisle Guldal: Dåp og kirkegang	29
Sigv. Mjør: Knut Gigstad, den første skoleinspektør på Ringerike	31
Hallvard Løyland: Lærer Bjarne Vidar og utgravinga på Stavhella m.m.	34
Maren-Anita Olerud: Sang til Ringerike	38
Torbjørn Slåtto: En eldre strandlinje i Tyrifjorden	39
Thorleif Solberg: Anders Andersen Holst. En stamfar for mange Ringeriks-ætter	41
Arnfinn Syvertsen: Heradsbygda. Utviklingen fra flokkområde til enfamilie-gårder	44
Trond Tallerås: Forsikring fra gammel tid i Hønefoss	47
Sigv. Mjør: Henrik Wergeland's sønnesønn, gift med Hanna Haug fra Tyristrand	50
Sigv. Mjør: Wergelands-gutten	53
Einar Heimås Dokken: Lindåsen-Lia (i Ådalen)	54
Margit Samuelsen: En trofast kirketjener	56

Omslagsbildet: Skjærsjøen. Farvefoto av Hallvard Løyland.

HEFTET «RINGERIKE»

Redaksjonen presenterer med dette det 50. heftet av «Ringerike».

I den anledning er sidetallet utvidet til 56.

Dette heftet, såvel som de øvrige, byr på et allsidig kulturelt stoff fra Ringerike.

Tilgangen på stoff har ikke alltid vært like god, og økonomien har vært vekslende. I de senere år har interessen for «Ringerike» vokst, og det er med glede redaksjonen presenterer dette heftet. Vi takker alle hjelpere, både forfattere og andre som har hjulpet heftet frem.

Noe om heftets tilblivelse finnes i etterfølgende artikkel av Nils Johannessen.

Hønefoss, september 1978.

Arne B. Bang Gudleik Guldal Helene L. Klemp

NILS JOHANNESSEN:

Heftet „Ringerike's” første år

Når «Ringerike» nå kommer med det femtjende heftet, kan det være på sin plass å ta et lite tilbakeblikk på starten.

I midten av november 1920 kom det sammen utsendinger fra ni frilyndte ungdomslag på Ringerike og stiftet Ringerike Ungdomslag. Det var lærer Lars Larsen som på vegne av u.l. «Samhold» hadde kalt sammen til dette møtet. Det gikk greit å få vedtatt lover og valgt styre, og utover vinteren ble det satt i gang flere tiltak som kom laga til gode.

På det første ordinære årsmøtet som ble holdt på Røysehall 30. oktober året etter, la styret fram følgende forslag:

«Folkeminnelag for Ringerike og Julehefte for Ringerike.»

Rundt omkring på Ringerike finnes gamle sagn og historier som ennå ikke er opptegnet. Da det er om å gjøre å samle dette før det dør ut, vil vi søke å samle noe i et hefte sammen med andre gode fortellinger og gi det ut som et Ringerikshefte julen 1922.» Forslaget ble enstemmig vedtatt, og Gunnar Tveiten, E. Vikør og A. Hovde ble valgt til redaktører. Disse tre

hadde både interesse og erfaring når det gjaldt lokalhistorie.

Tveiten, som ble formann i redaksjonsnemnda, hadde nedlagt et stort arbeide som redaktør for bygdeboka «Hole herred». Vikør hadde gjort en fin innsats som formann i bygdebokkomiteen for Norderhov, og Hovde var godt kjent med den muntlige tradisjon på Ringerike. Forsåvidt skulle alt være greit. Heftet «Jul på Ringerike» kom i desember 1922, og innholdet var en blanding av artikler om historiske emner, fortellinger og dikt. Men dessverre kom det altfor seint. Det ble knapp tid for dem som skulle selge heftene. Det måtte jo skje før jul, for det var da som nå, ingen kjøper julehefter når helga er over. Dertil kom at boktrykkeren forlangte sluttoppgjør innen 13. januar 1923. Riktignok fikk kassereren etter søknad ca. tre vekers henstand, men det ble for kort tid, og følgen var at han måtte legge ut penger av sin egen kasse for å få ordnet oppgjøret. På styremøtet 7. april s.å. hadde man ennå ikke full oversikt over salget, men styret mente likevel at det burde komme et nytt hefte, og henstilte til redaksjonskomiteen å begynnen

arbeidet. Det ble imidlertid understreket at endel kostbart billedstoff burde sløyfes, og at heftet ikke måtte komme seinere enn 1. desember. Etterhvert fikk kassereren inn oppgjør fra selgerne, og et mindre underskott ble dekket av lagets kasse. Hefte nr. to ble redigert i samsvar med styrets vedtak, og for å lette økonomien ble det også tatt inn en del annonser.

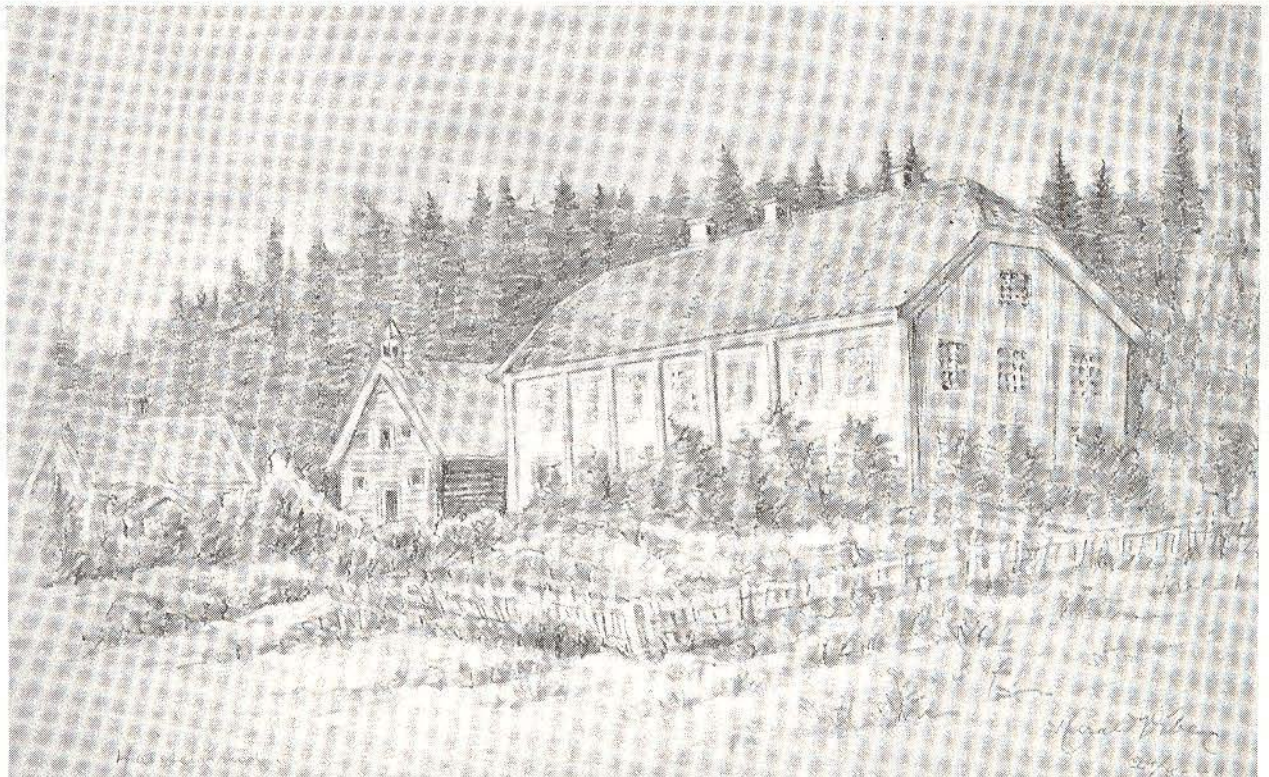
Vedtaket om et folkeminnelag (historielag) var det foreløpig ikke gjort noe med. – Tanken om et slikt lag var ikke ny. Allerede i 1902 hadde August Steinhamar luftet spørsmålet. På årsmøtet 1925 kom Hans Johnsrud, Tyristrand, med en fyldig utredning om saken, og hans konklusjon var at alt lå til rette for å stifte et historielag. Men dette var ikke alle enige i. Enkelte hevdet at et slikt lag var overflødig, idet de framholdt at redaksjonen for «Jul på Ringerike» greide brasene. Andre støttet Johnsrud. De mente det ville være bra om flere kunne hjelpe til med innsamling av stoff, og da kunne medlemmene i et historielag bli til stor nytte. Det ble derfor vedtatt at redaksjonsnemnda skulle arbeide videre med saken. *Når det gjaldt «Jul på Ringerike», ble det på samme årsmøte slått fast at heftet etter hvert skul-*

le gå over til å bli en kulturhistorisk årbok. Dermed var programmet for heftet fastlagt, og i 1926 ble navnet endret til «Ringerike». Men tanken om et historielag ble lagt på is.

Det ble etter hvert klart at den muntlige tradisjon bare var en del av den arven vi måtte ta vare på. Og i 1930-åra kom det inn artikler om den gamle bygningskulturen på Ringerike med fotografier, tegninger og beskrivelser av særmerkte gardstun, omtale av gamle hager, bergverk, båtfart og ferdsl m.m.

Ringerike Ungdomslag var imidlertid blitt opptatt med andre oppgaver som også krevde tid og penger, og det føltes derfor som en lettelse da Ringerikes Museum i 1936 kom med som interessant. Da Ringerike Historielag var blitt stiftet i 1970, så man det som en selvfølge at også dette laget kom med.

«Ringerike» er i dag solid fundert, økonomien er meget god, og interessen for heftet er større enn den noen gang har vært. Jeg tviler ikke på at heftet i åra som kommer, vil bety mye når det gjelder å kaste lys over historien til de mennesker som i farne tider bygde og bodde her. Jeg viser også til Arne B. Bangs artikkel i «Ringerike» 1972–1973.

Storelven

HELENE L. KLEMP

*Storelven flyter i stadig strøm,
Haugsåsen ruver mørk bakom.
Øen i elven og stranden rundt,
ligger skinnende hvit av sne i marssolen.
Ennu spriker trærne, sorte og nakne,
og gir lite ly for en stakkars fugl
som heller tar til takke på øen i elven,
eller tar en lav flytur langs stranden.*

*Den vinterlige ettermiddagssol
gir elven perlemorsglans.
Perlemorsglans
som får meg til å tenke på andre strender
under en langt mer glødende sol
enn den en nordisk marsdag kan gi.*

*Perlemorsglans.
Storelvens kjølige blåtoner.
Varmere gule, rosa og brunrøde.
Farver og sol,
som gir bud om en ny vår,
enda trærne står nakne og svarte.
Slik kjølig perlemor
har Storelven bare på ettervinteren,
like før våren bruser fram.*

*I stadig forgjettende strøm flyter Storelven
med sitt perlemor
en ny vår i møte.*

Hovind

EN TIDLIGERE KONGSGÅRD

En til et gudehov hørende eng

Høgt, vakkert og fritt ligger Hovindgårdene på Tyrstrand, de har vidt utsyn over bygda over Tyrifjorden mot Hole, Modum og innover Holleiasfogene.

Dette med vakker beliggenhet og utsyn er noe vi finner igjen ved så mange av de gamle kjente storgårder - de var vakkert og praktisk plassert - og slik var det kanskje ikke bare tatt hensyn til det estetiske.

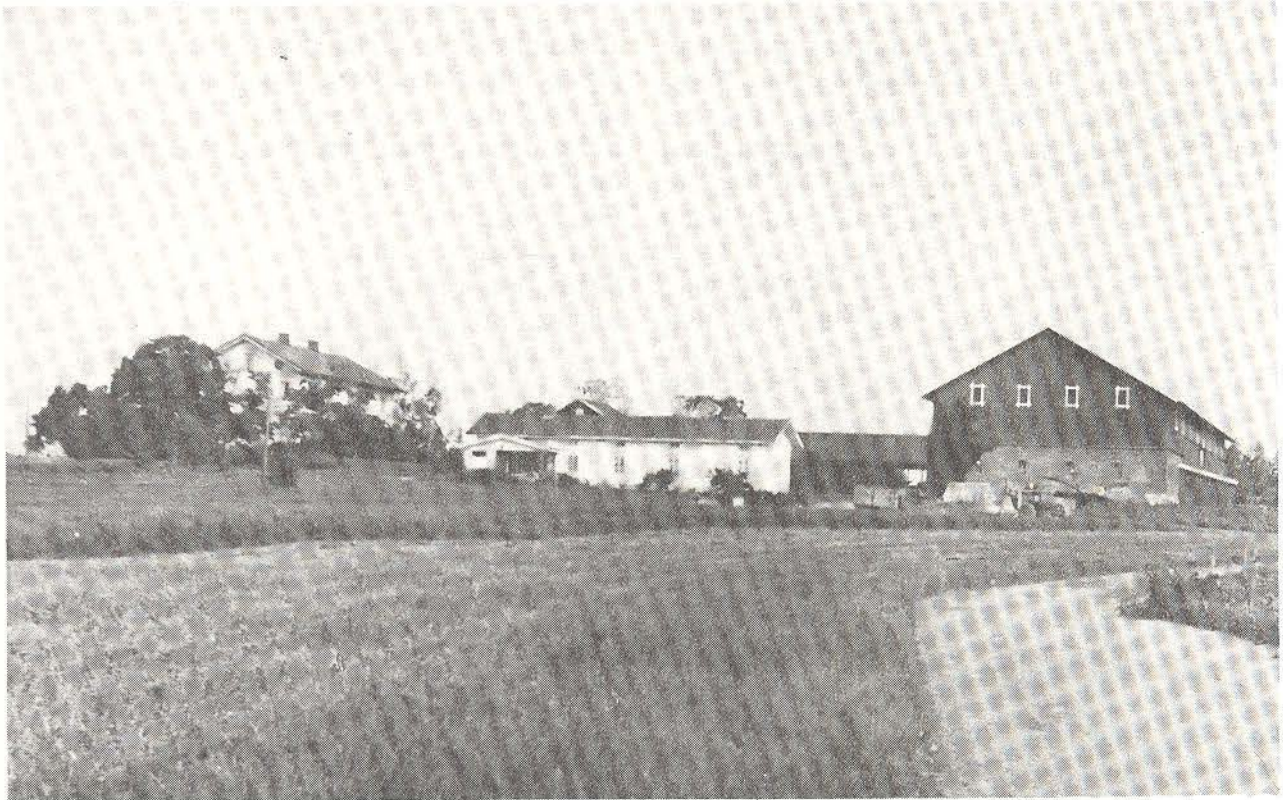
Hovind, Hoffuin 1604, Hovind 1723, har utlagt betydningen: «En til et gudehov hørende eng.»

Det betyr igjen at stedet må ha sin opprinnelse helt fra hedensk tid og tradisjonen sier jo også at det har vært et høvdingesete eller en småkongebustad. Og beliggenheten kan jo også tyde på det.

Likevel ved gården ligger en skog inn til jordene. Denne skogtangen har alltid blitt kalt Ringen. Dette kan jo tyde på at det her har ligget en av disse steinringene som er kjent fra så mange steder over Østlandet. De ble jo kalt kjemperinger, offersteder eller gravplasser

Nedre Hovind (Foto: E.H.D.)

Øvre Hovind (Foto: E.H.D.)

over en høvding av vandrende krigergrupper. Hvor selve hovet sto, veitman jo ikke, men det har sikkert stått et sted der gården nå ligger. Ved flere gravinger er det funnet stokker etter gammel bebyggelse, noe som kan ha holdt seg siden småkongenes tid. Holeværingene var over fjorden til Skjærdalen for å få malt sitt korn da det var flere møller i Skjærdalselva. Delet mellom Hovind og Solberg går langs med elva som i gammel tid ble kalt Skjerva. Den har sitt utspring helt inne fra Langedal og Skjærstjøen, og det kan også være Skjærstjøen som den er oppkalt etter. Ellers skal det bety: liten elv.

Hovind hadde jo også både kvern, sagbruk og teglverk ved elva. Et område etter elva kalles Stampenga. Dette kan tyde på at det har ligget et stampehus for bruk til klær (vevd vømmelestøy) her, slik som det før var ved mange vassdrag. Norderhov Prestegård hadde også «Møllekvern» i Skjerva lenge før Hole ble utskilt fra Norderhov i 1575.

På Hovind lå også engang en ekserserplass. At Hovind fra kanskje alle tider tilbake har vært den største gården på Tyrstrand, framgår og-

så av den bygdevisa som skal være langt bortimot 200 år gammel, og som skal være skrevet av en ved navn Solberg. Første vers lyder slik

*«Hovi det er nå det første og største
både i åker og eng.
Fiskevann mange og skauene lange,
til Klomshue rekker de frem.»*

Hovind ble regna som fullgård allerede i skattematrikkelen i 1647, og er en av de få gårder i Tyrstrand som den gang måtte betale landskatt, dengang ved Knud Hoffuin med 6 daler. Siden dengang det stod et hov på Hovind og de første bosettingsmenn tok til å dyrke jord på Ringerike, har det vært mange eiere på Hovind. Her er ikke plass til utførlig å gå inn på alle eierne i de siste hundreåra, men nevne at Engebret Jensen Vang fra Jevnaker hadde gården fra 1726 til 1762. Etter den tid har Hovindgården hatt mange eiere som har hatt den i sin helhet, eller delt som Øvre og Nedre Hovind.

I 1763 nevntes deling, men siden er delene kommet sammen igjen ved en eier. Siste de-

lingskontrakt er fra 1865 og eiendommen eides da av Nils Hans Jørgen Schinnes og Torkild Bjøres enke Gunnhild Olsdatter Bjøre. Begge disse familier hadde hatt gården i fellesskap fra 1855. Til eiendommen hørte også et skogstykke fra Skjærdalen Gård (nå Skjærdalen Bruk) et skogstykke fra Haug, samt eiendommene Fegri, Bækk, Nyhus, Fossum, Gryttingsvollen, Ullern, Nordby og Nordhagen. I fellesskap skulle de dog eie: Nordbysaugen, vannfallet ved Øvre Hovind eiendom, vannposten og husene på Hovindsetra på Holleia hvor de skulle eie hver sin halvdel. Setervollene skulle tilhøre hver sin gård.

Men da Gunnhild Bjøre, i følge delningskontrakten, får bedre eiendom (Øvre Hovind) enn den del som blir tildelt Nils Schinnes, ble man enige om at Gunnhild Bjøre skulle erstatte Nils Schinnes 500 Spesiedaler, etter hvilken sum det stemplede papiret til nærværende kontrakt er oppbrukt. Underskrevet på Bjøre okt. 1864 av Nils Schinnes og Gunnhild Bjøre m.p.p. Til vitterlighet Oluf Aabel, K. Skatvedt.

TATT PÅ ORDET

Det var i et julegilde i 1855 et sted på Ringerike at daværende eier av Hovind, Hans Andreas Hovind, åpent tilbød: – at den som ville kjøpe Hovindgårdene etter ligningstaksten, kunne få dem. Schinnes og Bjøre fra Krødsherrad som var til stede i julegildet, tok han med vitners nærvær på ordet og kjøpte gårdene. Siden dette kjøp har Nedre Hovind vært i Schinneslekten.

At man allerede i 1700-årene var klare og framsynte nok til å forstå skogens blivende verdi, kan man lese seg til ved den strid og nøyaktighet deleforretninger og grenseoppganger i de tider ble tillagt. Men det hendte jo at deling av eiendommer kunne foregå i mindelighet mellom naboer, slik som vi ser ved en deling mellom Ole Hovind og hans nabo, Engebret Haavind, ved de av dem utvalgte menn i mindelighet hadde blitt enige om ved deling av Hovind skog, 31. august til 8. oktober 1808. (Etter utdrag av kartforretningen).

I TVIL

«Første enige om hvilke lodder en hver av dem skulle have, men en tid derefter fandt Enge-

bret sig misfornøiet, hvorføre de ombyttede Loddene. Atter en tid derefter fandt Engebret sig igen misfornøiet og endelig blev Loddene igen således ombyttede, at Engebret atter erholdt de som han ved første Forening havde fået. Herved har det også siden den Tid foreblevet og enhver av dem har brukt og virket i sine således omforenede Dele av Haavind Skov; har troer således at Engebret Haavind har erholdt sin lige Lod og den halve Del i Haavinds Skov og Mark, saa meget mere som Han, efter omforklarede Fremgangsmaate og Omtusking har haft Valget, hvilke Dele han vilde bestemme sig til at tage. Paa grund heraf paastod han, hver af dem for Fremtiden henholder sig til de Stkr. som de siden Delingen og de omtalte Omtuskinger har benyttet, forbeholdne forøvrigt sin Ret saavel heri, som i henseendet en del Bråter de felles skulde rydde, samt til felles Fiskeri i Wandene i Marken.»

I denne kartforretningen ble det også omtalt mange «bråter» (rydninger) som skulle legges i skogen på forskjellige egnede steder for tilsåing i kortere eller lengre tid. Mange av disse kjennes ennå ved navn, men de fleste er nok borte forlengst. Noen av dem som lå nærmest bygda har blitt eiendommer, plasser.

Skylddeling av den opprettede delekontrakt ble underskrevet i Juli 1865 av H.E.Hollerud, N. Johansen og E. Haug. Fiske i alle bekker og vann som før hadde vært felles, ble i 1846 delt slik at Øvre Hovind fikk fisket i Govletjenn, Setertjenn, Svartvanna, Lysingen og Ullerntjern. Nedre Hovind fikk alt fiske i Grytingen og Gryttingsbekken. (Grytingen var ansett for å være et godt fiskevann.)

OVERHOGST

Overhogst, eller tjuvhogst forekom jo dengang som i vår tid. Fra 1815 finner man i pantebok nr. 18 at en Christian Ottersen Solberg har hugd bjelker ulovlig på Sætertjernstangen, slik at Engebret Hovind anmeldte ham. Det endte med forlik da Christian Solberg gikk med på å betale den anmerkede last, verdi satt til 16 rbd. navneverdi, samtidig som det ble fastslått at Solberg aldeles ikke hadde noen rett til å hugge på Sætertjernstangen, som han forinden aldri før hadde hatt.

Under samme rett ble det også inngått forlik om den såkalte Møllendam beliggende i elva

mellom Hovind og Solberg. Etter dette framgår at det i den tid - og lang tid forut - har vært møller (kvern) og annen virksomhet i denne vesle fossen, bl.a. teglverk, og som tidligere nevnt Stampe.

SETERDRIFT

På Holleia som i andre bygdeskoger var det stor seterdrift, og det fortelles at det i sin tid var 30 setre i drift. Hovind seter ved Setertjenn er vel den siste som har vært i drift på Holleia, den er vedlikeholdt og ligger like ved Ringerikes Turistforenings hytte, Hovindkoia.

Lutevollen oppe ved Flaggåsen er det sted i Tyristrand-skogene hvor det var samla flest setre. Gamle folk kunne fortelle om 9 setre som lå her og som tilhørte gårder i bygda.

Beiteforholdene her var særdeles gode. Mange har ment at navnet Lutevollen skriver seg etter fogden Jakob Luth som i 1700-tallet hadde vært eiendomsbesidder på Ringerike, enka etter ham nevnes bl.a. som eier av Hovind.

Men bygdehistorikere avviser dette da denne seterbebyggelse var kommet lenge før Jakob Luths tid. Derimot mener man at navnet må komme av at det var mange som hadde rettigheter - Lut, part - i setrene. Det er jo trolig at Hovind hadde part eller seter her da det lå i Flaggåsen hvor Hovind skog lå. Men da mange av de gode havnene og beiteplassene lå inntil og over i Soknedals-skogene, ble det ofte stridigheter mellom disse seterlag om beite fordi bølingene ofte kom sammen. Det hadde nok mange ganger ha gått hardt for seg, for det ble bestemt å sette opp en gard (risgjerde) i delelinja mellom bygdene. Dette gjerdet ble opptatt, og det var mest 7 kilometer langt. Dette var i 1774. Men gjerdet ble selvfølgelig for kostbart, ble ikke vedlikeholdt og forfalt etter få år. Men der hvor seterveien mellom Lutevollen og Sesserud seter lå, ble det den gang satt opp et le eller grind, og dette stedet ble etter den tid kalt Grindbakken eller Soknedalsgrinda.

Men ungdommen dengang som nå hadde trangen, lengselen og eventyret i seg, det som går forbi stridigheter og rett. Mange ungdommer fra setrene møttes kanskje ved Grinda, og det hendte det ble innledninga til et møte for livet.

SAMEIE

Fra gammel tid av laget de sterkeste bønder sitt sameie, som rakk langt framover i tida. Av de mange interessante papirer og dokumenter fra og om Holleia er et høytidelig dokument forfattet på Hovind 1791 sålydende:

«Underskrefne Eiere og Beboere af Gårdene på Øfre Tyristranden som har fælles Eiendom og Brug udi den såkaldte Holeja Skov og Mark, nemlig Schierdahlen, Håvind, Hejeren, Piåchrud, Opsal, Soelberg og Schoumarchen, alle disse Gårders Ejere og Opsiddere, kiendes og hermed tilstår at have med hinanden indgået følgende Contract og Forening betreffende Vores Sameje Holejen som om den længere skulde blive Fælledets behandlet, måtte den allene komme de grådigste Skov Hadere til Nytte og en Anden til Skade. Thi er vi samtlige nu således bleven forenede med felles Bestræbelse at få denne Holeje Mark Ordentlig Udbyttet og delt imellem os det første skee kand, dog så, at ingen av os forinden Delingen skeer må hugge noget Tre fra Roden, enten til Tiære ved, eller anden last, og hver som derimod betræder skal ej alene have Åvirket forbrudt til Medejerne, men må og bøde til Sognets Fattig Casse 5 Rd.

Denne indgåelse som har beste hensikt til enhver Fordel Nægter vel ikke Underskrift, men om nogen skulde opkaste sig derimod, må sådanne vente sig behandlet med den strengeste Omgang af Lovmedholdelig Førelse. Dette under Våre Hænder og Signetter med Laugverges Underskrift bekræfter. Henseende Delingen blive vi alle udi dens Bekostning lige Lodtagere, såvel Piåkerud og Heieren som de før omtalte Gårder.

Håvind 30 Martz 1791.

Hans Flattum. Kristi Håvind. Anne Håvind. Gudbrand Heuerrend. Ole Solberg. Erik Solberg. Tomas Johannes Opsal. Ole Schamarch med p.p Berte Guls Datter Opsal.

EIERE, BRUKERE OG OPPSITTERE PÅ HOVIND

A. Lagesen omtaler Hovind gård, slekter og eiere tilbake til 1723, men før den tid hadde gården sikkert vært på mange hender. Noen tid var gårdene felleseie, andre tider eides de av forskjellige, noen tider av samme slekta.

Noen tider står det Håvind, andre steder Hovind, som jo er blitt det vanlige. Jeg har tatt med Øvre og Nedre Hovind under ett.

Peder Nilsen, Kongsberg i 1600-årene.
Nils Pedersen, Kongsberg
Hans Must

Jakob Luths familie. (Fogd i Ringerike og Halvingdal).

Engebret Jensen Vang, Jevnaker (1726)
Jens Engebretsen, en sønn av Engebret Vang overtok Hovind. Denne familien tok nå Håvind til familienavn.

Engebret Jensen Håvind.

Hans Andreas Håvind. Han var gårdbruker på Hovind inntil midten av 1850-årene. Han var eier av begge gårdene. I 1855 flyttet han til Oslo. Den gren av Håvindslekta hvortil Hans Andreas hørte hadde siden gården ble delt i 1733 hatt sin heimstad på Øvre Hovind. På Nedre Hovind satt en annen gren av slekta, nemlig:

Hans Engebretsen Håvind. Etter hans død dreiv hans enke Kristi Johannesdatter Bye gården inntil hun overdro den til sin sviger-sønn:

Ole Jensen Haug eller Håvind.

Proprietær Karl Herman Krefting ble tilskifta gården i 1829, han var gift med Marie Håvind. Chritiffer Fougner kjøpte i 1839 Hovind.

Hans Andreas Håvind, tidligere eier, ble i 1850 eier av begge Hovindgårdene som nå i en tid ble et samlet bruk.

Som tidligere nevnt kjøpte Torkel Bjøre og Nils Skinnes gården i 1855. Gårdene fikk da hver sin eier. Familien Skinnes har etter den tid sittet på Nedre Hovind. Øvre Hovind gikk etter Torkel Bjøre over til sønnen Erik Bjøre, men da denne døde allerede i 1860 ble igjen Øvre Hovind solgt. Siden den tid har Øvre Hovind hatt flere eiere, men ingen av den gamle Hovindslekt. Etterfølgende eiere ble:

Knut O. Haugan. Deretter tilhørte gården i flere år familien Haugan. I 1901 ble den solgt til en hadelending Halvor Western, som eide den i 5 år. Th. Holtet ble så eier fra 1906 til 1910. Siden den tid eide først Chr. Sandaker, siden Ole Sandaker Øvre Hovind. Ole Sandaker gikk fra gården i 1929 og den ble drevet fram til 1929 av panthaverne Ringerikes Sparebank og Otto Myhre. I 1934 ble Herman Bøhn fra aValdres eier av Hovind, siden er den overtatt av dennes sønn, Johan H. Bøhn.

Data 1948: Nedre Hovind Gr.n. 68 br.n. 1 og 3. 230 dekar jord areal. andet j.a. 800 dekar. Skog 6540 dekar. 5 hester, 20 kyr, 1 okse, 4 ungd. 3 griser.

Eier 1978 fam. Skinnes og O. M. Myhre.

Øvre Hovind: 180 dekar jordb.areal. annen p.jord. 200 dekar. 5 hester, 20 kyr, 12 sauer, 50 høns, 3 griser.

Eier: Johan Bøhn, g. m. Lovise Grimsrud.

Hovindgårdene drives fortsatt som de gamle bondegårder, selv om de følger godt med i teknisk utvikling. Hver av gårdene har omkring 100 dyr, og det blir produsert ca. 250 000 kilo melk.

Sigv. Mjør

Håkon Sødal

IN MEMORIAM

Kontorsjefen, komponisten, fotosamleren, skaperen av Hønefossboka og initiativtageren til mange kulturaktiviteter.

Det er vanskelig å ta på seg oppgaven å skrive om kontorsjef Håkon Sødal til Heftet Ringerike. Med god hjelp gir jeg meg i kast med oppgaven.

«Når han tier blir det tyst», skreiv Knut Hamsun da Bjørnstjerne Bjørnson døde. De samme ord kan brukes om Sødal. Korsangere og mange andre vil sanne disse ordene. Det blir tyst når sangøvelsene tar til ut på høsten. Overdirigenten og midtpunktet for all korsang på Ringerike, Håkon Sødal, ble stedt til hvile 1. juni 1978.

Vi – vennene hans – ventet på at han skulle komme til krefter etter sjukdommen. Han hadde jo så mye å berette om, mye som kunne blitt rik historie for kommende slekter. Det var så utrolig mye han husket. Det vil alle sanne som fikk høre beretningen hans i formannskapssalen i Samfunnshuset etter et Historiemøte. Mange har beklaget at det han fortalte, ikke ble tatt opp på lydband. Lommekjent var han med ordførerne i Hønefoss, og dette rike kjennskapet hans har han heldigvis etterlatt seg gjennom Hønefossboka i 3 bind. Kontorsjefen satte preget sitt på bøkene ved det rike materiale han tilførte også ved de mange bilder. Aller mest må vi være takknemlige for at både honorarer og trykking ble betalt etter hvert. Det må betraktes som billigsalg at bøkene i dag kan selges for 105 kroner. På Riddergårdsdagene har mange gått hjem med bindene, og det var Håkon Sødals inder-

lige ønske at det store opplaget kunne bli til berikelse for kommende slekter.

Kontorsjefen

Det er bare få i kommuneadministrasjonen som er blitt vist større tillit enn Håkon Sødal. 12. september 1923 ble Sødal tilsatt som formannsskapssekretær og kontorist hos borgermester C. S. Bentzen. Sødal tiltrådte straks, sier Hønefossboka. Et par år etter søkte Bentzen avskjed, og Sødal overtok hans plikter som forretningsfører for ligningsvesenet, og i den stillingen fortsatte Sødal til 1945. Da ble han også registerfører for folkeregistret.

Etterhvert ble Håkon Sødal kommuneadministrasjonens viktigste person og fikk i 1946 tittelen kontorsjef med anvisningsmyndighet og rett til å ta del i forhandlingene og til å stille forslag i kommunestyret og i formannskapets møter. I realiteten fungerte han som rådmann.

I mere enn 40 år ledet Håkon Sødal kommuneadministrasjonen i Hønefoss på en særdeles pliktoppfyllende måte. Han vant alles tillit ved den nøytrale stilling han inntok i det politiske liv, en tillit politikere fra samtlige partier respekterte. Forslagene han la fram, ble tillagt stor vekt. Særlig budsjettforslagene vitnet om gjennomtenkt innsikt. Helst ville han ha overskuddsbudsjetter. Underskuddsbudsjetter som det tidligere hadde vært, ville han unngå.

Det var god orden i administrasjonen mens Håkon Sødal fungerte. Det var sikkert et stort tap for Ringerike at ikke Håkon Sødal kunne fortsette som rådmann også for Ringerike. Men som han sjøl sa: «Jeg hadde oppnådd pensjonsalderen. Det ville bare blitt for en kort tid i det større apparatet.»

Komponisten og korlederen

Håkon Sødal vokste opp på Hen i Ådal. Der var far hans, Reinhard Sødal, lærer. Et rikt sang- og musikkliv eksisterte i hjemmet. Reinhard Sødal var gjennom mange år organist i Hval kirke og dertil var han også leder og dirigent for Hen Kristelige Ungdomslags kor.

14 år gammel debuterte Håkon Sødal som organist for far sin, og som elev av Amtskolen under kandidat Færden på Henslokalet debuterte han som kordirigent for elevkoret ved avslutningen. Fra 1912 til 1946 fungerte Håkon Sødal som organist i Haug kirke, og det er sikkert ingen kirke på Ringerike hvor ikke Håkon Sødal en eller flere ganger har vikariert for organisten.

En rekke kor har Sødal stiftet og ledet. I 1920 startet han Hen Mannskor. I det koret hadde han opp til 50 sangere, og med det koret opptrådte han på et stevne på Tanbergmoen hvor ingen ringere enn Fridtjof Nansen talte. I 1916 overtok Sødal Haug Ungdomslags sangkor. Lærer Salomon Kinnerød haadde en gang startet koret. Det koret arbeidet Sødal med gjennom mange år. I 1923 overtok Sødal Hønefoss Håndverkerforenings mannskor. Leder av Norderhov Unggdomslags sangkor var han også. En kort tid ledet han et blandet kor i Vågårdsbygda, og også et i Vegårdsfjeringen, samt et guttekor på Hen og et kor i Heradsbygda. Fra 1935 til 1938 var han leder av en korforening i Oslo. Hønefoss Korforening startet han, og den ledet han i 18 år. I det koret opptrådte han ofte som gjestedirigent etter at han hadde sluttet som leder.

Stort sett nyttet Sødal samme repertoar ved alle korene. Det var med hensikt. Hvis det meldte seg en anledning til større festligheter et eller annet sted, var det enkelt å få et større kor. Fra 20-åra var Håkon Sødal opptatt de fleste kveldene i veka som stemmeinnøver og som dirigent.

I tillegg til de mange korene startet Sødal også Ringerike Orkesterforening.

Ved sida av all denne virksomheten tok Sødal sjøl undervisning på Musikk-konservatoriet i Oslo. Det var ikke så enkelt med en svipptur inn til Oslo den gangen. Eneste muligheten var med jernbanen over Roa. Kostbart ble det også, og sjøl om han ble tilbydd friplass på Konservatoriet, sluttet han musikkstudiene.

I et intervju ble Sødal spurt:

«Det måtte ta mye tid dette med sangen og musikken?» Sødal: «Ja, det tok mye tid, men jeg skaffet meg mange venner, venner jeg på ingen måte ville ha unnvært.»

«Tenkte du noen gang på å gå helt over til sangen og musikken?» Sødal: «Nei, det tenkte jeg aldri på. Det var så små muligheter for en som bodde på Hønefoss den gangen. Mulighetene for bare det å få øve på et større orgel var nesten ikke til stede. Orglet i Hønefoss hadde jeg adgang til, men vintertida var kirken ikke oppvarmet annet enn ved gudstjenestene og ved spesielle kirkelige handlinger. Dertil måtte jeg sjøl sørge for belgtreder. Jeg valgte å gi opp musikken for bedre å konsentrere meg om kontorstillingen jeg hadde fått.»

Til dette la intervjueren til: «Dermed mistet Ringerike og Norge en komponist og en organist av format.»

Den komposisjon Sødal er mest kjent for: «Hver sangfugl dypt i skogen», med tekst av M. B. Landstad, er kjent blant kordirigenter i heile Norge. En av helsingene til Sødal på 80 års dagen lød slik:

*En liten fugl for meg beretter
at du er jublant og tonesetter
for det min far engang har skrevet
om sangens glede-sangens lønn for strevet.
Du tryllet frem i toner og i koret
fyller ut og skaper liv til selve ordet.
Gratulerer med 80 år
med ønske om for tonekunsten bedre kår.
Vennlig Hilsen
M. B. Landstad.
Det er sønnen med samme navn som har sendt
denne hilsen.*

Fra Ringerike Ungdomslags protokoll.

Formannen i R.U.L. som har bladd gjennom protokollen til Ringerike Ungdomslag, har overlevert følgende:

Marius Fremstad som var lærer ved Kirkeskolen, hadde funnet diktet Per Sivle skreiv til Ringerike. Det diktet reiste han opp til Sødal med og bad om han kunne komponere en melodi til det. Sødal tok oppgaven, og ikke lang tid etter ble sangen fremført på et sommerstemne på Ask med Sødal som dirigent. Da sangen var sunget, besteg lærer Larsen talerstolen og uttalte: «Sødal har gitt Ringerike en sang vi kan være stolte av.» – Sangen måtte gjentas, og den vakte berettiget oppsikt.

Sangen: «Fagert, fagert er Ringerik» har siden 1925 vært på repertoaret ved festlige anledninger.

Fra et styremøte i R.U. L. 1934 merker vi oss: Det ble da bestemt at Kantaten Håkon Sødal hadde komponert, med tekst av Evald Sundberg, skulle trykkes på Norsk Musikforlag. Kantaten skulle trykkes i 500 eksemplarer. Det kostet 290 kroner.

For å få ordnet trykkingen måtte RUL ta opp et lån i Ringerike Sparebank på 100 kroner, og for å få dekket utgiftene, ble det bestemt at hver sanger måtte betale 50 øre pr. eksemplar. (Dette vitner om pinible tider. Honorar for tekst og melodi blir det ikke nevnt noe om.)

På dette styremøte ble det også bestemt at man skulle forsøke å stifte et blandet kor på Hønefoss. Det meldte seg omkring 40 sangere, og så gikk samtlige kor på Ringerike i gang med å øve tekst og melodi til Varemessa 1935.

Ildsjelen i dette veldige foretagendet var Håkon Sødal. Ikke bare som komponist, men som dirigent for det største koret som noen gang har opptrådt på Ringerike (450 sangere) pluss solister. Solistene var Erik Bye og Theodor Andersen. Begge uttalte seg rosende om Kantaten som ved åpningen ble direkte overført på riksnettet i NRK.

Kantaten ved Varemessa 1935 må betegnes som en av de største kulturbragdene på Ringerike (Restopplaget av kantaten delte Håkon Sødal ut til venner og kjente for et års tid siden.)

Etterklang

Vi er ikke alltid like flinke til å ta vare på dem som har noe mer enn vanlig å gi. Det er ikke lett å bli profet i eget land. Det må helst komme noen langt utenfra.

Jeg veit ikke om Håkon Sødal følte det slik. I unge år – mens kreftene var på topp både fysisk og psykisk – tok han notebladet med en ny melodi med til sangøvelsene, øvet både melodien og teksten møysommelig inn blant mere eller mindre musikalske individer, og etter atskillige kvelder smeltet koret sammen, og en ny sang lød. Sikkert er det at ikke så mange refererte til det nye. Det var noe sjølsagt som hendte, en teks ble fornyet, en ny provins til landet lagt uten at noen la så mye vekt på det.

I de seinere åra ble det årlige korfester på Folkehøgskolen. Det var Folkehøgskolen og kornemnda i R. U. L. som sto for arrangementet. Fellessanger ble satt opp, og korene tok ut særsangene. Alltid husket de på å invitere Håkon Sødal med frue som gjester. På programmet var det alltid flere av Sødals komposisjoner, men i 1969 var programmet spekket med Sødalsmelodier. Det kan være riktig å repetere dette programmet.

Håkon Sødal/Bjørnson: Å visste du bare.
Håkon Sødal/Johan Paulsen: Med primula veris.

Håkon Sødal/Sundberg: Det er Norge alt. Melodien av Sundberg - harmonisert av H. Sødal.
Håkon Sødal/Elling M. Solheim: En rallare dør.

Håkon Sødal/Elling M. Solheim: Linnea.
Håkon Sødal/Wilhelm Krag: Kjære spill nok en gang.

Håkon Sødal/G. D. Krummacher: Høyt fra det himmelske høye.

Håkon Sødal/Hagbart Svanevik: Vårlengsler.
Håkon Sødal/Elling M. Solheim: Voggeviser i skogen.

Håkon Sødal/Elling M. Solheim: Morgenhymne.

Håkon Sødal/Per Sivle: Ringerike.

Håkon Sødal/Sundberg: En del av Kantaten.
Håkon Sødal/Landstad: Hver sangfugl dypt i skogen.

Siste sangen var fellessang med Håkon Sødal som dirigent.

Gjennom dette rike programmet fikk ringerikingene med mange av komposisjonene av Sødal, men det er atskillig flere.

80 årsdagen ville helst Håkon Sødal skulle gå uten offentlig oppmerksomhet. Men det ble en brei omtale i Ringerikes Blad, og straks etter ble sangerhøvdningen hedret med gaver, blomster og takkens ord i Samfunnshuset. En prolog forfattet av Hagbart Svanevik ble lest opp. Der står:

*«Det stiger en glans over livet, når sangene
flertonig går,
det er en gave oss givet, en gave
kun sangere får.
Å kunne seg fryde i toner, i samspill
av toner og ord
det skaper en fred over livet,
det setter i sjelen sitt spor.*

*Hvorfor er du så glad, min venn
hvorfor smiler du nå igjen,
hvorfor er det i øyet ditt så klart et skinn?
Det er gleden som kommer,
når tonene flommer,
la oss favne all verden inn, med glade sinn.*

*En sanger alene, det er kun den ene,
kom la oss synge i kor.
Men en må oss lede og tonene sprede –
det er en evne så stor.*

*Og en som har evnen, og denne har nyt nyttet,
en ildsjel i sangernes hær,
han har vi i bloant oss. nå vil vi ham hylde,
vi hare har ham alle så kjær.*

*Ja, vi vil deg takke for glede du ga oss
ved din inspirerende stil.
Når du slo an takten, da brukte du makten,
men alvor gikk over i smil, når diktet
i vellyd fikk liv.*

*For du kunne stråle, når du nådde målet,
og stemmenes smeltet i krans,
for stigning og kraft i et fyldig crescendo
til ømhet og skjønnhet i et diminuendo.*

*Og du satte toner til dikternes tanker
som lever i alle sinn.
«Fagert er Ringerik», utallige ganger
har det gått i hjertene inn.
«Linnea» og «Morgenens blod», –
«Sangens» med solstenk på heien,
har alle en løftning så god, de vil alltid
oss følge på veien.*

Fotosamleren

La oss for all del ikke gløkke fotosamleren. Lenge før noen tenkte på å samle bilder som kulturstoff, hadde Sødal i lengre tid syslet med det, et hobbyarbeid av stor verdi både for byen og for Ringerike.

I formannskapsalen i Samfunnshuset finner vi samtlige ordførere i Hønefoss pent innrammet. Her er også bilder av bystyret og formannskap med angivelse av deres funksjonstid. I sal nr. 2 finner vi akvareller og tegninger, og ved sida av dette har Sødal samlet bilder fra det gamle Hønefoss, bilder vi finner i jubileumsskrifter, i gjestestuer og på kafeer, bilder som representerer en stor kulturskatt, og som uttrykker mer enn mange ord.

Epilog

Gjennom det trufaste arbeid i Hønefoss kommune bort i mot 40 år, et arbeide som i følge Otto Hansen ble betegnet slik av fylkesmann Dypsjord. «Når det kommer et skriv fra Hønefoss undertegnet Håkon Sødal, var det bare sjelden jeg så gjennom det sjøl om det skulle videresendes departementet. Det var alltid gjennomtenkt det Sødalsendte.»

Gjennom arbeidet sitt på sangens og musikkens område favnet han ikke bare Hønefoss, men heile Ringerike.

Trufast virket han i korene, og det han ga gjennom musikken og sangen, vil blomstre videre. Det er ikke noe for sterkt å si: «Håkon Sødal må betegnes som en av de betydeligste kulturpersonligheter som har levd på Ringerike. Det ville ha vært «tyst» på Ringerike uten Håkon Sødal.

Gjennom denne omtale av den viktigste kommuneforvalter i Hønefoss, den store hobbyarbeider på kulturfronten som sangleder og komponist, vil jeg gjøre meg til talsmann for at det straks reises et minnesmerke over Håkon Sødal. Siste ordfører i Hønefoss, Otto Hansen, oppfordret meg til denne tanken. Sangerne fra heile Ringerike vil sikkert være med på en innsamling, og Hønefossborgere som har hatt en så trufast tjener, bør kjenne seg forpliktet til å yte en takk. En byste må være det minste. Et passende sted vil være formannskapssalen i Samfunnshuset som han strevde mye for å få reist.

Maleren

Harald Vibe

på Ringerike

ARNE B. BANG

Maleren Harald Vibe ble født i det gamle Christiania den 9. april 1877, og i denne byen vokste han opp. Hans far som var ingeniør, eide et stort og velrennomert verksted «Vulkan». Familien bodde på Rosenborg, som har gitt Rosenborggaten i Oslo sitt navn. Harald Vibes mor var av Sleswig-Holsteinsk ætt.

Miljøet på Rosenborg var preget av rike kulturelle tradisjoner. Bestefaren, professor Vibe, var en av stifterne av Nasjonalgalleriet i Oslo og hjemmet på Rosenborg var et samlingssted for en rekke av datidens kjente kvinner og menn på kunstens, vitenskapens og litteraturens område. Disse forholdene ble bestemmende for Harald Vibes utvikling og virket befordrende for hans kunstneriske legning og evner.

Ferdig med Middelskolen begynte han straks med sin kunstneriske utdanning. Arkitektlinjen ved Kunst- og Håndverkskolen i Oslo var hans første valg. Interessen for malerkunsten økte, og da han var ferdig med Kunst- og Håndverkskolen, ble han først elev av malerinnen Harriet Backer og studerte senere i København hos den kjente norskfødte malerpedagog, professor Peter Severin Krøyer. Vel hjemme igjen var først maleren Gudmund Stenersen hans lærer, og senere fikk han sammen med noen andre lærlinger den opplevelsen å studere en tid hos maleren Christian Skredsvig i Eggedal.

Vibes interesse for tegning gjorde at han tok eksamen som tegnelærer, fikk autorisasjon av Kirke- og Undervisningsdepartementet, og ble ansatt som tegnelærer ved Horten Tekniske Skole. Dette sammen med hans interiørarkitekt-utdanning ved Kunst- og Håndverkskolen i Oslo ga som resultat en rekke tegninger fra hans side av hus som skulle byg-

ges. Hans arbeider ga ham også en særlig interesse for eldre bygninger, en interesse som fulgte ham livet ut. Det kan her henvises til hans artikler i heftet «Ringerike» 1931, 1932/33, 1933/34, 1936/37, 1948/49, 1956/57 og 1960/61. Disse vakte alminnelig oppmerksomhet langt utenfor Ringerikes Grenser. Vårt distrikt har gjennom disse artikler blitt skjenket verdier så lødige at takknemlighet fra folket her vil være den eneste motydelse som kan utligne den gjeld man står i overfor ham.

En liten tidligere ikke offentliggjort artikkel fra Vibes side om Askseter-hytta er tatt inn i heftet i år. Legg merke til de to tegningene som følger artikkelen. Både den og tegningene er fra 1919.

I slutten av 1920-årene ble Vibe knyttet sterkt til Ringerike Ungdomslag og noe senere også til Ringerikes Museum i forbindelse med heftet «Ringerike». Han var mester for det vakre omslag, som har gjort det kjent i kulturinteresserte kretser over hele landet. Sin «programtale» om museums- og ungdomslagsarbeidet kom Vibe med i heftet for 1931 og for 1932. Det skulle gå lang tid før hans gode råd ble fulgt for museets vedkommende. Tidens pinaktighet får bære en vesentlig del av skylden. Vibes interesse for Ungdomslagene ga sig praktiske utslag. Han har laget en rekke faner og bannere, og han hjalp til med tegninger ved ombygginger og reparasjoner av Ungdomslagshus. Han tegnet ungdomslags-huset «Hovtun» ved Semmen. I heftet «Ringerike» var han med i redaksjonen i to perioder: 1932-37 og 1946-57 eller i alt i 16 år.

Når og hvorledes Harald Vibe kom til Ringerike, har nedskriveren av disse linjer ingen opplysninger om. Hans bror, daværende stadsingeniør i Horten, Georges Vibe, kjøpte Ask Gods i 1916. Det ble overdratt til Harald Vibe i 1919, men å drive denne eiendommen ble kanskje vel tungt for kunstneren og kom vel kanskje også i veien for hans mange andre interesser. I 1922 solgte han godset. Men Ringerike hadde bergtatt ham, og her ble han boende til sin død 22. september 1965, 88 år gammel. Etter salget av Ask Gods bodde han en tid på Øvre Ask, dette idylliske sted som hørte til eiendommen. Senere fikk han et hyggelig hjem på Tyristrand, hvor familie og ven-

ner trivdes. Også i hjemmets interiør viste hans kunstneriske skaperevne sig, og det gikk gjetord på bygden om dette. Harald Vibe skar i tre og smidde i jern, men i malerier, akvareller og tegninger utfoldet han sig mest. Han var mange ganger med på Statens og Unge Kunstneres utstillinger.

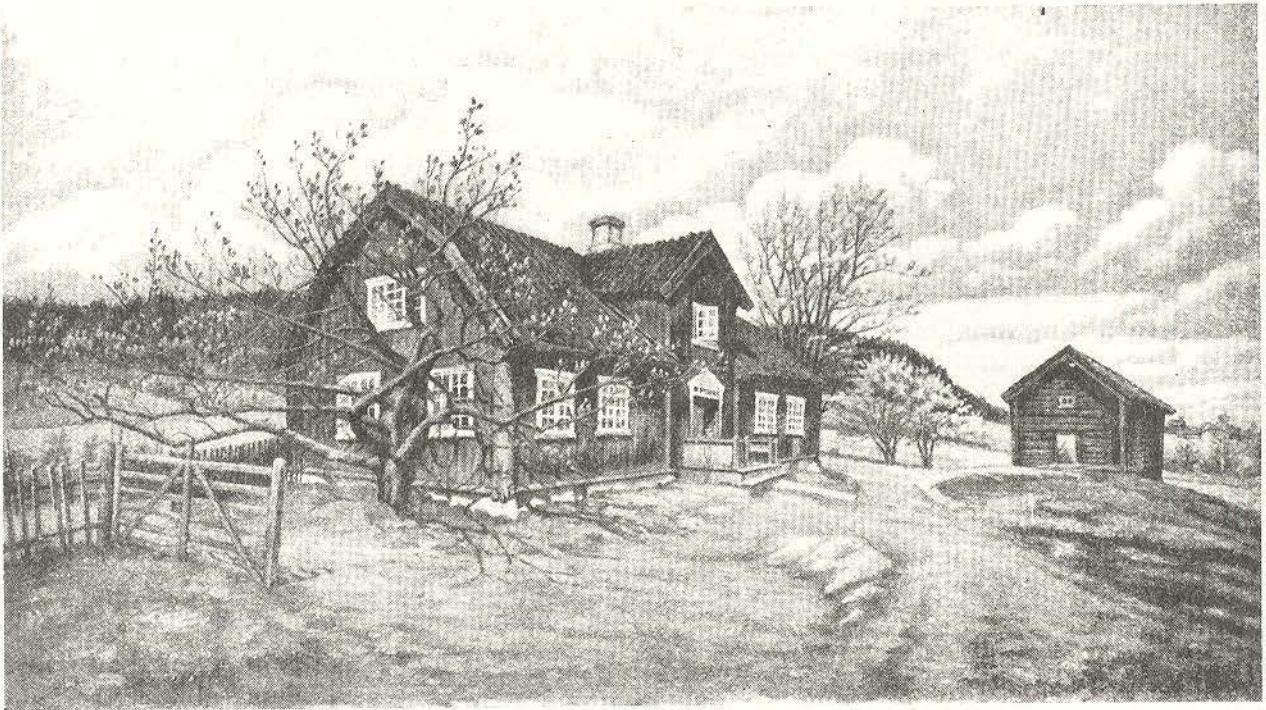
Nevnes bør også hans mange foredrag om kunstneriske emner, som han fremførte på sin egen spesielle spirituelle måte for lydhøre forsamlinger, og da ikke minst for ungdom. Hans taler gjenspeilet hans kunstneriske gemytt. Den som skriver disse linjer, har hatt den gleden å høre ham både i storm og stille, og glemmer ikke hans fullverdige engasjement i saker han interesserte sig for.

Det faller naturlig å avslutte dette skriftstykket med en oversikt over hva Harald Vibe har bidratt med når det gjelder heftet «Ringerike». Ovenfor er nevnt omslaget som kom i 1930 og som har fulgt alle de senere numre. Omslaget gir plass til et bilde, og her dominerte hans vakre malerier og tegninger i mange år.:

- 1930: Interiør fra Bønsnes Kirke etter maleri.
- 1931: Hønefossen (venstre bredd hvor den nye kraftstasjonen nu ligger). (Efter maleri).
- 1932: Tegning av de gamle kirkeruiner på Stein.
- 1933: Tegning: Utsikt mot sydøst fra Øvre Ask.
- 1938: Fjellbygd (etter maleri).
- 1939: Norderhov Kirke (etter akvarell).
- 1946: Fra det gamle Skjærdalen (etter tegning).
- 1948: 1940-bautaen i Haug (etter tegning).
- 1949: Riddergården (etter maleri). Kanskje det mest populære av hans omslagsbilder.
- 1950: Madonna i Bønsnes Kirke (etter tegning).
- 1951: Skrivergården Vaker (etter akvarell).
- 1953: Interiør av Hole Gamle Kirke (etter maleri).
- 1954: Fra Asksæter (etter akvarell).
- 1955: Vinternatt i Ådalsskog (etter akvarell).
- 1956: Vinterskogsdrift på Holleia (etter akvarell).
- 1957: Fra Ask (utsyn fra åsen over gården mot sydøst) (etter akvarell).
- 1960: Hesteskys (etter akvarell).

Andre bilder:

- 1930: Innholdssidene med Ringerike Ungdomslags fane øverst og utsikt fra Krokskogen over Ringerike mot Norefjell (etter tegninger). I 1931 og 1932 ble dette gjentatt.
- 1933 og alle år senere: Tittelsiden er forsynt med utsikten over Ringerike fra Krokskogen, og innholdssiden med fanen til R.U.L.
- 1930: Tegning «Ringerikslandskap» til digt av Harald Solberg.
- 1931: Tegninger av Riddergården (3), Nedre Veien, Bråten ved Veien (2) og Øvre Lerberg (Ask) til egen artikkel om disse. Tegninger av rokokkostol, Asbjørnsens stav og en stentøyskrukke, illustrasjoner til egen artikkel om Ringerikes Museum.
- 1932: Tegning av Solberg Øvre på Tyrstrand. Illustrasjon til egen artikkel om denne gården. Tegning av utsikt mot sydøst over Ringerike sett fra Ask. Tegning av utsikt mot øst fra Ask. Tegning av Ask Sæter. Illustrasjon til artikkel om «En tiurleik i Holleia». Tegning av Riddergården.
- 1933: Tegning av utsikt fra Tyrstrand mot Tyrifjorden med Frognøya. Tegning av Munkestuen (Norderhov Gamle Prestegård). Tegning av Norderhovfløyen på Munkestuen. Tegning av Øvre Ask og tegning av Ertelia (kontorbygning for Ringerike Nikkelverk) illustrasjoner til artikkel om disse. Tegning av Sol over Ringerike sett fra Ask, illustrasjon til Else Thaulows digt Solnedgang ved Tyrifjord.
- 1936: Tegning av Halvdanshaugen, illustrasjon til dikt av Thorvald E. Solberg. Tegning av Bybroen, illustrasjon til dikt av Ewald Sundberg. Tegning av Lerberg Sæter, illustrasjon til artikkel av Einar Heimås Dokken. Tegning av Haga Gård i Norderhov. Illustrasjon til egen artikkel.
- 1938: Tegning av dikt av Thorvald E. Solberg og vignett til samme. Fantasitegning av kjerraten i Åsa og tegning av Asbjørnsen når han treffer tømmerhuggere ved Storflåtan, begge illustrasjoner til artikkel av Ola Brænden. Tegningen «Sagasus» til dikt av Anders Viljugrein.
- 1939: Tegningen «Solregn» til dikt av Elling M. Solheim. Tegning av Berg gård i Hole, illustrasjon til egen artikkel. Tegning av Ullern gård i Hole, illustrasjon til egen artikkel. Fantasitegning av Halvdanshaugen restaurert, illustrasjon til artikkel av «Munin» (Døssland?).
- 1948: Tegning av Halsteinrud Gård, illustrasjon til egen artikkel.
- 1949: Tegning av Fasterstua opprinnelig på Mo Gård, senere flyttet til Øderå. I denne ble Jørgen Moe født. Illustrasjon til artikkel av Anders Viljugrein.
- 1950: Tegning av Bønsnestangen, illustrasjon til dikt av Elling M. Solheim. Tegning av Steinlausseter i Hole, illustrasjon til artikkel av Fredrik Schander.
- 1951: Tegning av Skjærdalens Brug og tegning av Skjærsjøelva, illustrasjoner til artikkel av Hans Johnsrud. Tegning av Kleivmannen, illustrasjon til artikkel av V. V. (Jon Guldal).
- 1953: Tegning av båten «Grev Wedel», illustrasjon til artikkel av Elling Solheim. Tegning av Pjåkerud Gård, illustrasjon til egen artikkel.
- 1954: Tegningen «En liten Bergpreken», dikt av Elling M. Solheim. Tegning av vignett til Ingeborg Refling Hagens artikkel om Harald Hårdråde på Sicilia. Tegning av vignett til Thorvald E. Solbergs artikkel «Bjønn». Tegning av Tjuenborgen i Ådalen, illustrasjon til artikkel av Erling Hauger.

1956: Tegning av Landeveien ved Breien Gård, To gamle kaller.

Tegning av Egge Gård, Ask, illustrasjon til artikkel «Lørdagsstemning» av «Bondekona».

Tegning av Flattum, illustrasjon til egen artikkel om Fylkesskolen på Ask. Tegning av Sør-Hollerud, illustrasjon til egen artikkel.

1957: Tegning av Spålen Sæter og tegning av Finnerud Sæter, illustrasjoner til egen artikkel om Finnebasetningen i Nordmarka.

1958: Klavåsen, illustrasjon til egen artikkel. Tegning av Veibrua over Sogna ved Ask, illustrasjon til egen artikkel.

1960: Tegning av Tangbråten på Tyristrand.

1978: Tegning av Asksæter og tegning av interiør fra samme, illustrasjoner til egen artikkel.

Det er meget av det som er nevnt her, som nu er borte. Det er derfor ikke alene den kunstneriske utfoldelsen i malerier, akvareller og tegninger av Vibe, som Ringerikes befolkning kan glede sig over. Det er også dette at Vibe gjennom sin kunst tok vare på distriktets tradisjoner og de verdier disse representrer både for den nuværende slekt og for de kommende. Det bør reises ham et varig minne som en takk for hans gjerning og virke på Ringerike.

Det kunne være en oppgave for de institusjoner, som utgir heftet «Ringerike».

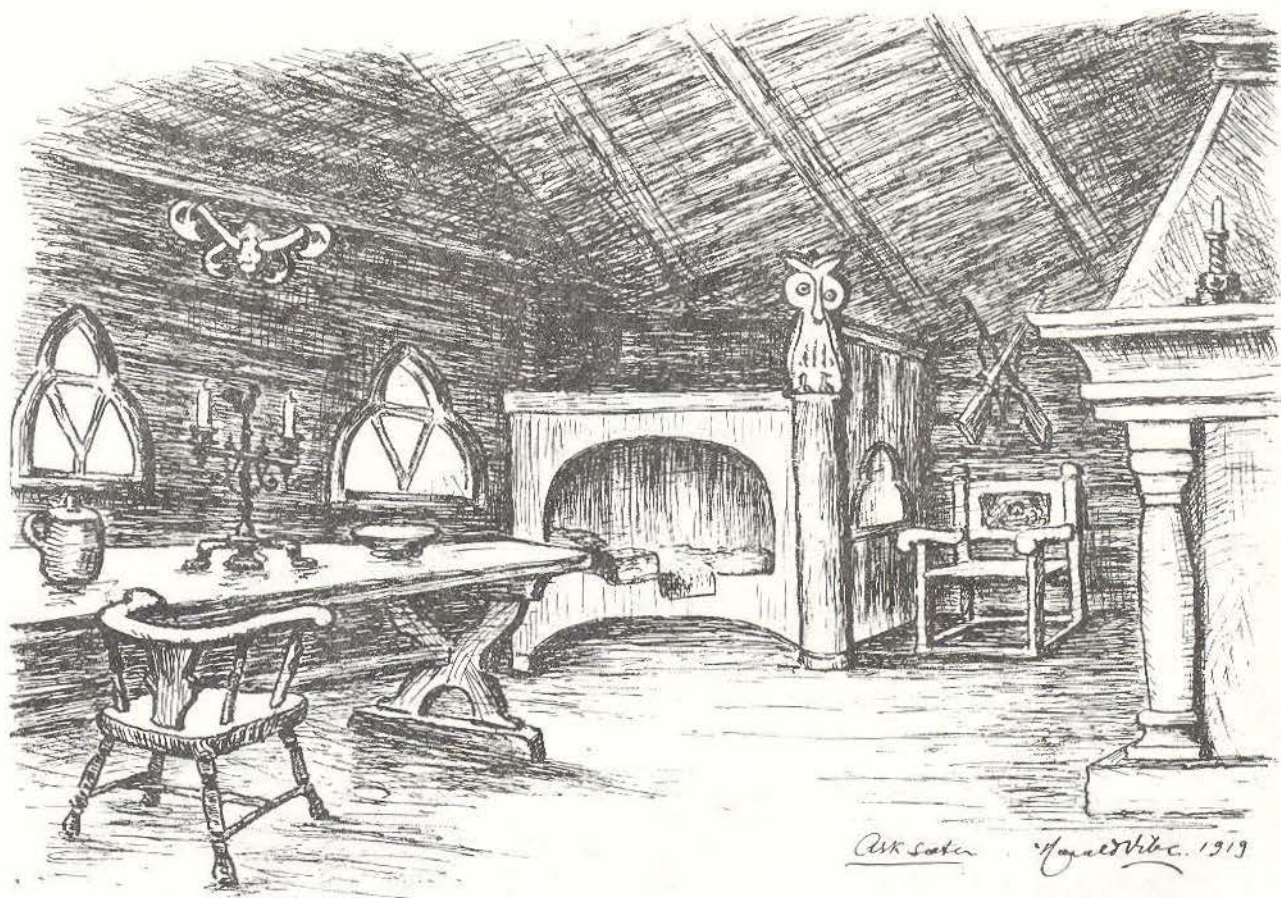
Ask Sæter

HARALD VIBE

Det er mange som tror denne hytta er den gamle fra Asbjørnsens dage, da «En Tiurleik i Holleia» ble skrevet. Det er imidlertid ikke tilfelle. Den gamle bebyggelse var det ingenting igjen av, da John T. Odegard i 1902 kjøpte Ask Gods.

Da han gjerne ville bygge en hytte, tenkte han først - har jeg hørt - å bygge ved Nedre Sandt-

jern bare noen minutters vei lenger opp. Der var det jo vann bestandig og meget fisk dengang. Men det ble allikevel til at den gamle setervollen ble byggestedet - og en utmerket hytte ble det - inneholdende peisestue, endog med kleberstenspeis, et lite kjøkken og et tredje rom. Peisestuen var reist med sperretak. Selve hytta var opprinnelig torvtekket,

men det ble senere, etter at han hadde solgt godset i 1916, lagt flat sten på taket, da det gamle lekket svært, når det regnet. Innvendig i hytta ble det også gjort forskjellige forandringer.

Det har ofte vært snakket om, om Asbjørnsen selv noen gang var deroppe. Noen sa: «Joda», andre «Neida - aldrig». Da maleren Eilif Pettersen en gang var på besøk hos mig - og han skulle nesten vite det - spurte jeg ham om dette. Nei, aldrig i verden» kom det øyeblikkelig uten å tenke sig om. «Nei, Asbjørnsen var jo syk, og lite tilbens. Det var nok utelukket.» «Men Hans Gude da? Det er

noe som tyder på at han har vært på Asksætra selv. En av hans tegninger tyder på det.» «Ja, Gude ja. Han var kjekk tilbens og fartet gjerne rundt i skog og mark, men helst var det bjerkeskogen og de svære bjerketrærne i godsets nærhet, som opptok ham. Her fant han motiver.» «Ja», sa jeg. «Jeg har sett en stor akvarell av ham med tittel: «Bjerkeskog ved Ask». «Ja, det stemmer. Den husker jeg godt,» bekreftet Pettersen.

(Efter uttrykket manuskript, antagelig fra ca. 1920, tilknyttet de to tegninger: Ask Sæter og Interior Ask Sæter, som gjengis her sammen med manuskriptet. Red.)

GEIR HELGEN:

Et blad av Ringerikes forhistorie

Om nå lykken hadde stått den kjeke bi, ville heftet «Ringerike» ha rommet en artikkel om et meget tidlig yngre jernalders funn fra gården Nordre Grønvold i Ådalen. Like før jul i fjor kom der nemlig inn en våpenkniv fra denne gården, se fig. Under en befaring sammen med folk fra Ringerike Historielag i mai, kunne en bare konstatere at kniven var et løsfunn fra bunnen av en grøft, i utkanten av en åker. Våpenkniven bærer spor av å ha vært i ild og stammer da trolig fra en branngrav som kan ha ligget nær sagt hvor som helst i åkeren. Det ville være som å søke etter den berømte nål som for lenge siden ble mistet i en høystakk å gi seg til å grave opp hele åkeren.

Denne våpentypen ser ut til å ha vært i bruk en ganske kort tid omkring overgangstiden mellom den eldre og den yngre jernalder i Norge. Skillet settes tradisjonelt ved år 600. Mye

tyder på at det kanskje skal dateres et halvt århundre tidligere, men det har i alle fall ikke annet enn pedantisk interesse i vår sammenheng. Funn fra denne fjere og trolig kortvarige overgangstid er ganske sjeldne selv i landsmålestokk.

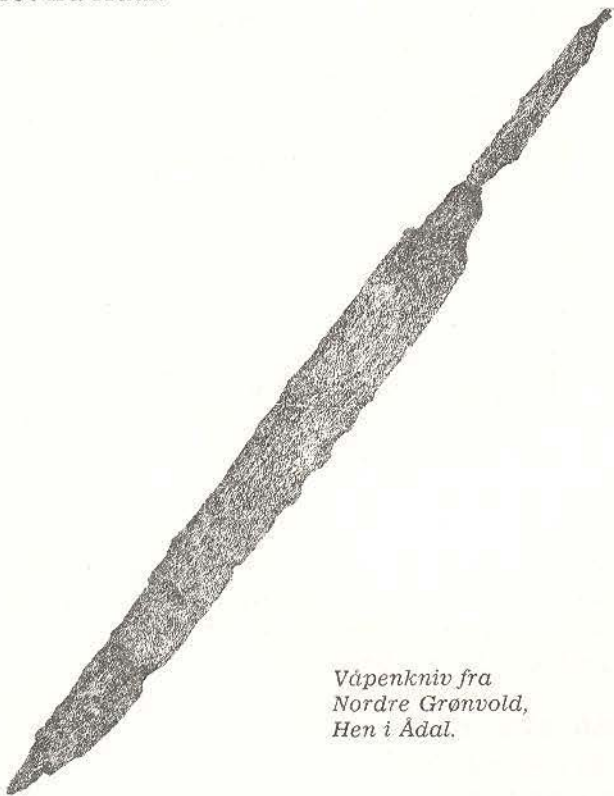
At akkurat Ringerike kan oppvise flere funn av denne typen, understreker den betydning området har hatt i forhistorisk tid. Det nærmeste funn i tid og rom er et gravfunn fra Rå i Norderhov (C 24 766 innsendt til Universitetets Oldsaksamling gjennom lensmannen i Norderhov 1931). Her var ikke noe sverd eller sverdkniv, men en karakteristisk spydspiss, pilespiss og en skjoldbule med forgylte naglehoder. En skjoldbule av akkurat samme sjeldne form kom i 1890 inn fra nabogården til Rå, nemlig Frok (C 14 397 Kalvøy under Frok). En annen «ledefossil» fra overgangstiden er de

såkalte skjoldtornspennene, se tegning side 23. Av bare 6 funn fra hele det østlige Norge stammer en fra Hurum i Hole (C 16 136), en fra Bråten i Norderhov (C 5 168) og endelig har en rotet seg opp til Ål i Hallingdal (C 4664).

Mens store deler av landet på det nærmeste er funntomt, finner vi en konsentrasjon her i distriktet.

Det arkeologiske materialet er ofte tvetydig, ofte lar det seg ikke tyde i det hele tatt. Vi er henvist til å sammenligne med lignende funn fra andre områder.

Den nærmeste konsentrasjon av skjoldbuleformen må vi til Sverige for å finne, men også i Nord-Tyskland finner vi de samme typene. I disse områdene er det også rikelig av eneggede våpenkniver av samme slag som eksemplaret fra Ådal.

*Våpenkniv fra
Nordre Grønvold,
Hen i Ådal.*

Det skulle være unødvendig å fortelle lesere, som siden 1922 har fulgt med i «Ringerikes» spalter, at de impulser som førte til de første «rike»-dannelser i landet synes å stamme fra samme tid som de funnene vi har behandlet i det foregående. Her viser det seg en eiendommelighet i det arkeologiske materialet. I folkevandringstiden (ca. 400-600 e. Kr.) opptrer de store gravfelter som Bråten-Veien og Stavhella her i distriktet. En eller annen form for

organisasjon må der ligge til grunn for disse gravfeltene som tydeligvis har vært i bruk gjennom hundreder av år. Med funnene fra overgangsfasen til den yngre jernalder eller merovingertiden (ca. 600-800 e. Kr.) som den første fasen kalles, forlater man systemet med de gamle gravfeltene og gravene forekommer senere enkeltvis, uten sammenheng med de eldre strukturer. I tillegg kommer at disse gravene inneholder fremmede oldsaksformer som f.eks. skjoldbulene, nye våpenformer og våpensett og i de svært sparsomme kvinnegravene også helt nye smykkeformer. Spørsmålet som naturlig reiser seg er om de nye impulsene også var båret av nye folk. Er det rent ut sagt tale om en innvandring? Men vi skal huske at oldsaksmaterialet er ikke nødvendigvis det samme som folk. Det ville jo være håpløst av fremtidens arkeologer som kommer over ett lag hvor heftet Ringerikes nummer 50 finnes sammen med store mengder jo-jo'er å påstå at landet anno Domini 1978 ble oversvømmet av imbesille erobrere som svingte sitt underlige våpen i enden av en strikk.

Arkeologenes perioder defineres ut fra sitt innhold av oldsaker og funnkategorier som graver, hustuffer osv. Såvel folkevandringstidens som merovingertidens oldsaker og funn, er lette å skille ut. Så vesensforskjellige er de to periodene at det kunne være fristende å tenke seg at her må ha vært et visst tidsintervall av noe annet mellom de to perioder.

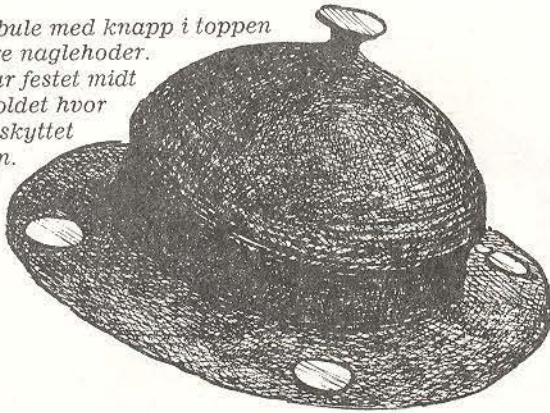
Det som gjør disse funnene fra Nordre Grønvold, Rå, Frok, Bråten og Hurum så usedvanlig spennende er at de nettopp hører hjemme i en periode som hverken er folkevandringstid eller merovingertid.

Sett i sammenheng med de rike folkevandringstidsfunnene kan en, med en viss rett, kalle dem folkevandringstids-miljø i merovingertid. Vi savner en inngående detaljstudie av materialet. Det er en lite fristende oppgave når funnmaterialet er så sparsomt at bare ett enkelt potteskår utgjør mange prosent. Men hva kan en vel vente av en periode som kanskje bare strakte seg over 2-3 generasjoner? Her ligger ganske fundamentale problemer og venter på sin løsning i eller i nærheten av denne funngruppen.

Det er liten tvil om at det samfunnet vi kjenner fra vikingtidens sagaer har sitt opphav i me-

rovingertiden. Alle tegn tyder på at vikingtiden er den jevne og ubrutte fortsettelse av denne foregående periode som innledes med de fåtallige overgangsfunn.

Skjoldbule med knapp i toppen og store naglehoder. Den var festet midt på skjoldet hvor den beskyttet hånden.

Selve bosettingsmønsteret og driftsformene må ha forandret seg. Folkevandringstidens gårdsanlegg kjenner vi godt til fra mange utgravninger over hele Norden. Felles for alle anleggene er at de ble forlatt og oppgitt en gang i slutten av folkevandringstiden (ca. 550-600 e. Kr.) Hva som kom i stedet vet vi svært lite om. Vikingtidens gårdsstruktur er vanskelig å få tak på. Det kan nok for en stor del skyldes at gårdene den dag i dag ligger på samme plass som de gjorde ved inngangen til historisk tid.

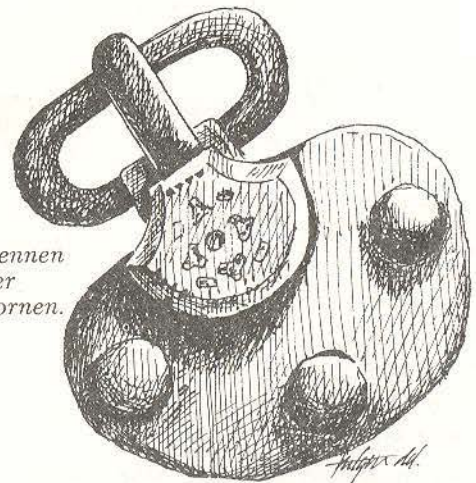
Nå kan dette se ganske dramatisk ut. En kunne fristes til å tro at en gang på slutten av 500-tallet kom her fremmede folk og satte seg fast på Ringerike. Både våpen og oldsaksformer ellers kunne tyde på at det var fra det meget funnrrike svenske Uppland de kom. I alle fall må de ha hatt forbindelser med dette maktsentrum.

Det dramatiske inntrykket kan imidlertid fort endre seg. Jeg tok nylig for meg beretningen fra utgravningene på Bråten-Veien feltet fra 1870. Siden den tid har verden gjort store fremskritt både i dårskap og viden, og en videre bearbeidelse av funnmaterialet fra den gang vil kanskje vise at gravfeltet ennå var i bruk inn i den yngre jernalders første tid.

Men spørsmålet om innvandring eller ei, er like uløst. Heller enn å gruble over et spørsmål vi kanskje ikke kan få svar på, kan vi se frem mot vikingtiden og spørre om disse overgangsfunnene representerer kimen til den strengt aristokratiske oppbygging vi aner i vikingtidens samfunn.

Vår store historiker, P. A. Munch, kalte perioden for «Smaariketiden». Betegnelsen har i alle fall en vel så god klang som merovingertiden (oppkalt etter den frankiske kongeslekt som til sist døde helt ut).

Som mine lesere vil forstå av det foregående, reiser denne lille sverdkniven fra Ådalen minst like mange problemer som den løser. En minutøs gjennomarbeidelse av funnene på begge sider både i tid og rom er påkrevet for å gi svar på spørsmålene. Andre funnkategorier må trekkes inn. Fra folkevandringstiden stammer trolig de gåtefulle bygdeborgene som har ligget der forlatt i 1300-1400 år og rugget over hva som skjedde sist de var i bruk. Og trekker vi inn gårdsnavnene som kan tenkes å gå så langt tilbake i tid, skimter vi omrisset av et samfunn med helligdommer (Ve og Hov) for guder som Njord (Norderhov) Frøy (Frøyshov), Odin (Onsager) og Ull (Ullern og Ullerål). Navnet Flekshaug i Haug sogn skal en gang har lydt «Fylkishaugr». Det formodes at det har med gn. *fylkir*, konge å gjøre. Enda et navn gir en liten indikasjon på en sentralmyndighet: Huseby, et navn som ytterst er knyttet til Ynglinge-ætten fra Uppland, det samme område som er så rikt på overgangstid-

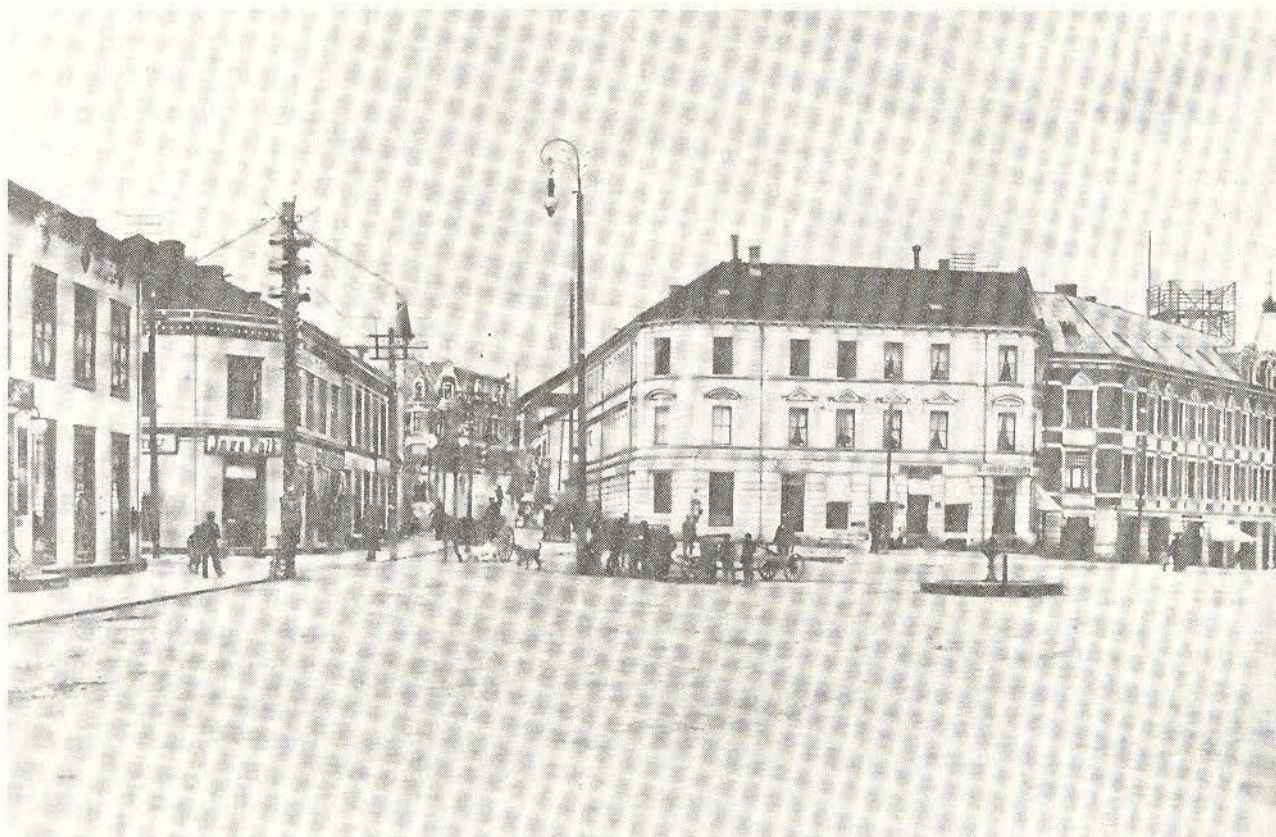
Skjoldtornspennen har navn etter skjoldet på tornen.

dens oldsaksformer og den samme ætt som Halvdan Svarte hørte til.

Bare tiden og nye funn vil vise om dette blad av Ringerikes forhistorie kan bli fullt leselig, men teksten kan da skimtes alt nå.

Geir Helgen er fylkeskonservator i Buskerud med bopel i Drammen. Han er utdannet arkeolog med mange interesser som stadig gir seg gledelige utslag i hans arbeide for museene i fylket. Sitt navn har han fra gården Helgen (opprinnelig antagelig Helgheim) ved Nordsjø i Telemark.

Red.

Edith Sørensen:

Det var en gang...

— Glimt fra Hønefoss i 1920-årene —

Torvet var byen. Uforholdsmessig stort, omgitt av de lave forretningsgårdene: Bryggerigården, Løchengården, Falkgården, Ringerikes Sparebanks gård. For seg selv, litt hitfor torvets sentrum, stod en liten stuebygning, det var Granums skotøybutikk. Det var så lavt under taket der inne, og skumt, og luktet sterkt av lær. Oppunder taket hang støvler tett i tett - grove, tykke og fine sjevrå.

Litt lenger nede i Storgaten holdt en annen lærhandler til i sin gård. Lærhandler Pedersen, byens vittigste, og kanskje mest populære innvåner. Butikken hans var da også et særs yndet oppholdssted for flere av byens kjente

borgere. Her skummet viddet, her ble det gjort ablegøyer med byens originaler, og her ble det fortalt historier og skrøner, etter sigende ofte med sant mesterskap, blant andre av byens kjellermester Anton Hansen. Og da gliste det i skjegg borti krokene, og det humret og knegget mellom huder og skinn.

Utenpå veggene til den vesle stua til skotøyhandler Granum hang kinoramma og like ved var hestevanninga. For hesten var gatens dominant den gangen. Ut på formiddagen kom major Ebbel og frue tilbake fra rideturen. Paret staset godt opp i bybildet på sine vakre rasedyr. Hele dagen gjenlød byen av den le-

vende, glade lyden av hestekoene mot brostene i Storgaten. Om vinteren en enslig bjelle foran arbeidssleden, og hele kransen av dombjeller, når storfolk var i byen i bredsleder med kusk bakpå. Og det stille toget i Kirkegaten. Svær og tung ruvet vognmann Borgersen høyt oppe på likvognen, i vid sort kappe og høy hatt, og foran gikk Svarten med små, sakte skritt, det var sorg i hvert eneste ett av dem. Og over alt i gatene lå de brune pærene, vår venns velsignede efterlatenskaper, og var et såre fredfylt syn.

Selvfølgelig hadde byen også den gang sine baker- og konditormestere. I Storgaten endog to meget fremragende sådanne, og på Nordsiden, i det gamle huset ved fossen, «Aksjebakeriet».

Øverst i storgaten var mesteren en festlig type, av den muntre, glade kategori håndverkere, lynende kjapp i replikken, som ikke var uten malice, å nei, såmen. Dyrket travsporten, gjorde han, og svingte svøpen. Bakermester Kvernberg. Romselig og gavmild av natur, og absolutt den eneste forretningsmann i byen, som ga skoleelever kreditt! I matfrikvarteret var vi der og nød hans skjønne wienerbrød. Mesteren nedenfor var nok mere seriøst anlagt.

Bakermester Kullerud var en distingvert herre med stort, velpleiet sort skjegg. Jeg så ham aldri uten å tenke på sparkongen. Han var dertil en habil politiker. Hans forretning var i sitt slag avgjort byens flotteste. Og da han innredet konditori i annen etasje, gikk et sus av storby over hele distriktet. Å gå på «Kullerud» var faktisk noe av det fineste man kunne foreta seg. I allfall syntes vi skoleelever det. Straks vi kom opp trappen, ble vi fylt av høytid. Her satt vi ved marmorbord. Vinduene vendte ut mot torvet slik at man kunne følge med i trafikken. Veggene var dekorert med malte appelsintrær, og vakre, sydlandske piker og menn. Men byen hadde også sine små butikker med hjemmebak. Karen Skøien, også i Storgaten. Hos henne kjøpte vi knekk for ti øre stykket, og bleke tebrød som det smakte hjortetakksalt av. I dyrlege Ødegaards gård, på hjørnet, huserte den store, ferme, blide frøken Gihle. I allfall stort sett var hun blid. Det kunne jo hende, når hunn drev som verst med å kjevle ut ringer og atter ringer, samtidig

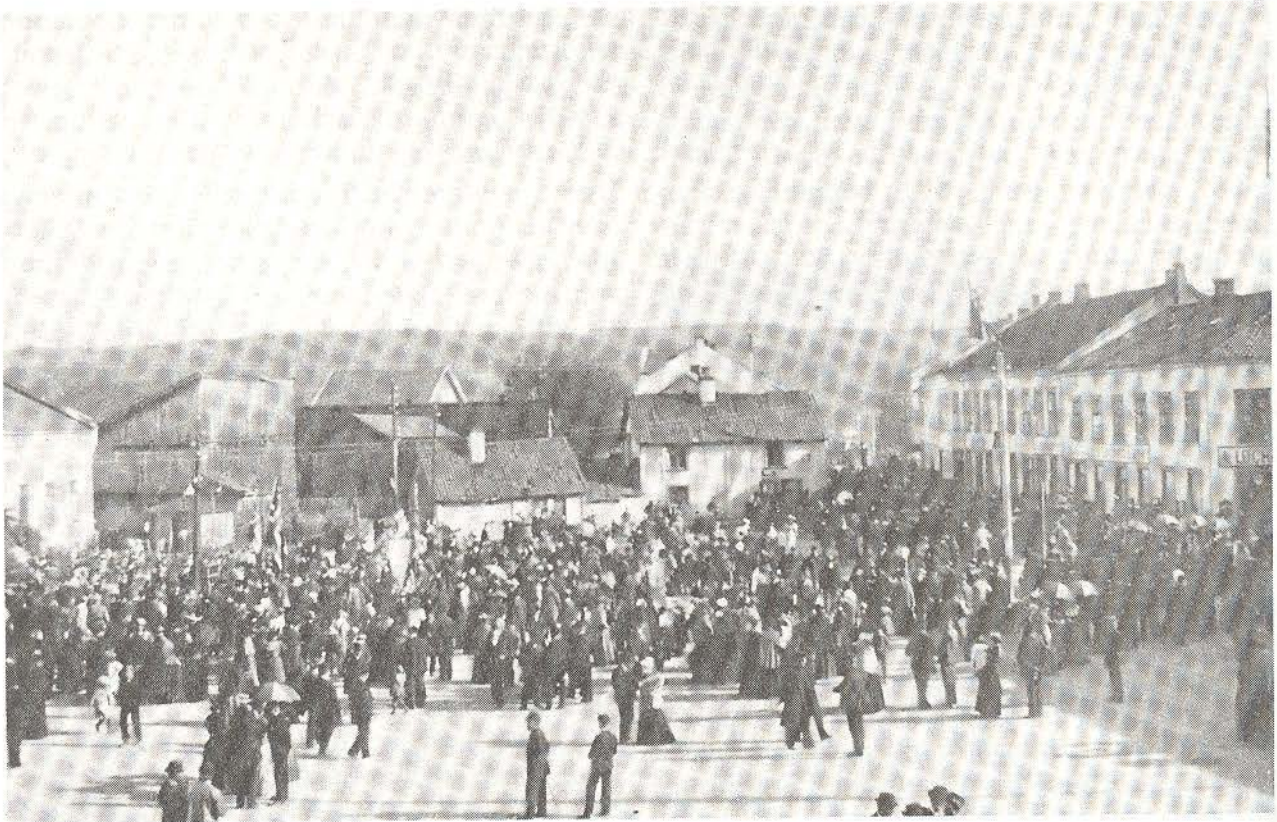
som hun måtte holde øye med den boblende smultegryten, at nerver og tilsigende forretningssans sviktet. Som da bjellen varslat kunder, kunne disse høre et ilt utrop fra bakværelset: Isj, nå kommer det no'n igjen!

Byens nåværende fine park var den gangen bare et villnis og El Dorado for alle byens barn. Stundom tjente den som slagmark, stundom som prærie. Dette var jo i William S. Harts og William Farnums dager. Stumfilmens storhets tid. Og i byens vesle kino satt den gang den meget unge Connie og Gundhus og spilte de gamle, ømt vemodige valsemelodiene til nesten uutholdelig deilige kjærlighetsscener mellom Norma Talmagde og Georg O'Brien, mellom Gloria Swanson og Wallace Reid. Datidens største filmidol, Valentino, herjet i unge og gamle kvinnehjerter. Vill og forførende var han. Og grusom, i «Sjeiken», i «Blod og sand». På Glatvedt hotell strevet danselærerinnen fru Stenseth-Jensen. Det gjaldt å fullkvalifisere byens barn og ungdom for dansens og selskapslivets allehånde krav.

– Det er av grunnleggende betydning for lykken, for karrieren, sa fru Stenseth-Jensen, og demonstrerte mykt og grasiøst onestep, fox-trot, tango og vals. Til slutt ball, silkeknitrende galla og polonaise på Glatvedt hotell.

Byens politikere hadde nok å styre og stelle med den gang, som nå. Alderdomspensjon var for første gang oppe til behandling i de dager, mye snakk var det også om nødsarbeide, spritsmugling, gauking og forbudet. La meg få lov til å gjengi et presseutdrag fra forbudstiden: «Som en tyk, graasort røksky har forbudshumbugen i flere aar hengt over vaart land. Det er forbudt å drikke, men folket drikker. I natsorte timer tøffer motorracer efter motorracer ned mot den norske kyst, smutter inn i de trangeste viker - lossen sin last, av giftig tysk smuglersprit. der spredes rundt over landet. I bælgmørke nattetimer jager baater med skarpladde kanoner efter spritsmuglerne. – Der skytes iblandt. – Der flyter blod undertiden. Unge mennesker kjemper i dødsveer ombord på bundtiljene i racerne. Vask Mor Norges Klædebon rent for forbudsuhumskheten! Vaakne Bonde – vaakne Bymand!»

Jeg husker foran et kommunevalg. Byen frådret. Det var opprettet et nytt politisk parti,

Hønefoss Torv - 17. mai 1897.

«Huseierpartiet», og det vakte en voldsom debatt. Politikerne boltret seg i bystyresalen og i avisens spalter. Debattantene utmerket seg ved storslagent mot og temperament, de vitset over sine motstandere, hånte dem, gikk ikke av veien for tildels grove personlige angrep når de slapp opp for argumenter.

«Og der hvor slaget stod, var det mere skitt en blod.» - sto det å lese i et avisreferat.

Et meget populært samlingssted for politikere og byens mere radikale elementer var brødrene Bentzens skredderverksted, eller oftest kalt bare «Værste». Å ta en tur innom «Værste» hørte med til dagens program for byens fremste arbeiderpartifolk og kommunister, men også mere nøytrale borgere stakk innom for å høre på praten. Likeså journalistene fra «Ring. Blad» og «Sosialdemokraten». Brødrene Bentzen var jo selv fullblods politikere. Carl Severin Bentzen virket en tid som stortingsmann, en tid var han byens borgermester, og i mange år byens ordfører. Han ble betegnet som meget av en politisk begavelse og stortaler. Tillike hadde han en røst.

Det ble sagt, at når han talte, var det med en overbevisnings kraft, som trengte gjennom tilhøreren, besatte ham, og hva den arme tilhører måtte eie av tvil, av innvending ble knust, tilintetgjort av denne røsts velde.

Broren Jørgen gjorde seg ikke fullt så mye gjeldende. Han var en lunere type der han på skreddervis satt bøyet over sømmen, men slagferdig og vittig, og skarp nok når det trengtes. Og meget varmhjertet.

Ja, her på «Værste» ble dagens problemer tatt opp til debatt, og mangt og meget ble nok knesatt i dette «forum». Men her ble også vitset, og det både grovt og saftig. Og fiskehistorier servert av høyeste klassiske sort.

På veien til skolen traff jeg dem. Byens forretningsmenn på spasertur «rundt Weien», før de startet i butikken om morgenen. Gullsmed Fridtjof Jørgensen ytterst, rød og oppglødd med gull-lorgnett, sirlige og forfinede banksjef Larssen, byens største manufakturhandler, kjøpmann Falk, tett tilknapet og med stokk, og til sist svær og ruvende, med munter bart, kjøpmann Elvsveen.

De var åpenbare tilhengere av kulinariske gleder flere av disse byens borgere. Det ble sagt at i rakefisklag kunne de sitte i timesvis til bords.

Jeg hadde engang fornøyelsen av å høre gullsmeden utbrede seg om «Blandet kjøttrett». Det var et foredrag så artistisk frembåret, så fylt av pasjon, entusiasme, så bent frem «beåndet», at selv den sureste livsfornekter kunne umulig forblitt uberørt.

Vi hadde folk det stod glans av den gangen. Folk som «syntes i gata». Vi hadde skolebestyrer Prytz, høy, slank, aristokrat par excellence - det fine, markerte ansiktet med diskret whiskers, smal bart og kløft i haken. Og så hatten. Med nedbrettede bremmer, plassert med uforlignelig eleganse. Videre hadde vi lektor Schibbye, som i pikeøyne illuderte fullkomment fransj greve. Når han kom anstigende i Storgaten i formiddagsantrekk, sjakett, strupete bukser og hvite gamasjer, ble gaten simpelthen stum. I storlig forundring hvoer hvordan en slik apparisjon overhodet kunne finnes i vår stakkarslige Storgate.

Av yderligere grandezza hadde vi så byens politimester Borchsenius. Jeg skal si dette var herrer som pyntet opp foran et søttende matog! Fru fanejunker Bye var også av dem som satte sitt særpreg på strøket. Rank, statelig, de skarpe, sorte brynene var fin kontrast til silken og sølvet i håret. Oftest arm i arm med sønn eller datter, på vei til sitt daglige besøk hos venninnen, frøken Straavalsen, som drev manufakturforretningen i Storgaten.

Fru Bye var viden kjent for sin spekepølse, sin lutefisk, for sitt mesterskap i vinlegging. Men det som gjorde henne mere spennende enn noen annen for oss barna, var at hun røkte sigar. «Sorte Mand». Ingen andre damer vi kjente, gjorde det, røkte sigar.

Det er det samme hvor ofte vi snakker om gamle Hønefoss, så kommer vi ikke utenom prost Christophersen. Så lenge han levet og virket, var han et kraftcentrum i byens liv. Og inderlig elsket.

En gammel Hønefoss-kone fortalte om en gang hennes søster var alvorlig syk. Det var en lørdag formiddag, og hun var i ferd med skurebøtten på kjøkkenet. Da kom prosten. Varm og umiddelbar, og de knelte sammen i bønn for søsteren, med skurebøtten ved siden av seg på

kjøkkenet. Jeg glemmer aldri den lørdags formiddagen på kjøkkenet, sier konen.

Men slik var han, prosten. Så full av lys og varme, som han rikelig lot strømme utover sine kjære sognebarn. Alltid var han hos dem, delte med dem, gråt med dem, lo med dem.

Og som den store kunstelskeren, var han en herlig inspirator i arbeidet for kultur og kunstneriske tilstelninger.

Der kom Wildenvey; hver høst kom han med sommerens vers. Gamle og unge kvinner i flertall toget ned til «Håndverkeren». Det var den unge Wildenvey den gangen, med svartlugg ned i pannen og store, tunge øyne. Og publikum med prosten i spissen, ble revet med i dragsuget av hans slørede, eiendommelige monotont-lydende røst.

Hver dag i flere år gikk jeg St. Olavs gate til skolen. Den gamle, bratte gaten med de like gamle, uskjønne bygningene.

Det var noe eget ved denne gaten, hadde faktisk noe av atmosfære. Mangt og meget holdt til huse i St. Olavs gate. Jeg gikk forbi stua til gamle Oline Buringrud overfor Bedehuset. Svær og drug med vorter i ansiktet stod hun på trammen sin og hadde sjal over skuldrene. Mellom stua hennes og Hovdegården stod en vannpost og var et lite centrum, hvor barn likte å samle seg, og hvor også gjerne fyllefant holdt til. Og Oline buldret på det grove målet sitt og var «polti» i gata. Om den samme Oline fortelles, at en gang det var basar på Bedehuset, skulle presten lese opp navnet på vinnerne i loddboken, han ble stående og fomle litt ved «do» flere linjer nedover siden. Da hørtes Olines røst fra salen: «Det er je som gjorde dom alle doane.»

Mellom kjøpmann Løchens villa og Halvorsengården var en liten gatestump og her holdt byens eminente treskjærer Engen til. Han var både innen- og utenlands kjent for sine rokokkomøbler, og ble oppsøkt av kunder fra bl.a. Tyskland og Danmark.

Jeg gikk forbi Vikgården og «Terrassen». I kjelleren i Vikgården hersket skomaker Johansen med syl og lest, og hans store, blide kone hjalp til. I Vikgården bodde også Knappestøperen. Og Knappestøperen hadde en kjæreste, hu Regina. Nå hendte det at Knappestøperen tok en dram for meget, og da ble hun vred, Regina, og en het og høylydt dialog

utspant seg til naboens store forlystelse. Til slutt ropte Knappetøperen med lidenskap: «Jeg bare sier deg, Regina, at nå har kjærligheten gått over til hat.»

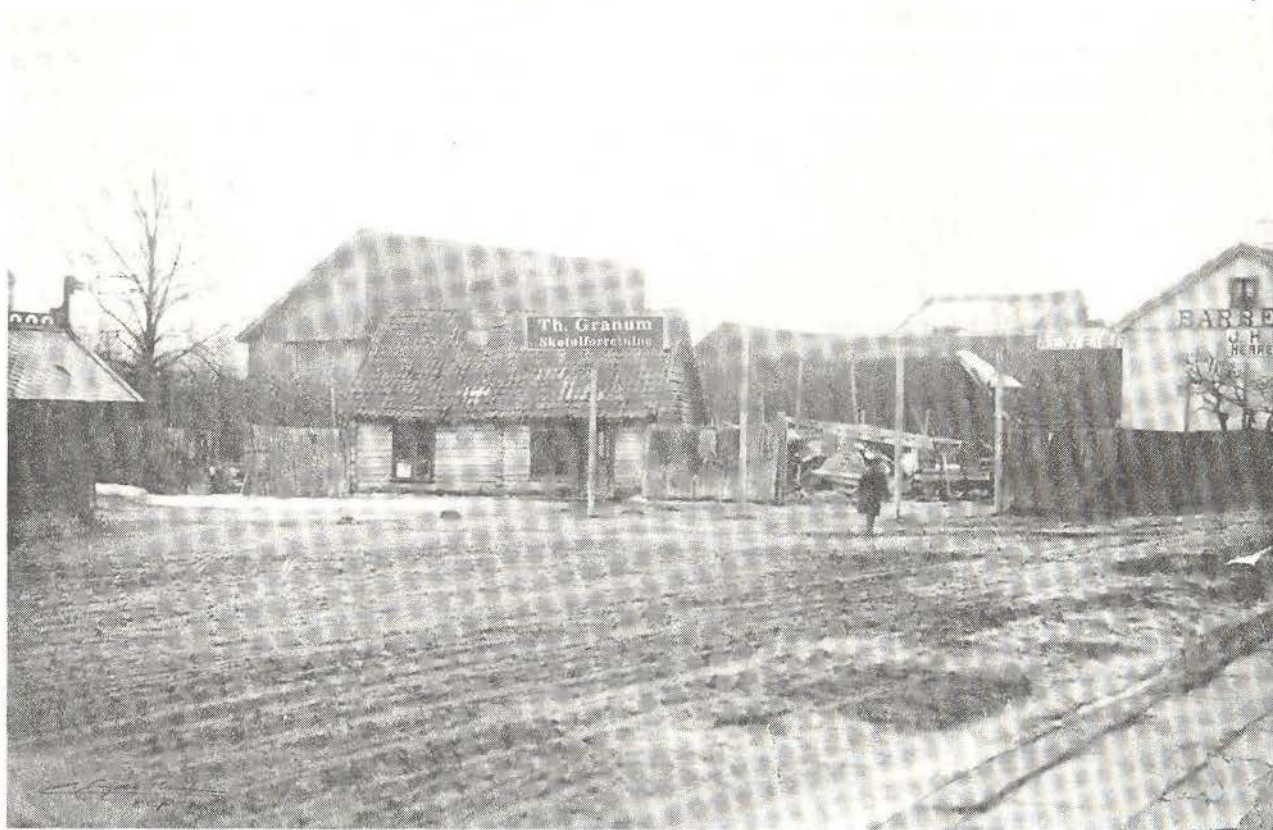
St. Olavs gate var også kaféenes gate fremfor noen annen. Øverst «Kalse-kaféen». Her kjøpte jeg ofte litt godter på vei hjem fra skolen. Jeg syntes alltid det var litt nifst der nede, det luktet rått av kjelleren, av kaffe og smult-ringer. Bakrommet var skjult bak et forheng, og jeg var hver gang spent på hvem som ville dukke frem og ekspedere, den gamle, hvithårede og rødkinnede damen, som var fru Syversen, eller hennes unge datter, egenartet pen med glatt, dypsort frisyre.

Lenger nede i gaten, i Gommæsgården, var «Gimle Kafé», drevet av Gurine Thoen. Her var «Femten-øresbasaren», full av glans og glitter og mye rart. Mathilde Svendsruds kranseforretning synes jeg å huske her. Og «Kvammekaféen» i Falkgården. Mannen ser-

verte, mens konen var på kjøkkenet og skar smørbrød, som ikke var av den mest raffinerte sorten, men gode og solide, med røkelaksen omhyggelig smurt utover brødkiven.

Ofte var jeg også innom a' Olava Løchen, i den lille kolonialbutikken i «Stupinngården». Her fikk jeg nemlig kjøpt kamferdrops som hadde «slått seg» og var mykt og deilig. Olava Løchen med det mektige slektsansiktet satt bak disken. Det var halvmørkt herinne og det luktet ramt av parafin og grønnsåpe. Olava reiste seg besværlig og uten et ord rakte hun frem hånden. Jeg så opp på henne, på den mørke barten hennes og ga henne pengene. Altfor ofte var hun blitt lurt av rampunger, som forlangte sukkertøy og stakk av uten å betale.

Ja, det var en gang i Hønefoss. En gang man møtte bakeren og smeden og pølsemakeren i hver sin spesielle arbeidshabitt på gaten, umiskjennelig preget av sin dont.

Søndre Torv - søndre del - før bygget til Privatbanken var påbegynt.

Dåp og kirkegang

GISLE GULDAL

Hole gamle kirke.

Christian den Femtes Norske Lov fra 1687 inneholder bestemmelser om barnedåp: Barn måtte døpes innen 8 dager etter fødselen; hvis ikke måtte det svares tyve lodd sølv (ca. 300 gram). – Om barselkvinnene het det: «Præsterne skulde formane Barelqvinderne til Bøn og Paakaldelse for deris Foster, saa og at de sig indeholde i fem, eller sex, Uger efter deris Barfødsel, efter hvilken Tid de skulde holde deris Kirkegang. Dog egne Qvinder allene ledi i Kirken af Præsten, hvor det hidindtil haver været brugeligt.»

Ved denne kirkegang, inngang eller introduksjon, ble kvinnen velsignet av presten og tatt opp igjen i menigheten. Skikken stammer fra den katolske tiden, men den var levedyktig og ble praktisert i lang tid etter reformasjonen. Antagelig er det en mosaisk tankegang som ligger til grunn. Etter Moseloven måtte det gå en viss tid etter fødselen før kvinnen igjen kunne komme til tempelet, og da skulle hun ha med et offer. – Vi må anta at man også etter reformasjonen hadde en forestilling om at både barselkvinnen og den nyfødte lett kunne skades av onde makter innen de begge ble tatt opp i menigheten. Derfor var det viktig at barnet ble døpt så tidlig som mulig, innen åtte dager som det het i loven. Og likedan var det viktig at kvinnen holdt seg innendørs noen

uker etter fødselen, for da var det saktens lettere å verge henne.

Selve inngangs-seremonien kunne variere noe fra sted til sted i landet. Kvinnen kunne bli tatt i mot og velsignet av presten i sakristiet, i kirkedøren, eller i våpenhuset. Ikke alle kvinner satte pris på denne skikken. Mange søkte om fritakelse, særlig gjaldt dette fornemme personer, som nesten følte seg nedverdiget ved handlingen. Det ble derfor bestemt (1754) at barselkone kunne innledes ved at presten «imod Enden af Prædiken give Menigheten saadant tilkjende, og tilføie en kort Formaning og Ønske over Kirkegangskonen.» Men utover på landet ble nok skikken praktisert som tidligere, og skikken var levende og ble overholdt i hvert fall til omkring 1800, noen steder enda lengre.

I kirkebøker kan en finne opplysninger om dåp og kirkegang. For Hole er den eldste kirkebok fra 1716, og i denne eldste kirkebok er det notert at barselkvinnene ble innledet. I året 1752 fikk Hole ny sogneprest, Mads Hagerup, og han innførte en mere systematisk føring av kirkeboken, slik at det fra det året er lettere å finne opplysninger om kirkegang.

Alder på dåpsbarnet er ikke oppgitt i kirkebøkene for Hole før omkring 1800. Men det vanlige var nok at barna ble døpt meget tidlig.

Regelen om at de skulle døpes før åtte dager var gått, ble nok stort sett overholdt på 1700-tallet. Men skikken kunne ikke holde seg. I året 1815 ble det døpt 80 barn i Hole. Nesten halvparten av disse ble døpt innen en måned etter fødselen, men i 1872 var det bare ca. 10 prosent av barna som ble døpt så tidlig.

Døpte i året	Alder ved dåpen		
	Under 1 mnd.	1-2 mnd.	Over 2 mndr.
1815	37	35	8
1872	9	22	71

Kirkegang er ikke notert i kirkebøkene for Hole etter 1793. Men kirkebøkene forteller at kvinnene i Hole ble innledet på hele 1700-tallet. Og regelen om kirkegang innen 6 uker etter fødsel, ble ganske strengt overholdt. I dag ville vi nok si at kirkebøkene ble ført på en måte som diskriminerte kvinnen:

Barnedaab. 23. februar 1752.

Christen Ulderens Barn kaldet Erick.

Fadderne: Anders Søhols Kone

Kirsti - Povel Larsens Hustru

Magnhild - Biørn Borgen - Christen Field - Hans Hansson Leene.

Indgang. Palmesøndag (26. Mars).

Christen Ullerens Kaane.

I året 1753 var det 69 barselkvinner i Hole, og alle ble introdusert. Av disse var det bare 6

kvinner som hadde sin kirkegang seinere enn 6 uker etter barnedåpen.

25 år seinere var det en viss utvikling å spore i retning av å sløyfe kirkegang. Dette året var det 53 barselkvinner. 6 hadde ikke kirkegang, og 11 hadde kirkegang seinere enn 6 uker etter barnedåpen. Det vil si at enda var det ca. 70 prosent som hadde sin kirkegang innen de 6 ukene.

Kirkegang, uker etter dåp.	1753	1777
-	1753	1777
1	-	1
2	1	-
3	4	5
4	15	8
5	25	11
6	18	11
7	4	3
8 og mere	2	8
Ikke kirkegang	-	6

Etter 1793 er det altså ikke notert noe om kirkegang i Hole, og vi kan vel gå ut fra at skikken brått er blitt borte. Men andre steder i landet levde skikken enda i hundre år og mere.

KILDER: Kirkebok for Hole.

Helge Fæhn: Ritualspørsmålet i Norge 1785-1813.

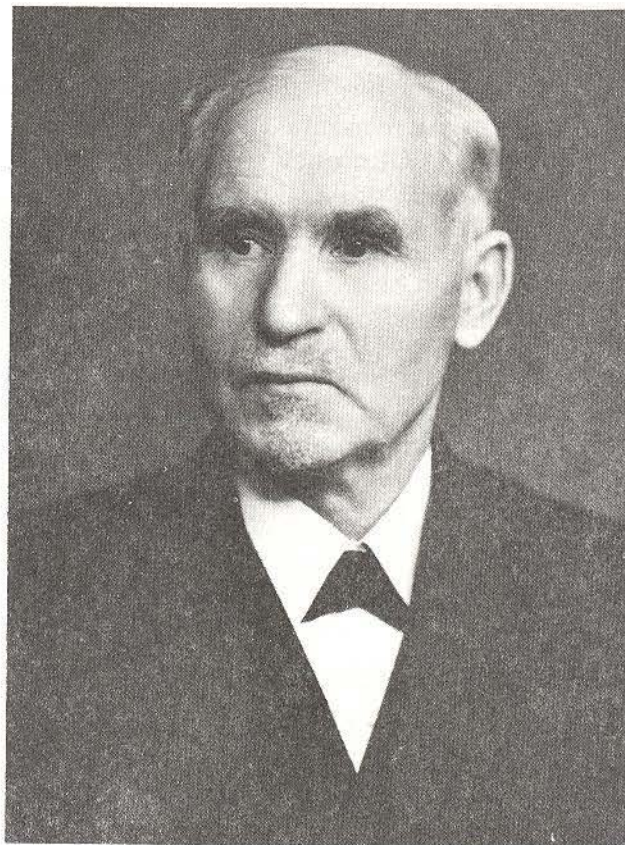
Troels-Lund: Dagligt liv i Norden.

*Den første
skoleinspektør på
Ringerike,*

Knut Gigstad

SIGV. MJØR

Knut Gigstad var tilsatt som skoleinspektør i Norderhov da jeg i 1921 kom til Vågård skole. Snart er jeg den eneste som lever av de mange som opplevde Gigstad som skoleinspektør fra 1920 til 1930.

Lun og stillferdig kom han gående eller syklende. Transporten den gang var å ta toget fra Hønefoss til Hen, og så var det å spasere over Hensmoen fram til Vågård. Var det fint føre, kom han gjerne syklende.

Hva minnes jeg fra besøkene?

Det ble alltid lengre friminutt når Gigstad kom. Det var så mange ting å spørre om for en ung og uerfaren lærer, og Gigstad var blant dem som likte å få spørsmål. Villig øste han av de rike erfaringene sine. Gigstad forsto så godt det å være i tvil. Sjøl hadde han en gang vært i samme situasjon, og kunne han være noen til hjelp, stilte han seg gjerne til tjeneste. Som sagt: Friminuttene ble noe for lange, men samtalen var givende. Undervisningen tapte så visst ikke noe. Det ble så mye tryggere å holde skole etter besøkene.

Jeg tror også at jeg kan takke Gigstad for at jeg i så ung alder kom med i eksamens-

nemnda. Gjennom det arbeidet fikk jeg vite hvordan andre lærere arbeidet. Det ga meg mot til å fortsette.

Det oppsto et kameratskap, kan jeg vitne om, et tillitsforhold jeg ikke ville ha unnvært. Jeg er Gigstad takk skyldig for utholdende tålmodighet.

Knut Gigstad kom fra Nord-Aurdal i Valdres, født 30. mai 1867. Han gikk lærerskolen på Hamar, og ble utskrevet derfra i 1886. Første lærerposten hadde han i Sør-Aurdal. Der var han til 1892. Da hadde han lest atskillig privat, tok middelskoleeksamen ved Gundersens latin- og realskole og fikk posten som amtskolelærer med virke på Hadeland og Toten. Jeg har kjent mange hadelendinger som har vært elever av Gigstad. Alle omtalte han som en dyktig og samvittighetsfull lærer. Som amtskolelærer fungerte han til 1895. Da ble han innstilt til lærer- og klokkestillingen ved Norderhov, og der fungerte han til 1920. Ennå lever ringerikinger som husker Gigstad som den strenge, men rettfærdige læreren.

I 1896 giftet Gigstad seg med Kari Sørboen fra Sør-Aurdal etter 6 års forlovelse. Det ble et

lykkelig ekteskap inntil 1936. Da døde fru Gigstad. Det ble 6 barn i ekteskapet, 4 sønner og 2 døtre. Den ene datteren døde i ung alder. 2 av sønnene reiste til Amerika. Den ene er død der. Datteren, Kari, Utdannet seg til lærer. Hun virket ved Ullerål skole til hun gikk av for aldersgrensen. De 2 andre sønnene har i alle år hatt arbeidet sitt på Ringerike.

Da skoleinspektørstillingen i Norderhov ble avertert ledig, var Gigstad i sterk tvil om han skulle søke. Etter sterke oppfordringer søkte han. Det var jo ikke lite av et eksperiment dette å opprette skoleinspektørstilling i en landkommune. Det var sjølsagt at han fikk stillingen, og det ble en rik tid for skolevesenet i Norderhov.

GIGSTAD SOM SKOLEINSPEKTØR

Som skoleinspektør tok Gigstad mål av seg til å fortsette arbeidet slik den danske læreren fra Blaagaard seminar hadde utført det. Jens Larsen hette læreren som skulle komme til å bety så mye for skoleutviklingen på Ringerike. Han hadde også ei tid jobben med å utdanne lærere, og det var denne skolen på Berger som seinere fortsattes på Norderhov av prost Støren og sønnene hans. Denne skolen gikk Jørgen Moe og Peter Chr. Asbjørnsen på. Den fortsatte under navnet Ringerike Middelskole og ble seinere flyttet til Hønefoss.

Ved sida av lærergjærningen hadde Jens Larsen fått denne instruksen: Minst en gang hvert år skulle han besøke den enkelte skole og da være til stede fra undervisningen begynte og til den sluttet samme dag.

Om Gigstad fikk noe slikt pålegg, kjenner jeg ikke til, men at han brukte mye tid til inspeksjonen, det er jeg sikker på. Det å farte omkring til alle skolene i Norderhov, Haug og Lunder med de framkomstmidlene som den gang eksisterte, det måtte bety en voldsom belastning.

Administrasjonen var jo ikke så omfattende den gangen. Men den ble utført uten kontorhjelpe. Et lite kontor ble stilt til rådighet på Eikli skole, og der lyste det nok ofte til langt ut på kvelden. Ved pinlig nøyaktighet klarte han jobben, og ved sida av alt annet tok han også

på seg jobben med innkjøp av læremidler til skolene, og disse bragte han gjerne med seg ved besøkene, et arbeide som i høy grad kom til å bety mye for skoleutviklingen og undervisningen.

Ved sida av de mange gjøremålene skulle også Gigstad være sekretær for skolestyret. Det tok atskillig tid. Minst en gang hvert år skulle det være undervisningsprøver. Disse ble nøyaktig gjennomførte. Den gangen var det også noe som hette kombinerte skolestyre- og lærermøter. Disse krevde store forberedelser, ikke minst ved å skaffe foredragsholdere. Disse møtene sørget Gigstad for ble overført til Ringerike pedagogiske lærerlag. Møtene der ble imøtesett med stor interesse. Det var sjelden at noen skoftet.

Knut Gigstad var ildsjelen i all organisering som vedkom skolen og lærerne. Det vitner den nøyaktige protokollen fra Norderhov lærerlag om. Interessert var han også i ungdomsarbeidet. Alt som fremmet oppdragelse og undervisning stilte han seg gjerne til tjeneste for. Det førte han rett over i arbeidet for barnehjelpsaken. Gjennom mange år var han formann i Hønefoss og Norderhov barnehjem. Husflidsaken fikk han også tid til å ta seg av. Der var han den første formannen. Men verste jobben var vel det å være formann i fattigstyret i nedgangstida. Som politiker hadde han også tillit. Han var ei tid medlem av formannskapet.

Ved sida av de mange gjøremålene var Gigstad en hjemmets mann. Interessert i hagestell var han, og som fruktdyrker var han blant de første som tok opp kampen mot sopp og snyltere.

Ivrig birøkter var han også. I birøkterorganisasjonen deltok han gjerne, og han hjalp gjerne interesserte til å starte med birøkt. For deltagelsen i denne organisasjonen fikk han diplom og medalje fra Norges Birøkterlag.

LOKALPOLITIKEREN

Det var naturlig at Gigstad med sine rike kunnskaper både på riksplanet og på lokalplanet ble nytt til å skrive skolehistorien om Norderhov fram til 1914. Et lykkelig treff var det at det samtidig var andre kapasiteter innen herredet. Det var kirkesangeren på Sokna,

E. Viker, det var læreren på Kirkeskolen, August Steinhamar, som redigerte verket, og det var disponert J. Josephson ved Follum Fabrikker.

Det var sjølsagt at Gigstad tok jobben med å skrive skolehistorien, og den som vil ha greie på skoleutviklingen på Ringerike, må ty til beretningen fram til 1914, skrevet av K. Gigstad.

Det ble ikke bare skolehistorien på lokalplanet. Det ble rikshistorie også. Han kunne greie ut om bank- og pengevesen, om fordelingen av sølvskatten, og om ligning av formue og næring og om innløsningen av riksbanksedlene. Det som lenge gikk under fattigvesenet, tok også Gigstad seg av, og her har han fra protokoller og fra riksarkiv funnet kildemateriale av stor verdi.

NYERE LOKALHISTORIE

Det gikk fram til 1936. Da ble det i Norderhov valgt en komité som skulle ta seg av minneskriftet for formannskapsloven av 1837. Komitéen besto av Mads Ringen, Egil Berg og Sigvald Skram.

Denne komitéen vendte seg til Gigstad som da var pensjonist, og med vanlig grundighet gikk han til arbeidet. Det var ikke noen lett oppgave han påtok seg. Det kommunale arkiv brente i 1898. Det eneste som fantes var en formannskapsprotokoll fra 1882.

Gigstad ble igjen bundet til skrivebordet. Ofte måtte han inn til Riksarkivet. Vanlige skrivebøker brukte han til noteringene. Mengden av disse vokste etter hvert, og i 1938 var innsamlingen kommet så langt at det ble spørsmål om å få en forlegger til å ta seg av utgivelsen av verket.

Da var det at Gigstad minnet om at kreftene sviktet. Han ba om å bli løst fra vervet, og samtidig foreslo han lærer Ola Brænden valgt til å fullføre verket. Derfor heter det i forordet: «Redigert av Ola Brænden».

Det arbeidet Brænden gjorde ved sida av det han sjølv skreiv, var å redigere skriftet over til et radikalt bokmål, et arbeide det sto strid om.

Norderhovboka fra 1837 til 1945 - minneskriftet om formannskapsloven - ble forsinket grunnet krigen. Det kom først 1948.

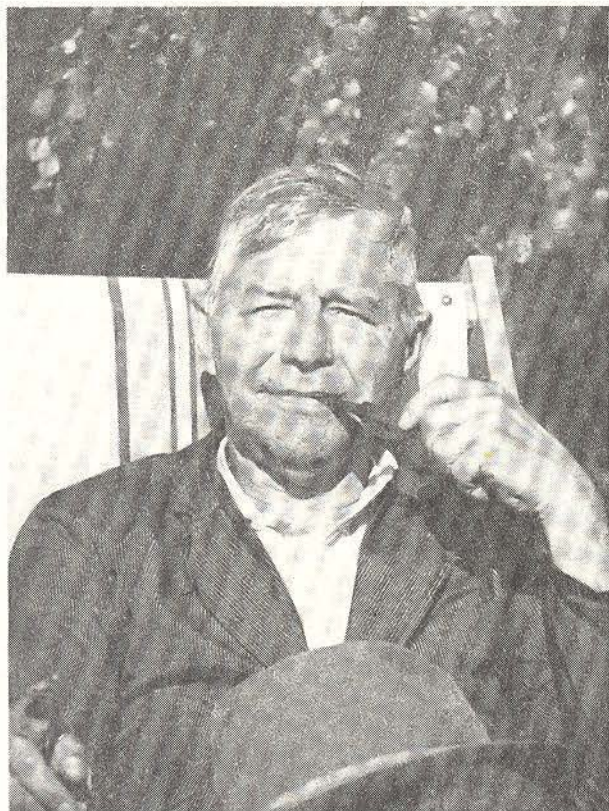
EN TRIST ENDE PÅ SKOLEINSPEKTØRSTILLINGEN

En som hadde tjent skolen og samfunnet på en så oppofrende måte, burde blitt vist størst mulig oppmerksomhet. Det ble ikke tilfelle. De fryktelige nedgangstider meldte seg. Det ble en pengeknapphet vi i dag neppe kan tenke oss. De som stelte med finansene, fikk en vanskelig jobb. Det ble å leite med lys og lykte for om mulig å finne noe å spare inn på, og skoleinspektørstillingen ble det ofte pekt på etter referatene fra den tida. Den stillingen kunne det spares på, og som den humane mannen Gigstad var, fant han det riktig å si opp stillingen. Dermed slapp han å bli sagt opp.

Trist er det å minnes dette. Det tok jo ikke så lang tid før det ble oppgangstid igjen, og skolen ville ha vært tjent med å ha fått beholde stillingen. Da ville det blitt kontinuitet i skoleadministrasjonen. Det skulle ta mange år før Norderhov igjen fikk inspektør.

Gigstad hadde - som nevnt - vært i tvil da han søkte skoleinspektørstillingen, og han ville ha blitt spart for mye om han ikke hadde tatt stillingen, men hadde fortsatt som lærer og kirkesanger. Han hadde allerede mens han var i Norderhov, skaffet seg tomt til pensjonistbolig. Den tomten passet ikke til skoleinspektørstillingen. Han solgte den, og etter å ha vært på Sætrang ei tid, kjøpte han tomt på Eikli og bygde der. Og så ble det igjen å komme i gang med frukthage og bigård.

Gigstad døde i 1947. Han hadde hatt stipendium til Oslo, til Danmark og til Tyskland. Han oppnådde Kongens fjortjenstmedalje i sølv. Det burde ha vært i gull. Samfunnsmenten Gigstad burde vært såpass påskjønet. Ordfører Kåre Flatén holdt minnetale over Gigstad på herredstyremøtet. Han minnet om hans store innsats på de mange felter, og betegnet Gigstad som et av de store trær i skogen. Han ville bli dypt savnet ved sin bortgang.

Lærer

Bjarne Vidar

og utgravinga på
Stavhella m.m.

HALLVARD LØYLAND

Skal ein skrive om utgraving på Stavhella, er det så naturleg at lærar Bjarne Vidar må nemnast først, han som kom med idéen om utgraving og som fekk det heile gjennomført.

Bjarne Vidar kom til Ringerike i 1920 som lærar ved Stranden skole. Endå om han var bygut frå Horten, var han ein av dei som kom til å arbeide mest for bygdekultur og nasjonale saker. Alltid var han på farten for dei saker han brann for. Men impulsiv og iderik som han var, kunne ikkje alle følge han i hans interesser og tankeflukt. Mange kjende han kanskje best som opplesar, for han var som dei gamle skaldane: han spela det han hadde å bere fram. Elevane hans minnest han med største glede for opplesingane hans i skolen og på skolefestane.

Utanfor skolen kom han helst til å arbeide i ungdoms- og avholdslag. Uredd som han var, kunne han gå inn for saker som mange bare lo av. Såleis fekk han hit til Ringerike store talarar, helst til stemnene i Ringerike Ungdomslag som det stod glans av. Ein kan såleis nemne professor W. C. Brøgger som heldt eit riks- og lokalhistorisk foredrag på stemna som

laget hadde på Halvdanshaugen på Stein 1933.

Tankerik og iherdig som Vidar var, tok han seg av mange saker. Ein kan såleis nemne at han saman med Jon Guldal tok opp arbeidet for å få til ei Moe-stemne til minne om diktaren og folkeminnesamlaren Jørgen Moe, han som var den første statsstipendiaten i folkeminne. Jonsokdagen 1954 kunne så dei to by velkomen til ein stor festlyd i tunet på Moe. Vidar hadde fått Elling M. Solheim til å skrive ein prolog. Det var det stemningsrike og historiske dikt som har fått namnet etter åpningsorda: Det var her det begynte. I 2. verset seier han:

*På disse tufter gikk han omkring
den gode mannen
som hadde fått gullnøkkelen i vuggегave:
nøkkelen til berget det blå.
Her gikk han den unge Jørgen Moe,
blant mennesker og dyr og trær
og blomster,
med smil i øyet
og godord til alle.
På slektens jord gikk han
og heimens liv var ham kjærte.*

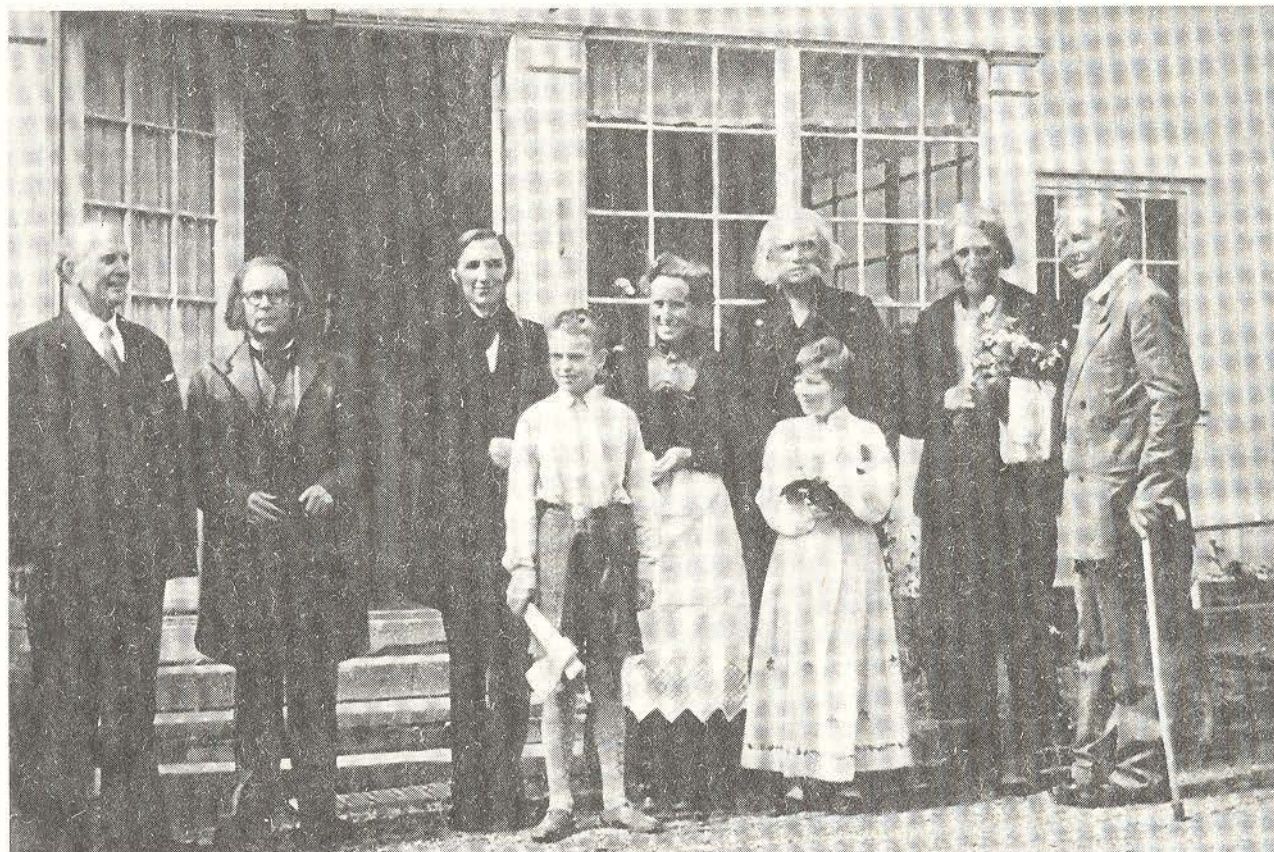
Eit par år etterpå, 1956, kunne så lærar Vidar ønske velkomen til ein festlyd av eit heilt anna slag. For da hadde 4H-klubbane landsstemne på Ringerike. Og interessert som Bjarne Vidar var i desse unge samfunnsbyggjarane, meinte han at den største høgtida på stemna burde vere på garden Moe. Han hadde i god tid føreåt fått Elling M. Solheim til å skrive eit lite skuespel bygt på dikt og minne etter Jørgen Moe. Og det skulle spelast i tunet på Moe. Skuespelaren Sigurd Magnusson ved Falkbergets Teater hadde instruert det. Skuespelarane var bygdefolk. Denne historiske minnestunda vil vere eit kjært minne som dei seint vil gløyme.

Vi må også nemne at Vidar også hadde sine tankar vendt mot Holleia der general Gram med Asbjørnsen og andre skaut troltiuren på Skjærshøhaugen etter det Asbjørnsen har fortalt i skildringa si. Men sanninga skal vere at det meste Asbjørnsen fortel frå Holleia, har han høyrte av andre.

Bjarne Vidar oppdaga at Asbjørnsens fortelling frå Holleia, kunne vere eit godt emne til eit kringkastingsprogram. Han vende seg difor til lektor Wildhagen i Kringkastinga. Og våren 1946 drog så eit mannsterkt følgje inn i Holleia med Einar Heimås Dokken som kjentmann. Dei såg kjende stader og særleg til Skjærshøhaugen der troltiuren vart skoten.

Programmet som blei laga etter den turen, kom i Kringkastinga 30. juni. Først las Elling M. Solheim eit av sine dikt. Så steig godseigar Carl Otto Løvenskiold fram som skogguden Pan og spela på leirgauk. Bjarne Vidar fortalte korleis han og andre lærarar prøvde å halde gamle tradisjonar levande i dei unge. Fylkeskogsjef J. Guthormsen fortalte om skogsdrifta i Holleia. Og formannen i Ringerike Turistforening rådde folk til å hente seg helse og humør i desse kjende og historiske traktene. Alt dette hadde Bjarne Vidar fått til.

Gravhaugane på Stavhella førde Bjarne Vidars tanke til forhistorisk tid, og idéen om ut-

Frå skuespelet på Moe-stemna 1954. Til høgre Bjarne Vidar. Bak fru Moe Haugen. Til venstre Sigurd Magnusson. Skuespelarar: Asbjørnsen, Nils Johannessen. Jørgen Moe, Paul Ullern. Viggo Viking, Stein Danielsen. Store-Beate, Tone Nøkleby, f. Sotlien. Hans Grenader, Torstein Sexe. Blomster-Ole, Erik Ullern.

Utgraving på Stavhella.

(Foto Karl Vibe Müller)

graving vakna i hugen hans. Helst var det utgraving av Halvdanshaugen på Stein som lokka. Men eit slikt storarbeid var ikkje til å tenke på. Det måtte bli ei prøveboring på Stavhella, for offentlege pengar til utgraving har det alltid vore smått med. Han la saka fram for fru Ingeborg Mohn som var eigar av Tanberg med Stavhella. Han kunne så melde at det skulle bli utgraving på Stavhella. For fru Mohn ville ta på seg ein stor del av kostnaden: husrom og opphald.

Ut på sommaren 1953 starta så utgravinga med arkeolog Karl Vibe Müller som sjef. Med seg hadde han arkeolog Arne Skjølsvold, han som var med Thor Heyerdahl til Påskeøyane. Han viste seg å vere ein festleg mann. Saman med sjefen kom også arkeologisk student Ellen Karine Thune. Attåt desse var det så 3 frivillige hjelpesmenn: Fru Ingrid Vibe Müller, dansken Svend Unnach Larsen, som var borgermester i Århus og president i Jydsk Arkeologisk Selskap. Og her frå Ringerike fekk eg lov til å vere med.

Sjefen, Vibe Müller, meinte det kunne vere merke etter 24 gravhaugar på Stavhella. Truleg er fleire utgravne. Meininga var at det skulle gravast ut ein stor og ein liten haug. Slik utgraving er eit omstendeleg arbeid. Det er vanleg å grave sjakter inn i haugen frå 2 kantar. Først blir det å bruke spade, hakke og trillebår. Men når det ser ut til å vere noko å

finne, må ein grave svært varleg og bruke graveskeier, børstar og pinsettar. Støyter ein på noko som kan vere oldsaker, må ein til med metermål, fotoapparat, og teikne det på eit kart.

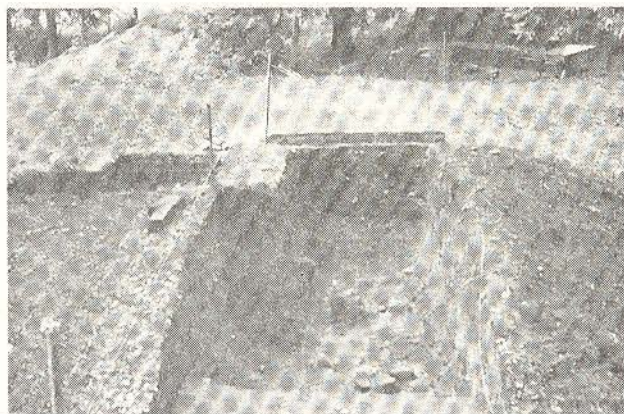
I den store haugen fann vi nokre bein, kolrestar, eit flintstykke og små brot av leirkar. Men desse tinga kunne kanskje ha kome dit med den tilkøyrdde jorda. Men vi fann også merke etter trestolpar i jorda. Det skulle vel ikkje vere spor etter utskorne gudestavar frå den aller første tida, dei som eg skreiv om i fjor i Ringerike og kan vere opphavet til Stavhella-namnet. I den minste haugen var det rest av ein hornkam, eit skiferbryne, brende bein og trekol. Vibe Müller meinte at etter alt å døme må haugane på Stavhella vere branngraver frå vikingtida, kanskje frå 900-talet.

Då utgravinga var slutt, sa Vibe Müller m.a.: Om det ikkje kom for dagen så store og viktige funn, så fortel dei likevel sitt og peiker både bakover og framover. Han takka så fru Mohn for den velvilje og interesse som ho viste ved å ta på seg strev og kostnader, og skapte interessante og lærerike stunder for alle som var med.

Ei stund etterat utgravinga var slutt, var det olsokstemne på Stavhella, og Vibe Müller var stemnetalar. Han fortalde om utgravinga og tida gravhaugane er frå. Og på ny takka han

fru Ingeborg Mohn: «En særlig takk til fru Mohn som viste oss en slik storartet imøtekommernhet og vennlighet. Den gjestfrihet vi har møtt hos fru Mohn på Øvre Tanberg, er helt strålende.» Han vona at arkeologane kunne kome tilbake til Stavhella neste år og ta for seg heile Stavhella-feltet. Men det slo ikkje til. – Det var også meininga hans å lage ein film frå utgravinga. Men resultatet var for lite til det. Seinare fekk eg han til å vere med og lage eit filmband bygt på forhistoriske funn her på Ringerike fram til Halvdan Svarte. Kvar skole i Norderhov fekk eit eksemplar av bandet.

Då det var Bjarne Vidar som gjorde opptaket til utgravinga på Stavhella, som så mangt anna, kan det vere på sin plass å ta med i heftet

Utgraving på Stavhella

(Foto Hallvard Løyland)

«Ringerike» i år «Skreppেকaren», eit dikt av Elling M. Solheim i boka Synnali:

Skreppекaren på Ringerike

Bjarne Vidar til minne

ELLING M. SOLHEIM

*Du kasta brødet ditt på vannet
og strødde rikdom ut
ved alfawei:*

*Kom hit, godtfolk,
og ta til dere.
Je har skreppa full
og veit om mer.
Kom hit og vær itte bluge.*

*Gull og glimmer,
diamanter og konglefro,
eventyr og båsuller,
brenngode svar
og ei diger skrone.
Aldri ble skreppa tom.*

*Men godtfolk hadde andre ting
å tenke på.
De satt sure og nærsynte
og skreiv tall i rubrikkene sine.
Lange rekker med tall.
Regnskapet måtte stemme.*

*Regnskapet ditt stemte aldri.
Gulldukatene dine
var itte gangbar mynt hos oss.*

*Ble du åleine iblant?
Båten var en god venn
som aldri svikta.
Den elska som du
soltente fjordbølger.
Når krøkla gikk
og storfisken var åtesulten,
kunne verda larme med sitt.
Det kunne den forresten om høsten og
når krepsen kravla i teinene.*

*Ringerike bar du med deg
og synte det fram:
I blad og bøker,
i kringkasting og på folkemøter.
Her var det dyrebare klenodiet:
Moe-garden.*

*Det var her det begynte –
og Viggo og Beate leiker
i all framtid
over blommekledte bakker.*

*Men skodde gjorde verda lita iblant
og dverglatteren høgmeilt.
Da var det godt å kjenne
du hadde frender
i andre heimen.*

*Det ble stilt i storstua da du gikk.
men ved skigarden venta
Asbjørnsen og Moe
for å frege nytt
frå kjente trakter.
Og du hadde skreppa full.*

Maren-Anita Olerud:

Sang til Ringerike

*Ringerike! Selve navnet
gir deg sagasus i sinnet,
og for noen vil nok savnet
blande seg med barndomsminnet.
Der din barnegråt og glede
svever over lyse sletter
vil for alltid være stedet
du i stillhet lengter etter.*

*Står du slik som Jørgen gjorde,
– høyt – nær sus fra skog og bekker,
ser du alle små og store
tusentvis av fargeflekker.
Alle milli-trillioner
aks som suser stilt og sakte,
er de gyllengule soner
du står her og kan betrakte.
Det ser ut som om de brenner.
Vil de kanskje gi igjen
litt av lyset sola sender
som en fattig takk til den?*

*Og det grønne!
Kan du skjønne
at det kan gå an å lage
grønt i eng og grønt i hage,
grønt i skog og åkerkanter
i så mange varianter?*

*Tyriffjorden blinker, blander,
vet det ikke fins dens make,
strekker dovent sine ender
helt til Svangstrand før den vender
bølgeblikket blidt tilbake,
stryker mildt langs stein og strender.*

*Ask og Åsa nøler litt,
dypper tærne i såvidt.
Men det fins da en som tør
gå til vanns så langt en rekker,
strekke seg og være lekker
slik en badenymfe gjør.
Ja, hvem andre? Røysetangen!
Freidig fjord- og soltilbeder,
like fruktbar som den gangen
Halvdan Svarte var dens leder.*

*Vann i fjorden nynner bare
av og til en bølgesang,
glemmer helt, det er det rare,
det var elvevann en gang.
Glemt er minnet om en verden
full av kast og sprett og sprell.
Kanskje var det best at ferden
endte slik allikevel.*

*Som en dypblå trolldomsring
ligger åsene omkring,
er på en gang bildets ramme
og en viktig del av samme.
Blikket glir så veldig lett
langs med åsers silhuett.
Ingen kunstner kunne gi
linjer større harmoni.*

*Holleia, en myk men mektig
bue over troll og dyr.
Synet gjør en rent andektig,
navnet rommer eventyr.*

*Der hvor ådølinger bor,
suser storskog like ved.
Kollene en ser i nord
de er bjørners beitested.*

*Men i øst er åsen hel.
Gyrihaugens brede skuldre
vokter soloppgangen vel
så den skåner troll og huldre.*

*Over alt står himmelsfæren,
bue i krystall og blått,
minner om den gang da Herren
så og sa at alt var godt.*

*Her har det stått så mange før
og tenkt omtrent som jeg nå gjør:
Jeg håper når jeg en gang dør
og ser hvor evigheten er,
vil finne at den er - nettopp her.*

En eldre strandlinje i Tyrifjorden

Torbjørn Slåtto

«I eldre tider hadde Drammenselven et annet løp enn nu på grunn av de store morener, som tidlig gle brutt igjennom». Dette skrev Roar Tank i Modum bygdebok i 1952, men en savner begrunnelsen for denne påstanden. problemet opptok meg, for jeg hadde støtt på en tydelig strandlinje, vel 20 m. over den nåværende, på Onsaker på vestsia av Røysetangen.

Seinere er det kommet opplysninger om en strandlinje i samme høyde på sørøstsia av tangen, på Leine, Hundstad og Søhol. På disse gårdene er undergrunnen morene, og her er lausmassene etter hvert vasket ut, og strandlinjen er blitt tydelig og storsteinet. Selv om den er blitt dekt med jord ovenfra i tidens løp, kan den skille seg ut i tørketider og under jordarbeidet. Det kunne kanskje være grunn til å se litt på forholdene på slutten av den siste istiden.

Den kilometer tykke iskapen over Østlandet seig jevnt og sikkert i sørlig retning, uavhengig av underlaget. Åser som stakk opp, ble avslipt på nordsiden (støtsiden), mens den kunne være stupbratt i sør (lesiden). Røysetangens hovedretning er nordøst-sørvest og har støtside på nordvestsiden, som ble snauskraft av breen, mens det i øst og sør ble liggende igjen lag av bunnmorenen.

Da issmeltingen var kommet så langt at Ringeriksåsene begynte å stikke opp av breen, tok breene retning av dalene. I Tyrifjorden viser dybdemålinger at Ringeriksbreen hadde hovedretning ned Nordfjorden, i en svakt S-formet sving rundt Røysetangen, ned Holsfjorden og videre Lierdalen nedover. I en periode da temperaturstigningen stoppet opp, har enden av breen stått stille ved Sylling og lagt opp den svære morenen som har stengt av hele dalen her. Olaf Holtedahl har påvist at det har munnet ut en svær breelv vest for Sylling kirke og avsatt stein og grus nærmest, deretter sand og så videre utover leire. Alt det-

te ble avsatt på bunnen av en havarm som strakte seg inn hit.

Vekten av den kilometertykke iskapen hadde greid å trykke inn vår solide jordskorpe som en bulk i en gummiball. Nord for Oslo er denne innbulkingen fastlagt til 221 m. over nåværende nivå på sitt høyeste. Bulken ble selvsagt fylt med havvann, og den gikk ikke ut igjen før størsteparten av isen var borte.

Neste trinn i avsmeltingen ble at brefronten i lange tider gikk i sørenden av Randsfjorden og ved Hen, 2 mil nedenfor Sperillen vassbunn. Holtedahl har konstatert et havnivå på 202-204 m. på den tiden og har fastlagt utløpsstedene for breelvene også her. De store sandmorene, Eggemoen, Hensmoen og Kilemoen er avleiringer fra disse breelvene, avsatt i havvannet. Slammet ser ut til å ha fulgt en strøm i vestkanten av bassenget og har avsatt tykke leirelag, fra Heradsbygda til Modum.

Temperaturen steg videre, og vannmassene fra Tyrifjord-bassenget fant seg omsider vei gjennom dalføret i Modum som lå lågere enn toppen av Syllingmorenen. Den som i dag reiser Rv. 35 sørover forbi Vikersund, vil kunne merke seg en typisk vassbunn i sørenden av Bergsjø, mens Drammenselva finner sitt utløp gjennom et noe uryddig fjellparti ved Geithus. Det er tydelig at det her ikke har gått noen bre som har ryddet vei for elva. Hele dalføret i Modum har vært fylt av breen fra Hallingdal, og det er breelva fra denne som har avsatt Kjølstadmoen. Den må tidligere ha dekket hele bassenget mellom Geithus og Gravfoss. Dette er da Tanks «store morener».

Bisp Jens Nilssønn skriver i 1595 om Ilaugelven som faller ut i Giuregraff: gygras grav. Et mere trollsk landskap enn dette ved Katfoss skal en lete lenge etter! De flate eiendommene som ligger helt ute på pynten mellom de to elvene, må være et sikkert bevis for at Kjølstadmoen strakte seg tvers over det hele, slik

En havreåker nederst på Leinejordene. Med litt fantasi tenker vi oss at Tyrifjorden engang dekket det som er legde på bildet, mens en storsteinet trandlinje buktet seg vannrett bortover langs kanten på den stående åkeren.

at vannet fra Tyrifjorden måtte finne seg vei lenger øst, ved Gustad. Det ser ut til å være fint samsvar mellom dette utløpet ved Gustad og strandlinjene på Røysetangen. Ved en slik vannstand i Tyrifjorden ville utløpet av Randselva ha ligget omtrent ved Viul. I fjorårets «Ringerike» skrev Arnfinn Syvertsen om det eldste minne om mennesker på Ringerike som var blitt funnet her. Disse første fangstfolkene beveget seg sjelden langt fra sjøen. Og nettopp ved de tider funnet ble tidfestet til, var det at Tyrifjorden gikk over fra havarm til innsjø!

Hvor lenge holdt så denne vannstanden seg i Tyrifjorden? Tank gir ingen begrunnelse for det tidlige gjennombruddet. Men det må ha dreid seg om et betydelig tidsrom, hvis de stammer fra denne tiden, de tykke lagene som danner Hvalsmoen og som elva seinere har skåret seg ned i. Men er dette tilfelle, må også havnivået ha sunket atskillig før uttappingen av Tyrifjorden fant sted. En plutselig nedtapping på over 20 m. kan ha artet seg som litt av en katastrofe. Kanskje kunne en søking etter et elveløp i dalsiden ovenfor Sporpin gi svar på dette.

Det ser ut til å ha vært en helt tilsvarende oppdemming ved Randsfjordens sørende som ved Geithus. Holvedahl har påvist et gammelt elveløp øst for Mo og sørover forbi Aslaksrud, et elveløp som Rv. 241 skrår over like før oppstigningen til Åsbygda.

De opprinnelige grensene mellom de eldste gårdsvaldene var greie. De kunne følge bekker, grunne rabber eller flate leirsletter som ikke ble høyt verdsatt dengang. Grensen mellom Leine og Bønsnes fulgte ikke det lågeste av myra som ville vært det naturlige. Mesteparten av den Bønsnesjorda som hadde helling mot Leine, er imidlertid solgt til disse gårdene i seinere tid. Nå er det mulig at årsaken til dette unaturlige delet nettopp er den gamle strandlinjen. Den var kanskje så markert i landnåmstiden at det var naturlig å bruke den som grense mellom gårdsvaldene.

KILDER: Olaf Holvedahl: Studier over israndterrassene syd for de store østlandske sjøer. Naturvidensk. akademi- et. Mat. naturvidensk. klasse. Oslo 1924.

Roar Tank: Modums Historie I. 1952.

THORLEIF SOLBERG:

Anders Andersen Holst

En stamfar for mange Ringeriksætter

Som troll av eske dukker han opp i Christiania først på 1600-tallet, av helt ukjent herkomst. Men gutten hadde usedvanlig gode evner, og blir hjulpet av snille mennesker til utdannelse og prestelærdom.

Landets høyeste myndighet holder sin beskyttende hånd over ham.

Han svikter sine moralske idealer til slutt, karrieren fikk gå foran, da som ofte nå. Få har fått sitt levnetsløp så nitid beskrevet. Ikke noe ble stukket under stol av hans seinere kolleger, som skrev beretningen. Men et interessant tidsbilde trer fram.

Stoffet til denne artikkel har jeg hovedsakelig fått av arkivar Sigurd Engelstad og Trond Bergsund. Kommentarene er stort sett mine egne.

Først skal trekkes fram et gammelt dokument:

I «Journal over Ringerige og Hadelands Proustie ... 1733» (nå i Norderhov sokneprestarkiv), finnes bl. a. noen opptegnelser vedrørende Nes prestegjeld i Hallingdal. Opptegnelsene er skrevet av sokneprest Andreas Boyesen, som igjen hadde som kilde noen prestehistoriske opptegnelser på latin ved sokneprest Christian Bloch, 1691. Blochs originalmanuskript finnes i Universitetsbiblioteket.

I nevnte journal omtales Anders Holst således:

Efter denne Sl: Hr Cart kom Hr Anders Andersen Holst, Et fattig Mands barn, som Christiania har Siunget for Folkis Døre om Brød i Guds Navn, men som der var et got Hoved paa Ham, Tog en Frue i Christiania ved Navn Mette Von Nan Ham til sig og opfødde ham, og der Hun der i nogle Aar holt Ham i Skoele, reyste hun til Helsingøer og tog Ham med sig paa Skibet, og endelig omsiider formedelst hans lyst og Lære-Villigheds schyld, blev Sadt i Kiøbenhavns Skoele og derfra paa en kort tid

til Accademiet demitteret. Kom derpaa strax til Norge igien, og af alle bekiente for Hans Gaver, Lærdom og Dexterite (god oppførsel) admireret: For Stadholder Sehested prædikede hand snart Ex-tempore offentlig i scholen en Latinsk Prædiken og endelig ved samme Stadholders recommendation blef hand af Henning Stochflet, den tid Slotspræst til Aggershus, Kaldet til Capellan og af Biscoppen Ole Boesen ordineret, hvilchet der Professorerne fich vide, at hand var ordineret uden nogen attestats og demiss, truede de baade Bispnen og Hr Anders saalenge, at hand maatte reisse ned og submittere sig Theologarum Examen, hvor hand blev da kiendet dygtig og kom op igjen strax og betiente sin forige Station. I de tider blev og Henning Stochflet Biscop her over Aggershuus Stift, som heller iche lidet gavned Hr Anders, thi Stochflet fordrog ham gierne for hans Lystigheds schyld i discours og omgiængelsse. Saa havde hand og trolovet sig i Bispens huus med en Pige ved Navn Helene, som Biscoppen havde opdraget som sit eget barn. Da nu Kaldet her, efter Sl: Hr Cart var bleven leedig, reiste Hr. Anders herop og lod sig høre af Alfmuen, og blev af dem fremfor mange andre Voceret. Imidlertid hand var i Præstegaarden, blef hand strax fristet af Sl: Hr Cartes besudlede Encke, *Else Peders datter*, som passede en tid Præsten var heel drucken, og gich i Seng til Ham og kom gravida derfra igien. Præsten da hand havde udsovit, betenchte, hvad som scheid var og spurte hende lønlig, om hand hafde sig noget at frychte. Hun sagde Ja! Præsten sagde Strax: Det schal blive dig til mangan Fandens Dag, Hun svarede: Bæder (bedre) en liden end een Stor Skam. Præsten, som fryctede, Nødedes til at gjøre strax Bryllup med Hende. Saa snart Bispnen fich det at vide, truede Hand Ham med suspension, for hand havde bruddt sit Løfte med Helene, men blev dog henstaaet.

Samme hans Dricke-Kiære, u-ærlige og taa-belige Qvinde forvente saa Mandens Sind, at det Sommer ingen, at tale derom, var dog derhos Gudfrychtig, og naar hand vidste, hand havde overtraad Skickelighedens Grændser, kunde hand ligge paa sit Ansigt i Anger og Bønner at ville tilfreds stille den fortørnede Gud, og gave mange og gode Almisser. Hand betiente Kaldet i 18ten Aar og dødde paa Wich i Flaa Annex af et haft Slag.

Også fogden Ivar Wiel gjengir et kort ekstrakt av Christian Blochs prestehistoriske optegnelser, i sin Beskrivelse over Ringerikes og Hallingdals Fogderi 1743. Her heter det om Anders Andersen Holst at han var «et uægte Barn, men af et stort Hoved». En sammenligning med Blochs originalmanuskript viser at Wiels versjon her er den rette. Hr Anders er nok født utenom ekteskap. Men da er det nok høyst tvilsomt om det noen gang vil lykkes å finne ut hvem han var sønn av. At hans far var norsk, synes lite sannsynlig. Kanskje stammer han fra en av de mange innvandrere som kom til Norge på denne tiden, kanskje navnet Holst kan peke mot Holstein?

Ellers synes det merkelig at stattholderen Hannibal Sehested, som i 1642 var blitt gift med Christian den fjerdes datter, Christiane, i den grad tok seg av Anders Andersen Holst, at han lot biskopen ordinere ham til kapellan uten at Hr Anders hadde fullført sin eksamen ved København Universitet. Man kan spekulere på om dette bare var for hans «gode Hoved»s skyld. Kanskje stattholderen hadde spesielle og fortrolige informasjoner om hans herkomst?

I følge notater av O. Delphin Amundsen ble Andreas Andreæ (K. M. Holst) innskrevet ved København Universitet den 3. juli 1641. I 1643, den 14. nov. ble han tatt i ed som kapellan, Akershus slott. I 1645, den 25. febr. avla han ed som sokneprest i Sem, men denne ansettelse ble annullert. Han er hospitalprest i 1647, og ber da om befordring. Det foreligger ingen nøyaktig opplysning om når Hr Anders ble ansatt som sokneprest i Nes i Hallingdal, men det skjedde antakelig forholdsvis snart etter hans forgjenger i kallet, Hr Hans (Johannes) Nielsen Chart, døde sommeren 1648. I følge kirkeregnskapene var han kirkeverge for Hemsedal anneksskirke 1660–62, og dessuten

også for Nes hovedkirke 1661 og 1662. Han er i tvist med sin kapellan, Hr Laurits Jensen Varberg, i 1667, men døde nok dette året, for hans ettermann, Hr Christen Sørensen Bloch, avlegger ed som prest i Hallingdal 8. juli 1667. Presteenken slutter overenskomst med den nye soknepresten 27. nov. samme år.

Anders Andersen Holst ble gift med *Else Pedersdatter Colding*. Hun var datter av sokneprest og prost i Aurdal i Valdres, Peder Pedersen Colding, og Dorte Knutsdatter fra Sverige. Slekten stammer fra Kolding på Jylland hvor Peders far, Peder Hansen Colding, var født, men kom til Norge og ble prest i Nord-Aurdal fra 1604 til sin død i 1647.

Else Pedersdatter Colding kalles i enkelte kilder for Christine og Karen Else eller Elise Kristine. I prostiboken kalles hun imidlertid Else, likeså i Blochs manuskript, riktignok under den latiniserte formen Elisa. Biskop Rosing erklærer 12. okt. 1691: «Den eldgamle presteenke Else Pedersdatter i Hallingdal, er så nødlidende at hun lever i armod.» Når både Bloch og biskop Rosing, som begge må ha kjent henne personlig, kaller henne Else, må vi sikkert kunne regne med at dette er hennes virkelige navn.

Else Pedersdatter hadde først vært gift med forgjengeren i Nes prestekall, Hr Johannes Chart. Om ham står det i prostiboken: Hand fich Proustens datter i Ourdahl Hr Peder Coldings datter ved Navn Else til Æchte, og der Hand hadve faaed Hende hiem, befantes hun omsider besvangret af en Student, som var Præceptor hos Hendes Fårældre, hvorpaa hand sente hende med Protest tilbake til Hendes Forældre igien, men blev dog siden bevæget af de Sørgende Forældris og hendes Lamentationer og tog Hende igien.

Det var således som enke i kallet hun «tok innersvingen på» Hr Anders.

Anders Andersen Holst og Else Pedersdatter hadde i hverfall to barn, Anne Marie og Peder. 1. Anne Marie Andersdatter Holst ble først gift med Jon Eilivsen Gulsvik i Flå. Jon var født omkring 1647, og var 23 år da faren Eiliv Ketilsen Gulsvik ble dømt for drap på sin bror Olav. Drapet skjedde på gården Medbøen en fredag ettermiddag i september 1669. Her oppsto en trette mellom brødrene som endte med at Eiliv stakk Olav med kniv, så denne ble drept.

Eiliv rømte over fjorden til Buøi, og en tjene-
stejente vitnet seinere at han her fortalte om
hva som hadde skjedd. Etter gammel norsk
lov fikk en drapsmann fritt leide til lag-
mannstinget, dersom han lyste drapet på seg i
første eller annet hus han passerte etter ulyk-
ken. Eiliv ble dømt til å rettes med sverd, men
rømte og unngikk straffen.

Jon Eilivsen hadde først vært gift med Inge-
borg Hansdatter Tolleivsrud som døde i 1672. I
1678 var han satt under tiltale i en paternitets-
sak. Han hadde fått Eiliv Stavn til å kjøpe en
ung gutt til å ta på seg farsskapet til et barn
som Olaug Halvorsdatter Bråte hadde fått.
Hans kone Anne Marie møtte for ham på
tinget den 22. febr. dette år. Det var i sannhet
harde tider i Hallingdal dengang.

Anne Marie og Jon Gulsvik hadde to døtre:

- 1) Ragne g.m. Bård Engebretsen Hovden i
Krødsherad. Fra dem fører slektstråder bl.a.
ned til mektige ætter på Ringerike.
- 2) Ingebjørg g.m. Jon Olsen Glasrud i Krøds-
herad.

Som enke ble Anne Marie ca. 1680 g.m. Enge-
bret Olsen Haslerud i Krødsherad. De flyttet
fra Gulsvik til Haslerud i 1684. De hadde fire
barn:

- 1) Anders, f. ca. 1684.
- 2) Ola, g.m. Marte Halvorsdatter.
- 3) Guri, g.m. Jens Halvorsen, i Kvernvollen av
Pjåkerud på Tyristrand.
- 4) Else, g.m. Ola Olsen Liubrátan av Leste-
berg.

II. Peder Andersen Holst, f. ca. 1651, død 1736,
var gift med Barbro Olsdatter Åvestrud fra
Flå, datter av Ole Amundsen Åvestrud (1619-
1703) og Mari Herbrandsdatter Gulsvik
(1631-1713). Barbro hadde først vært gift med
Nub Halvardsen Hilde i Flå, som det er skifte
etter i 1687. Ole Amundsen var en stor jorde-
godseier, og på sin hustrus vegne arvet Peder i
1703 gods i Åvestrud, Heie og Gulsvik.

Peder brukte i 1689 i alle fall en del av Hilde.
Han var en velstående mann, samtidig som
han hadde flere kunnskaper enn folk flest, he-
ter det i Hegnas bok om Flå. Han ble derfor
meget benyttet som lagrettemann og
skjønnsmann. I 1698 kjøpte han Søndre Sem-
men og Østre Bergsund i Ådal av Truls Asle-
sen Semmen. Peder og Barbro flyttet da til
Ådal, og det er skifte etter Barbro på Søndre
Semmen i 1725. De hadde følgende barn:

- 1) Else Pedersdatter, g.m. Asle Olsen Skolle-
rud. De døde begge på Løkke i 1741.
- 2) Anders Pedersen Semmen, d. 1759, g.m.
Marte Olsdatter Hallingby (1697-1742). Herfra
går ettegreiner til Bergsund- og Lundesgårds-
slektene.
- 3) Kari Pedersdatter (1689-1741, g.m. Asle
Trulsen Bergsund (1672-1765). Slekten sitter
på Lerberg på Ask, Østre Bergsund, Buttings-
rud og på Semmen den dag i dag. På Øvre
Lerberg har stamfarens navn, Anders, vært
holdt i hevd til i nyere tid. Navnet er nå over-
ført til Korgerudætten, hvor to Anders'er i 10.
ledd nedstammer fra Anders Andersen Holst.
- 4) Mari Pedersdatter, g.m. Kristen Andersen
Grønvold.

Heradsbygda –

UTVIKLINGEN FRA FLOKKOMRÅDE TIL ENFAMILIE-GÅRDER

Arnfinn Syvertsen

Ei bygd består av en samling større og mindre gårder som grupperer seg i forhold til et opprinnelsessentrum. Fra et opprinnelsessentrum har det i løpet av et tidsrom på mange hundrede år oppstått en lang rekke enkeltfamilie-gårder. Disse gårdene kan vi samle i bestemte navnegrupper som vin-navn, heim-navn, rud-navn osv. Ut fra dette har vi mulighet for å finne den innbyrdes aldersforskjell mellom gårdene.

La oss ta for oss et bestemt område på Ringerike-Heradsbygda – og se hvordan denne bygdereppen er vokst fram.

Gårdsstrukturen som kjennetegner bygda i dag, er historisk sett av forholdsvis ung alder. Den eldste og viktigste fradelingen er foregått i forhistorisk tid. Vi har ingen skrevne beretninger og må altså rekonstruere utviklingen. God hjelp i dette arbeidet har vi fått av språkgranskerne, men også gårdgrenser, jordbonitet, beliggenhet og spredte mulige tradisjoner har hjulpet i dette arbeidet.

Mennesker har ernært seg som bønder på Ringerike innpå 5000 år. Før jernøksa kom alminnelig i bruk, var korndyrking så arbeidskrevende at det ble husdyr man i overveiende grad måtte ty til for livberging. Mye av arbeidet ble ofret på å holde skogen nede, slik at beitegraset fikk vekstmuligheter. Beitene var ikke sammehengende, men lå spredt som vinner eller glenner. Husdyrflokkene var på stadig vandring fra vinne til vinne, og det måtte store områder til for å fø en husdyrflokk.

Dette forholdet førte til at det f.eks. i Heradsbygda ikke var plass til mere enn en beiteflokk og altså heller ikke plass til mere enn en flokk mennesker. Det var forresten kuene selv som bestemte utstrekningen av beiteområdet. Det var jo begrenset hvor langt fra melkingsstedet

eller nattelegeret en beitende kuflokk kunne nå i løpet av en dag (reksterutslaget).

Det gamle opprinnelsessentret i Heradsbygda peker seg tydelig ut. Det må ha vært Veområdet. De 2 elvene Begna og Sogna har vært naturlige grenser for beiteområdet mot øst og vest. Mot nord og sør har reksterett bestemt hvor langt området nådde.

Egentlig hadde ingen avgjørende tekniske forbedringer skjedd i jordbruket før de første par hundre årene etter Kristi fødsel, og denne stillstand hadde vart i mere enn 3000 år. Jernet hadde nok lenge vært kjent og i bruk i det østlige Middelhavsområdet, men av flere grunner nådde det ikke opp til vårt land, kanskje helst fordi vi ikke hadde byttevarer som var attraktive nok for de jernproduserende folkene lenger sør.

Vi hadde massevis av jern i våre myrer over hele landet, men det var bare det at kunnskapen og teknikken med å finne og smelte myrmalmen ikke nådde fram til oss.

Denne kunnskapen tok til å bre seg de første par hundreårene etter Kristi fødsel, og en alminnelig bruk av jernredskaper kan trygt betegnes som en revolusjon. Og selve vidunderredskapet var jernøksa.

Med jernøksa kunne skog ryddes til åker og eng, og med jernskodde ploger og spader kunne korn erstatte den ensidige hysdyrproduksjonen. De små spredte vinnene kunne erstattes av et mere samlet dyrkingsareale, og det vil igjen si at en familie kunne ernære seg på et meget mindre jordareal enn før. Den lettere tilgang på mat førte raskt til befolkningsøkning, slik at flokkene på de gamle bruksområdene ble for store. Begge disse forhold måtte føre til oppdeling av de gamle enheter. Denne utvikling førte ikke til en eksplosjon, slik at

gamle steder sprakk i flere deler som da ble til enfamilie-gårder. Det var nok heller en mere langsom modningsprosess som førte til at en og en gård ble fradelt når forholdene tvang det igjennom. I virkeligheten varte denne prosessen i rundt 1000 år – fra ca. år 300 til rundt 1300 e.Kr.

Når vi skal etterspore denne utviklingen i ei bygd, må vi først finne fram til opprinnelses-sentret. Først og fremst ligger det litt høyt i terrenget og med fall til flere sider. Dessuten ligger det i sentrum av et temkt stort beiteområde på den tid. Grenser, navn og størrelse på gården er også med når vi skal avgjøre dette spørsmålet.

Ut fra dette er vi ikke i tvil om at Ve var det gamle opprinnelsesstedet i Heradsbygda.

En stor prosent av slike opprinnessentra har mistet det opprinnelige gamle navnet sitt. Det har seg slik at så lenge folk hadde holdt til på det gamle sentret, hadde de et bestemt helligsted, et alter der de kunne ofre til maktene for gode år. Ved oppdelingen var denne hellig-institusjonen så innarbeidet at det ble til at man også etter delingen søkte til det gamle stedet for gudstjeneste. På den måte ble stedet mere og mere nevnt av alle i grenda som helligstedet, og det gamle navnet gikk etter hvert i glemme. Slik gikk det også i Heradsbygda. Det gamle stedet som nok hadde hatt et kort naturbeskrivende navn som Haug, Hol eller liknende, ble glemt.

Helligstedet her har bestått av et alter inne i et ve, en vinkel med to av sidene markert med steiner eller på annen måte. Slike ve fins også i Flå og Sande.

La oss så prøve å følge historien til de enkelte av de eldste gårdene som ble instituert på det gamle flokkområdet.

De nærmeste gårdene i Ve-området er Veien-Oppen-Vessal-Hallum-Follum-Sørum og Kile. Alle har gamle navn. Bare Kile har naturnavn. De andre er navn med endelsen vin eller heim. Nå vet vi at vin-gårdene som regel er eldre enn heim-gårdene. Men navnene overlapper hverandre i tid slik at regelen ikke gjelder helt ut. De to vingårdene Veien og Oppen bør altså være de eldste.

Nå vet vi at Oppen er av de yngste vinnavn (det har ikke i-omlyd), og det kan bety at f.eks.

Follum kan være eldre. Follum-Sørum og Hallum er alle heim-navn.

Ordet vin, som på Ringerike er å finne i hele 24 gårdsnavn, betyr noe slikt som en åpen grasslette i skogen. Slike viner kunne en skape ved å brenne skogen og siden stadig passe på å holde skogen unna. Det er naturlig at de største vinene ble sentrum i nye gårder.

Opprinnelsesordet i navnet Veien er søkt tydet på så mange måter at vi ikke bryr oss med å ta opp dette til behandling. Men nettopp denne usikkerheten taler for at navnet er svært gammelt.

Når det gjelder Oppen er saken grei. Navnet betyr vina som ligger ovenfor, og i dette tilfelle ovenfor Ve. Navnet er ikke blitt rammet av i-omlyd, og skal da være blitt til etter år 500 e.Kr.

Flere enn 2 vingårder er det sjelden å finne fradelt opprinnessentret. De er ofte nærmeste nabogårder til det gamle sentret, og trangen til nærhet er forsterket ved at husene på de nye vin-gårdene ligger på den del av gården som ligger nærmest det gamle sentret. Det stemmer her både når det gjelder Veien og Oppen.

Heim-gårdene ligger oftest lenger borte fra opprinnessentret enn vingårdene. På kartet ser vi at både Follum og Sørum ligger i det ytre sirkelområdet. Både vin- og heimnavnene har vært lokale stedsbetegnelser i lange tider før det ble gårder der. Ordet «heim» betyr oppholdssted, men det kan også ligge en betydning av «egn» eller «område» i ordet.

Sørum (Sørheim) regnes for å være av de yngre heimnavn.

Betydningen av forstavelsen i navnet Follum er så usikker at vi skal la det ligge. Denne usikkerhet i tydingen kan tyde på at vi her også har et meget gammelt navn.

Gårdfiguren for Follum og Kile viser at disse to gårdene opprinnelig har vært en gård. Hvem av dem er eldst? Det viser seg at Follum ned gjennom tidene har vært den største og mest betydningsfulle av dem. Matrikkelen fra 1624 viser at skylden på Follum er dobbelt så høy som på Kile. Navnet betyr en kile og må gå på formen på jordarealet på denne gården.

Hallum betyr gården som ligger i hellende ter-reng. Den er liten til å være en heim-gård, og er

sikkert den yngste av de 3 heimgårdene. Den var ødegård etter Svartedauen. Veisystemet viser at denne gården kan være fradelt Oppen og ikke Ve.

Vessal og Oppsal (nå Bålerud) ligger på en måte utenfor systemet. Gårdfiguren for de to gårdene viser at Oppsal er fradelt Vessal. På 1700 tallet ble Oppsal lagt til nabogården Bålerud som ble navnet for den større gården.

Vessal (salen som er knyttet til Veshelligdommen) ligger kloss inntil Ve. Gårdfiguren viser at Vessal er skilt ut fra Ve i tid etter vin og heim-gårdene. Matrikkelen av 1624 viser at de to gårdene er omtrent like store. Det tyder på en «brødredeling».

Resten av gårdene i Heradsbygda er rudgårder, gårder med etterhengt bestemt artikkel eller de har sene oppkallingsnavn. De er meget mindre og ligger mere avsides. Alt dette viser at de er blitt til langt senere, de fleste i Mellomalderen.

Vi gjengir her matrikkelen fra 1624 som viser eiendomsverdien av de gamle gårdene i Heradsbygda.

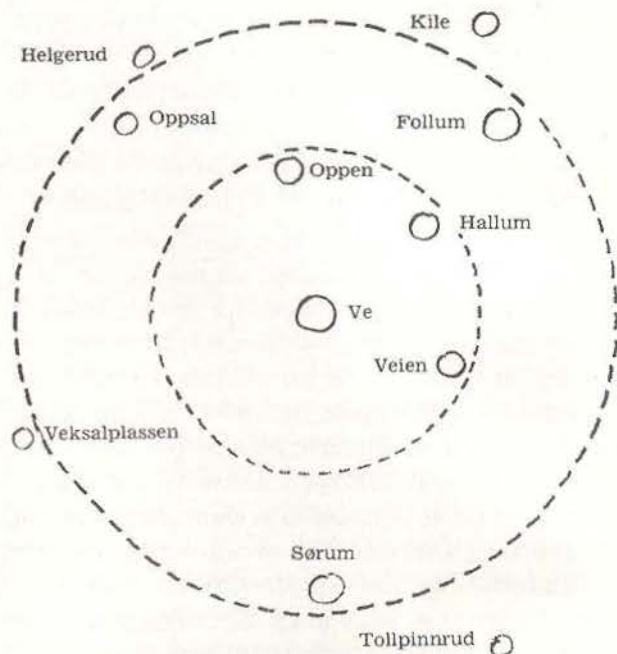
Vessal	45 lispund.
Ve	40 lispund.
Oppen	45 lispund.
Follum	40 lispund.
Sorum	40 lispund.
Veien	30 lispund.
Kile	20 lispund.

(et lispund er lik ca. 8 kilo)

Det er ikke vanskelig å fastsette hvor grensene for det gamle Ve-veldet gikk. Vi har før nevnt at elvene Begna og Sokna danner naturlige grenser mot øst og vest. Mot sør har nok det uryddige ravineområdet sør for Sorum virket som en sperring for beitedyra. Her har vi også den naturlige reksteravstanden fra Vesentret. Mot nord bør grensen ha gått litt øst for Nøkleby. Her er ennå i dag tett skog helt ned til Sokna, altså en naturlig grense. Dess-

uten er det klart at Veme-området har vært et selvstendig velde. Bare det at Veme har to vin-gårder, Heggen og Støveren, på hver side, viser dette. Grensen for dette veldet mot vest er Gardhammar.

Det tredje og siste veldet i Soknedalen er Lunder. Vi merker oss at dette område ikke har vin- eller heimnavn. Sentrumsgårdene her har endelsen «gård», som forteller om sen tilblivelse, helst vikingtid.

Ve ligger i sentrum. I den innerste sirkelen ligger de 2 vingårdene, Veien og Oppen. Innenfor neste sirkel ligger heim-gårdene Follum og Sorum. Lenger ute ligger de senere gårder med endelsen rud eller med etterhengt bestemt artikkel eller de har oppkallingsnavn.

Litteraturliste:

- V. Janson: Nordiska vin-namn. 1951.
- H. Stigum: Gårdshistorien sett fra kulturhistorisk synspunkt, og kildene til den. Heimen, bind 6.
- O. Rygh: Norske Gaardnavne.
- A. Hagen: Studier i jernalderens Gårdssamfunn. 1953.
- S. Mo Skrede: Myrar. Heimen 1961-63.
- A. Holmsen: Gård, gårdsamfunn og grannesamfunn. Heimen, bind 5-6.

Forsikring

FRA GAMMEL TID I HØNEFOSS

Trond Tallerås

Et sjeldent jubileum ble feiret i Hønefoss den 3. april 1978, en familie i forsikring – 3 generasjoner – tilsammen 100 år.

Det var familien Bye som nådde denne milepæl den 20. mars 1978.

Olaus Bye overtok agenturet for Storebrand-Idun i Hønefoss denne dato i 1878. Han var samtidig fanejunker med den tjenesteplikt som dermed fulgte, og ved siden av dette var han å finne på kontoret til Hønefoss Brugs Sag

og Høvleri. Han var en mann med mange jern i ilden, men overkom alt på beste måte.

Det var ingen stor forretning han overtok da han startet i forsikring, men den vokste etter hvert.

Sin ildåd i ordets rette forstand fikk han under den store bybrannen den 13. august samme året som han begynte. Da brant i alt 18 gårder på nordsiden. Det var etter nåtidens forhold beskjedne forsikringssummer det ble operert med den gang. Vi sakser fra Ringerikes Blad hvordan gårdene var forsikret:

Hønefos den 15de August.

Vor Meddelelse i forrige No. om Jdebranden hersteds imandags supplere vi idag med nedenstaaende Fortegnelse over de afbrændte Gaarde og deres Assurancejum:

No.	Stoletærer G. Skoien (saavidt vides)	Kr.
		650,
" 97,	Snedker Johs. Kochen . . . "	6200,
" 99,	Maren Wittelsen "	2400,
" 100, & 101	Bager Blyberg "	15460,
" 102,	Chr. Anker "	7,870,
" 88 c,	Maler A. Rund "	7440,
" 89,	P. Nøsfeng "	14,880,
" 90,	Enkefru Holmboe "	6,680,
" 91,	Handelsborger Nielsen . . . "	6,200,
" 92,	Hønefos Kommune "	3,280,
" 93,	Lars Holm "	1960,
" 94,	Konung Thoresdatter "	1600,
" 95,	Bøssjemager Skoug "	11,920,
" 96,	Ikke brandforsikret.	
" 142,	Lieutenant Bonnevie "	8320,
" 103,	Chr. Anker "	15,450,
	(men Vædebygningen brændte kun her).	
" 88 b,	G. Westeren "	5120,

(Udhuøbygningen brændt, men Høvedbygningen tilbels nedrevet).

De forskjellige Assurancefester skulle være interesserede saaledes: Storebrand 75,000 Kr., Norge 8,500, Gamle Bergen 8000 og Norden 1400 Kr. Heraf er dog adskilligt reddet eller som bestadiget bjerget.

Forhøret i Anledning af Jdebranden sidste Mandag har været fortsat ogsaa idag. Efter hvad der forlyder synes der hidtil ikke at være Grund til at mistænke nogen for forsætlig Jdspaafættelse; men en Snedker har indtil omtrent Kl. 2 om Eftermiddagen benyttet Pimpotte i det Værelse, hvor Jlden brød ud. Denne Pimpotte skal være bleven opvarmet i en Skorsten i Kjælderen, og man har tænkt sig, at der i Pimpotten kan have fængt sig Varme, som efterat Pimpotten var bleven hensat i det Værelse, hvor der arbejdedes, paa en med Klusteri og smaa Høvlflis belagt Høvlbænk kan have henligget og ulmet der og bevirket Jdens Opstaaen, men den ellers meget brave og forsigtige Arbejder, som benyttede Pimpotten, har ikke villet erkjende Muligheden af at saa kan være tilgaaet. I de sidste Par Timer før Jdens Udbrud har det ikke kunnet oplyses, at der var nogen tilstede i Huset, hvortil derimod Udgangen har været godtsom aaben.

Christiania

almindelige

Brandforsikrings - Selskab

oprettet 1847 med Kongelig approberet Plan,

Grandfond 3,600,000-Kroner

hvoraf indbetalt 1,320,000 Kroner.

Reservefond ca. 700,000 Kroner.

Forsikringen begynder Kl. 12 Middag den *10 Januar* 1893 **Police N° 405842** Forsikringen ender Kl. 12 Middag den *10 Juli* 1893

Forsikringssum: Kroner *7000* Præmie: *2/10* for Tusinde Kroner *8, 7/10*

Christiania almindelige Brandforsikrings - Selskab forsikrer

efter Modtagelsen af den uanfærdede Præmie for
Herr Doctor J. Magnesen
 den Sum *7000* Kroner, skriver *J. V.*
Tusinde Kroner diener
 paa efternævnte Gjenstande: *J. Hans Indtø, etc.*

Det bedes efterseet at Policen er udfyldt efter Ønske

Av samlet beløp ca. kr. 115.000,- var Bye's andel kr. 75.000,-. Dette må vel sies å være et bevis på hvordan forretningen hadde utviklet seg.

Einar Bye overtok agenturet etter sin far i 1935, og det øket stadig. Einar Bye hadde også annet arbeide ved siden av, men det meste av tiden ble brukt til forsikringsarbeidet.

Det er vel ikke så rart at Per B. L. Bye – som 3. generasjon – gikk inn i samme yrke, oppflasket som han nødvendigvis måtte bli med poliser og andre forsikringspapirer. Han overtok fra 1948, og nå ble det heldagsarbeide.

Følgende tall forteller litt om hvordan utviklingen har vært i løpet av disse årene:

Einar Bye overtok en portefølje på kr. 10.000,-. Dette er den premie som ble betalt av hans kunder i løpet av ett år. I dag er porteføljen på ca. kr. 3.000.000,-.

Dette forteller noe om utviklingen gjennom 100 år, fra bibeskjeftigelse, enmannsjobb og familievirksomhet til dagens forhold.

Storebrand ble som kjent stiftet 4. mai 1847. Allerede den 30. juni samme år kunne en lese følgende annonse i Ringeriges Ugeblad som det den gang het:

Som antagen Kommissiøner for **Christiana almindelige Brandforsikringselskab for Varer og Effekter**, tillader jeg mig herved at indbyde Ringeriges og de nærmeste Nøgders Indvaanere til at benytte denne for de Nævnte bestemte forderdelagte Indretning. Imod en yderst billig Præmie, der staaer i Forhold til Gjenstandenes Værdi og Bestaaenhed samt Opbevaringsstedet, tegnes i Almindelighed Assurance mod Brandstade paa alle Varer og Effekter, hvoriblandt ogsaa Trælask, Korn osv. og Kreature. Dog undtages herfra Skrudt, Pretiosa, Kunstsager, Dokumenter, og rene Penge. Ingen antages til Forsikring, hvis Opgave af Gjenstandenes Værdi anses for urigtig eller overdreven. De øvrige fornødne Underretninger kunne erholdes ved mit Kontor, hvor jeg til enhver Tid er forsynet med Blanketter til Assurance-Policer. Ved disses Udfærdigelse betaler den Forsikrede i Gebyr 24 Skilling.

Gaarden Borger paa Ringerige den 30te Juni 1847.
J. Hygen

Som vi ser var selskapet allerede på et tidlig tidspunkt representert på Ringerike. Selskapets navn var den gang Christiania almindelige Brandforsikringselskab for Varer og Effekter. Det eksisterte samtidig et annet selskap med navnet Brandforsikringselskabet for

Christiania By og Christiania Stifts Landdistrikt.

Folkevittigheten døpte disse to selskaper for henholdsvis Storebrand og Lillebrand. Lillebrand opphørte etter noen år, mens Storebrand-navnet etter hvert ble så innarbeidet at det ble vedtatt en navneforandring til Storebrand.

Det er ikke bare på tallsiden det har vært en rivende utvikling. Også når det gjelder den papirmessige siden har det vært stor forandring. På foregående side ser vi en polise fra 1893.

Dette er virkelig et dokument – sirlig utført, og med delvis håndskrevet tekst. I dag trykkes det på en knapp på en maskin og ut kommer det et ark papir med noen bokstaver og tall på. Vel er dette tilstrekkelig for dagens kunder. Det er ikke lenger så «høytidelig» som det en gang var.

Dikt

hentet fra samlingen
«Leik i grålysningen» av
Elling M. Solheim

*Pilen fløy fra strengen
med en munter klang.
Var målet klart
og øyet tent,
var hånden stø
med buen spent
det blir en seierssang.*

*Diktet fra mitt hjerte
ut i verden drar.
Sang blodet med
i rytmens gry,
var sjelen fri
og født påny,
det får fra hjerter svar.*

Henrik Wergeland's sønnesønn

*var gift med
Hanna Haug fra
Tyrstrand*

SIGV. MJØR

Da Mathea Johannessen fortalte til huslegen sin - Hartvik Norbye - at søsteren hennes var gift med sønnesønnen til Henrik Wergeland, protesterte han. Henrik Wergeland var gift med Amalie Bækkevold. Deres ekteskap var barnløst.

Denne viten har mange servert også meg etter at jeg fikk opplysningene fra naboen min på Rabba - Mathea Johannessen.

Heldigvis hadde jeg en nekrolog skrevet av Halvdan Koth om Henrik Wergeland, og der fikk jeg stadfestet at det Mathea Johannessen hadde fortalt, var sannferdig. Henrik Wergeland hadde en uekte sønn. Dette var lenge før de Castbergske barnelover. Sønnen fikk ikke farsnavnet. Gutten fikk ved dåpen morfars navn. Han ble døpt Olaf Knutsen.

Moren tjente hos presten Nicolai Wergeland på Eidsvoll. Hun hette Gunhild Mathea Larsen.

Olaf Knutsen ble født på Eidsvoll 18. september 1835.

Da Olaf var 7 år, tok Henrik Wergeland han til seg. Gutten kom inn på Nissen skole, men herligheten varte ikke så lenge. Grotten ble solgt, og Henrik Wergeland bygde seg et nytt hus, Hjerterum.

Da Henrik Wergeland døde, kom Olaf til kirkesanger Skarning på Nes. Etter konfirmasjonen ble han huslærer, og 16 år gammel kom han inn på Asker seminar, og ble i 1854 skrevet ut derfra med karakteren Meget dugelig i de fleste fag. Året etter ble han tilsatt på Nøtte-

Hanna Haug sammen med sin mann, Wergelands sønnesønn, Ragnvald Arnold Knutsen.

røy, og der ble han hele sin lange arbeidsdag ved samme skolen.

I 1870 giftet Olaf Knutsen seg med Anne Karine Grinder fra Nes på Romerike. Hun var en søsterdatter til den kjente stortingsmannen - en god venn av Henrik Wergeland - Ole Valstad.

Det ble 3 barn i ekteskapet. Sønnen Ragnvald Arnold, Dagny Andrea og Thora. Dagny Andrea var svært vakker. Hun liknet meget på Camilla Wergeland. Hun var gift med Aksel Barstad. Hun døde barnløs i 1901. Thora ble bare 1 år.

Den som interesserer i dette tilfelle, er Ragnvald Arnold. Han ble gift med Tyristrand-damen Hanna Haug fra Fægri.

HAUGFAMILIEN PÅ FÆGRI

Familiene var barnerike den gangen, og Haugfamilien var ingen unntagelse. Best kjente jeg Mathea som var gift med Anders Johannessen på Rabba. En annen søster var Andrea, gift med Edvin Hellstrøm. En tredje søster var Marta gift med Kristian Østby på Follumsida. En bror var det også. Han het Ole O. Haug og var en kjent bygdemusiker som har etterlatt seg mange kjente melodier.

Ole O. Haug døde 1960. Han var en kjent hornblåser og dirigent for Tyristrand Hornorkester. Felespeller var han også, og det er særlig som dansemusiker han ble kjent.

En gang eksisterte det en gruppe som gikk under navnet Ringeriks-kvintetten. Der var sønnene til Ole O. Haug med, Ove på fiolin og Åge på gitar, Gunnar Thorvaldsen spilte kontrabass, Nordahl Nicolaisen og Arild Formoe spilte trekkspill.

Denne kvintetten spilte ofte i selskaper og på lokaler.

Et spesielt program reiste de omkring med. De besøkte gamle hjem, lokaler og institusjoner, og programmet bød første rekke på melodier av Ole O. Haug. De tok til med en vals som het «Utsyn over Tyrifjorden». Et annet nummer het «Skjærdølingen». Det gamle navnet på Tyristrand var Skjærdalen, og det hadde inspirert Ole O. Haug til å lage reinlenderen «Skjærdølingen».

Fra hjemstedet sitt kunne Ole O. Haug se ut over Tyrifjorden mot Ringkollen, Gyrihaugen og Kongens Utsikt. Dette hadde inspirert han til en masurka under navnet «Trolldans på Gyrihaugen».

De fleste har sikkert lest Asbjørnsen og Moe. Eventyrene har bitt seg fast i oss, og kanskje skjærdølingene var mest begeistret for Trolltiuren på Holleia. Et idyllisk vann inne på Holleia heter Grytingen. Det inspirerte til reinlenderen «Grytingen».

Ole O. Haug som ved utallige anledninger var på ungdomslokalet Varden, laget også en polka tilegnet Varden.

Det må sies å være noe av en bragd å lage så mye ringeriksmusikk, musikk som bør spilles til enhver tid.

Søstrene jeg kjenner, var stillferdige med interesser ut over det vanlige. Det er Mathea som har gitt opplysningene om både Hanna og sønnesønnen til Henrik Wergeland.

DEN GANGEN MÅTTE BARNA TIDLIG UT I ARBEIDSLIVET

Etter 7 års folkeskole måtte ungdommen ut i arbeidslivet. Lønna var lita, 25 kroner måneden for jenter og 5 til 10 kroner mere for gutter var det vanlige.

Ved et treff var 2 av jentene på Haug kommet i kontakt med Anton Skøien fra Lunner på Hadeland. Han hadde slått seg til i England, slo til med te- og trelasthandel, og kort fortalt ble han millionær. Hjembygda glømte han ikke. Hver sommer var han på Hadelands-besøk. Husene på Skøien ble bygget etter engelsk mønster. Særlig husker jeg en engelsk bryggerihest som fantes på Skøien. Den vakte oppmerksomhet.

Dersom Anton Skøien trengte tjenerhjelp i England, tok han gjerne dem med fra Norge, og 2 av jentene på Haug kom med til England, Hanna og Andrea. Hanna ble i England i 2 år, men hun sier i et brev: Reiselysten dreiv meg. Jeg syntes jeg måtte se mere av verden, og så reiste jeg - uten foreldrenes samtykke - til Amerika.

Språkkunnskapene var ikke så store, men Hanna klarte seg fram til Liverpool. Her tok hun inn på et emigranthotell. Alle skulle reise neste morgen, men da reiseføreren fikk se billetten min, fikk jeg beskjed om å vente til neste veke på grunn av plassmangel. Det var ikke hyggelig. Helt fremmed blant emigranter fra mange land og dertil med sparsomme reisepenger.

Jeg gikk ned i salongen for om mulig å treffe skandinaver. Det summet på mange tunge mål, men intet nordisk. Etter en stunds forløp kom 2 menn bærende på en trapp. De snakket norsk. Da følte jeg meg som hjemme, sier Hanna. Av utseende forsto hun at disse 2 var sjømenn. Neste morgen vekslet hun noen ord med den ene. «Men jeg var ikke interessert og så neppe på han. Men denne fremmede ble seinere mannen min,» skriver Hanna.

Henrik Wergelands sønn, Olaf Knudsen, med rikt helskjegg, fotografert sammen med sin svigerdatter, Hanna Haug.

På brygga ble hun stående i flere timer. Til slutt kom reiseføreren og meldte at alle måtte vente til neste båt. Båten de skulle ha reist med, var rekvirert til tross for transport. Det var under Boerkrigen.

Ventetida ble flittig nyttet. Bekjentskapet med sjømannen ble utdjunget, og på overfarten til Amerika, som tok 14 dager, ble vi bedre kjente, og da vi gikk i land, var vi forlovet. De skiltes under den forutsetning at de neste år skulle reise tilbake til Norge. Da skulle båten Ragnvald Arnold var i tjeneste på, tilbake. Da året var gått, var Ragnvald Arnold førstema-skinist på båten.

Året ble flittig nyttet til brevveksling. Pr. brev skiftet de ringer. Den store avstanden hindret

de nyforlovede i å se hverandre, og spenningen var sjølsagt på bristepunktet da det store øyeblikket kom da de skulle møtes.

Brudekjolen hadde Hanne i kofferten. Den hadde hun sydd sjøl, og den hadde hun alle sine dager.

I New York skulle de møtes, men da Hanna kom dit, var båten reist til Witmington, en by lenger sør. Ingen møtte heller her på stasjonen. Hanna fant veien til et anseelig hotell. Der var hun første natta. Dagen etter oppsøkte hun en familie hun hadde adressen til. Der ble hun et døgn, og så gikk veien til North-Carolina. Der var hun sikker på å treffe Ragnvald Arnold, men han var ikke på stasjonen der heller. Da søkte hun det norske konsulatet. Der ble hun om natta. Båten var nemlig ikke nådd fram ennå.

Da båten endelig kom, var sjølsagt førstema-skinisten med, og dermed var alle viderverdigheter overstått.

Vielsen fant sted hos en amerikansk prest. Kapteinen på båten, dr. Falk, og styrmannen var vitne. Bryllupet ble feiret på Sjømannshjemmet, og noen dager seinere forlot de nygifte Amerika med kurs mot Bremerhafen og derfra til Hamburg, og så med båt til Norge, og så landet de på Nøtterøy i Ragnvald Arnolds barndomshjem.

Det var sikkert med blandede følelser Hanna gikk inn i det typiske Wergelands-hjemmet. Her var en hærs-kare av blomster. Huset var nærmest overgrodd med trær.

Olaf Knutsen på Svensrød var blomsterelsker og dyrevenn som far sin. Han bestilte ikke bare blomsterfrø fra Kristiania-forretninger. Han skreiv også til utlandet etter blomsterfrø. Jord bar han opp på bergrabbene. Hele hagen var fylt av prydplanter, bærbusker og frukt-trær. I den svarte bonjouren gikk Olaf Knutsen omkring alltid med friske blomster i blomsterhornet på jakkeslaget.

Inne i huset var det mange ting som minnet om Wergeland. Olaf Knutsen tok mor sin til Nøtterøy. Hun dreiv jordmoryrket sitt her som på Eidsvoll. Rommet hennes på Svensrød ble kalt Bestemorsrommet.

LÆRER OLAF KNUTSEN

var glad i lesning. Særlig glad var han i avise-ne. Omkring hundreårsskiftet hadde han 14

tidsskrifter og aviser. Ellers skildres han som en stillfarende og fredelig mann. Aldri blandet han seg opp i det politiske ordskifte.

To ganger var han mere enn vanlig glad, sies det. Første gangen 17. mai 1881. Da ble han innbudt til avdukingen av Wergelandsmonumentet i Studenterlunden i Oslo, og andre gangen var 13. august 1905. Han var den som med glede la jaseddelen i urna.

Lærer Olaf Knutsen døde 5. mars 1921. Eneren (briskan) var yndlingsbusken hans. Hans siste bønn var: Hageporten som kisten min skal føres gjennom, skal prydes med ener, og på kisten skal det flettes en krans av ener. I denne kransen sattes tre røde roser.

Stemningen var ekte Wergelandsk. Kolleger sang: «Gyldenlak, før du din glans har taåt».

SØNNEN RAGNVALD ARNOLD KNUITSEN
skildres som en kunnskapsrik og kunstnerisk natur. Sjøen hadde fanget han. Han prøvde å

holde seg vekk fra den, men vendte tilbake. På de mange reisene samlet han mange kostbarheter. Det ble gaver til den elskede hustru som satt hjemme, og som han trofast vendte tilbake til.

I feriene malte han, og mange av landskapsbildene hans henger hos slekt og venner.

I hjemmet, Solås på Torød, hang de skjønneste malerier. Også det hjemmet vitnet om kunstnernatur og Wergelands-ånd.

Ekteskapet varte i nær 50 år. Det ble ingen barn.

Hanna Knutsen sier i et brev til søsteren Mathea: «Det var et vågespill å gifte seg etter et så overfladisk bekjentskap, men vi var alltid enige om at ingen av oss angret». Videre sier hun: «Min mann fortalte aldri hvem han stammet fra. Rent tilfeldig fikk jeg lenge etter bekjennskapet vite det».

La meg slutte denne beretningen med takk til Mathea Johannessen for opplysningene.

„Wergelandsgutten”

SIGV. MJØR

en gutt Wergeland tok med seg fra Lunner på Hadeland. Fortellingen om Anders Langbråten er kjent fra historiebøkene, men la meg likevel gi et kort sammendrag her.

Henrik Wergeland hadde en morbror på Velo i Jevnaker. I en skisse i «Hasselnødder» forteller Henrik Wergeland om Hadelandsreisen med Veslebrunnen over fjellet mellom Eidsvoll og Hadeland. Hos morbroren sorenskriver Jens Gram Thaulow fikk Wergeland høre om en merkelig gutt. Han oppsøkte gutten, «et Væsen som bar alle Mærker paa at høre de Underjordiske til. Hans Figur var aldeles Æsopisk. Han kunde Spille fabelaktig godt på en selvlaget Fiolin med en selvlaget Bue. Det var særlig Danser han spillede, men han spilte også andre Ting som falt han inn i Øyeblikket. Mest forundret ble Wergeland over Guttens Evne til å preke over hvilket som helst bibelord. Gutten kunne ikke lese, men naar han fikk et Bibelord at snakke over, sat han et Øyeblik og tenkte over Teksten. Saa talte han,

og Wergeland sier: «Ikke mange av Landets Prester kunne gjøre det bedre.»

Mor til Anders var nettopp død. Det var derfor ingen vanskeligheter med å få gutten med til Eidsvoll. Foran på pulken satt han da de kjørte over Harestuvannet. Begge var redd for ulver, og derfor spilte Anders på fiolin.

Av den gutten måtte det bli noe stort, meinte Wergeland. Men lære, det ville han ikke. Taterblodet dro han ut på landeveien. Her spilte og preket han for de som ville høre på han.

Wergeland ville tukte gutten. En gang han hadde vært streng mot han, rømte gutten over til Hadeland, og der levde han resten av sitt liv ved å vandre fra gård til gård.

Egentlig ble han behandlet annerledes enn vanlige tater. Ennå fins det hadelendinger som husker at bestemor tok seg av Wergelandsgutten når han ble for svart og lusete. Egentlig ble han betraktet som en nyhets-

Over til side 55

EINAR HEIMÅS DOKKEN

Lindåsen - Lia

Det som i vår tid nevnes som Lia Sæter, som ligger på Volden eiendom i Nes i Ådal, har i sin tid vært en liten gård. Eieren kjøpte seinere Nordre Holte og flyttet fra Lia, som da ble kjøpt av eieren av Nes, og lagt til denne.

I 1765 og utover bodde det i Lia et ektepar som het Brynild Andersen Lindåsen (seinere Lia) og Brit Larsdotter Skalrud. Disse hadde 6 barn. Vi skal her nevne litt om to av disse. Først Kiersti, født i 1788. Hun ble gift med Elling Olsen Storrustemoen, født på Fekjær i Hedalen i 1776. Disse ble besteforeldre til Elling Goplerud. En annen av disse barna het Anders. Denne Anders var født med stor musikalsk begavelse, og ble fram gjennom årene mest kalt «Lia-gutten». Han ble en fremragende fiolinist enda han ikke hadde hatt noen undervisning. Anders, eller Lia-gutten, hadde mange og pussige opplevelser sammen med sin fiolin.

Her skal fortelles om en gang han gikk på jakt oppover til Grindalen, en skogdal inn for gården, for å se etter jerpe. Men i Bakvent-bråtåa, fikk han høre en tiur som spilte. Denne tiuren var han så heldig å få skutt, og det var også hans første tiur. Anders tok tiuren og ruslet heim igjen, for dette var da mye bedre enn å få en jerpe, – en stor begivenhet i hans liv. Tiuren hengte han ute på veggen, så henta han fiolinen og sa: «Ja, nå har du spilt fint for meg før i dag, – så nå får jeg spille for deg». Ja, kanskje var han da i slik stemning at det ble en «Tiurslått», for Anders laget flere slåtter gjennom årene.

Men i denne Lia-slekta, som seinere ble til Nord-Holte slekt, kom det til å vokse fram

mange kjente musikere, musikere som hadde lengselen og gleden i sine toner. Den som her skal nevnes, het Anders B. Holte, og er trolig den største musikalske begavelse som noengang har vokst opp i dalen. Anders B. Holte var født i 1870 og døde bare 47 år gammel. Hans musikalske begavelse ble trolig tidlig oppdaget, og han ble sendt til Kristiania for å få undervisning. Han ble elev hos første fiolinist Davidsen ved Kristiania Teater. Han var musikkpedagog og spesialist i fiolinmusikk. Davidsen skulle seinere ha fortalt om Anders B. Holte at han suverent var den mest musikalske begavelse han noensinne hadde kommet i kontakt med. – «Vi spilte en del sammen,» fortalte han, «for jeg kunne ikke lære dette utpregede geni noen ting. For ham var det bare å spille og spille.»

Oppe i dalen ble han bare kalt «Besen». Han kunne sikkert drevet det langt i musikkens verden, – men det ble i steden til at han brukte sine evner og toner til hygge for seg sjøl og sine mange venner. Og slike venner med musikalske evner i bygda, tok han seg av. Så ble det et danseorkester i dalen både til fester, jubiléer og andre anledninger. Besen, eller Anders B. Holte, komponerte også musikk som ennå er kjent i dalen, og av disse er vel «Besen-vals» den mest kjente og populære, og burde bli tatt vare på. Anders B. Holte var også meget netthendt. Han fabrikkerte og reparerte musikkinstrumenter og laget vakre tollekniver som var svært etterspurt.

Anders Lia eller Lia-gutten hadde, som vi før hørte om, en søster som het Kiersti. Samme dag som Anders skjøt sin første tiur i Bakvent-bråtåa, gikk Kiersti nedunder Lia-jordet

for å rispe. Til å samle og bære rispet i, hadde hun med seg ei rispeteina. Som Kiersti ivrig dreiv og lauvet, fikk hun se en bjørnunge komme mot seg inne fra skogen, den var av størrelse som en katt. Kjælen og blid kom den bort til henne og strøk seg mot leggene hennes. Ja, den var så tam at Kiersti tok den opp til seg og klappet og kjælte med den, slik at de på kort tid ble gode venner. Kiersti syntes naturligvis dette var en morsom opplevelse, og nå ville hun ha bjørnungen med seg heim, - den ville bli som en venn og en morsom leikekamerat. Jo, bjørnungen lot seg villie sette ned i rispeteina. (Tilføyelse av Per Goplerud): «I gamle dager brukte folk over alt å rispe til kuene om våren for å spare på føret. Jeg tror det var rising Kiersti drev med i ovennevnte fortelling. Kvistene av lauvved var godt fôr. Kvisteteina var vel en slags lauvkurv».)

Kiersti tok så rispeteina på ryggen og dro heimover til Lia. Men da hendte det! Kiersti var ikke langt kommet før hun fikk høre bjørnebinna komme gaulende etter, for den hadde nok merket at ungen var borte. Kiersti kasta da fra seg teina med ungen og sprang det forteste hun orka heim.

For å gjøre denne solskinnshistorien enda vakrere, så fortelles det at da Kiersti kom heim, fikk hun se broren Anders stå utenfor og spille på fela for en tiur som hang på veggen.

Kierstis datter, Kari, ble gift med bjørneskytteren Peder Goplerud, og disse igjen ble foreldre til den gjeveste av alle i slekten - Vatnebergets skaper - Elling Goplerud.

(Se videre om Lindåsen eller Lia i Ringerike 1976.)

«Wergelandsgutten» - Fra side 53

bringer. Mat og drikke fikk han, og for mange ble det en opplevelse når Wergelandsgutten kom. Han kunne berette om slektninger og venner, han kunne spille på fiolinen sin, og ungdommen samlet seg der han var. Det ble både dans og moro. Verst var det at mange hadde moro av å skjenke stakkaren. Når han ble beruset, gråt han, og ofte gikk sinnet ut

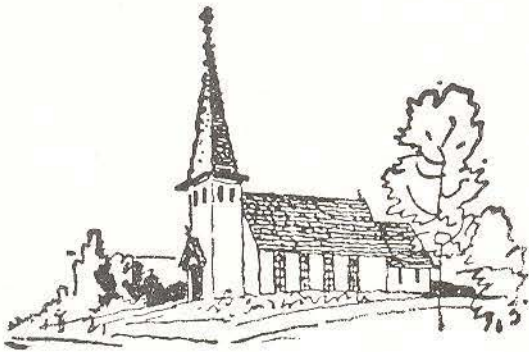
over felen. Etter en slik feide, rømte han ofte gråtende.

Anders var blant dem som møtte opp ved Wergelands dødsleie. Han holdt fela foran seg da han gikk forbi senga - kanskje som en unnskyldning.

Wergelandsgutten ligger gravlagt på Lunner kirkegård. Det er vel rimelig å tenke seg at både sønnen og pleiesønnen sto Henrik Wergelands hjerte nær.

Margit Samuelsen:

En trofast kirketjener

Her på Tyrstrand hadde vi en kirketjener i mange år som het Gudbrand. Han var litt av en original, men trofast og pålitelig i all sin ferd, var redd for å gjøre noe galt. Alt skulle gå rett og riktig for seg. Samtidig var han ikke redd for å synge ut, hvis det var noe han lurte på.

Husker vel engang han skulle gjøre istand en grav for meg. Vi var blitt enige om hvordan det skulle gjøres, og da jeg var på vei ut av kirkegården, kom han løpende og ropte: «Du - du har vel snakket med mannen din om dette!» Jeg kunne bekrefte at det var i orden. Slik var han - alt måtte være rett og riktig.

En gang det kom en ny prest, som var ukjent med forholdene her i bygda, måtte Gudbrand rettlede ham også: «Du skjønner jeg har lært opp tre prester før deg.» Presten var takknemlig for hjelpen. Presten fortalte siden at han var glad for hjelpen han fikk av Gudbrand.

I gamle dager var det alminnelig med «store gravøl», hvor det var nok av mat og drikke, og stemningen ble kanskje litt høy mange ganger.

Da var Gudbrand i sitt ess, og han fortalte om syner han hadde hatt. Så Gudbrand var hva vi kaller «synsk».

Ihvertfall hadde han sett litt av hvert. En gang han kom gående, så han i en lysning ved siden

av veien flere hvitkledde småjenter, danse i en ring. Det glemte han aldri, sa han. En annen gang, det var lyse dagen - så han noe nifst komme opp av en grav hvor en person nettopp var senket ned. Gudbrand skulle til å fylle graven igjen. Men han ville aldri si hva han så.

Han var litt av en lyriker også, diktet sanger som han sang i en bedrøvelig tone, og alt hadde han i hodet, skrev ingen ting ned. Blant annet var det en kjærlighetsviser om å fri til jentene. Jeg husker en strofe, som lød slik:

«Piken var tapper - hun surret vindusharpene igjen med hyssing.»

Så det var nok lett å holde frierne ute den gang.

Det var ikke noen lett jobb å være kirketjener. Han måtte jo grave opp gravene og fylle dem igjen, vinter som sommer. Om vinteren måtte han ned i kirken lørdagskvelden og legge i ovnene, så det ble varmt til søndagen. Og det var jo ikke elektrisk lys, bare stearinlys som måtte tennes og slukkes.

Det er rart å tenke tilbake, slik som det er blitt i dag, lettvint på alle måter. Gudbrand var kirketjener ved siden av sitt faste arbeid, så det var en krevende jobb, som vel ingen ville ha i dag?

Jeg var i kirken da han tok avskjed, en gammel - syk og nedbrudt mann. Han hadde alltid vært trofast og tjent kirken med glede.

Jern
Bygningsartikler

Malerverarer
Innredninger
Dører - Vinduer
Gardiner

Teglverksprodukter

ASPELIN STORMBULL HØNEFOSS A/S

TLF. 22 711 - 23 577

FILIALER:

BYGGMARKED

TLF. 22 711 - 21 395

MODUM BYGG, VIKERSUND

TLF. 85 70 12 - 85 73 50

A.S HØNEFOSS

ØL- OG MINERALVANNDPOT

FRYDENLUNDS BRYGGERI - A.S RINGNES BRYGGERI - A.S SCHOUS BRYGGERI
NORA FABRIKKER A.S

**Distriktets
leverandør
av øl og
mineralvann**

Adresse:	HENSMOEN Rute 2037 3500 HØNEFOSS
Telefon:	31211